

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 15. JULA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O RAZVOJU USTANKA NA PODRUČJU HERCEGOVINE I O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U NDH¹

Telegram²

15. 7. 1941.

u 15,05 č

Strogo poverljivo.

OD: NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU

K. R.

OKW — INOSTRANOM ODELJENJU, BERLIN

Na znanje:

OKH, odeljenju vojnih izaslanika, Berlin

Operativnom štabu vazduhoplovstva za pukovnika Šmita, Berlin

Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku — 12. A, Atina

Situacija u Hercegovini

General fon Perčević,³ načelnik vojnog kabineta Poglavnika, koji se vratio iz Hercegovine, saopštio mi je da je uglavnom uspostavljen opet red u Hercegovini. Na svaki način, na kružnom putovanju, koje je poduzeo sa generalom fon Laksom, bilo je raznog puškaranja, što će ipak još dalje biti na dnevnom redu u ovoj zemlji. Obaveštenja, koja su dostavljena iz pojedinih nemačkih obaveštajnih centara, da su se ustanici povukli iz Kalinovika severno prema nemačkom okupiranom rejonu — smatrao je Perčević (isto kao ja) neodgovarajućim. Ustanici će se po mogućnosti čuvati da se ispreče Nemcima. Crna Gora, koja je u međuvremenu postala »samostalna«,⁴ nudiće oslonac budućim akcijama bande u Hercegovini. Pojedini izveštaji govore već sada opet o skupljanju bande u kraju okupiranom od Italijana.

¹ Snimik telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 267, s. 9046.

² Iz popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo najhitniji podaci.

³ Ivo. Uz svoje prezime pisao titulu: plemeniti.

⁴ O sazivanju i radu kviislinške ustavotvorne skupštine u Crnoj Gori vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 48 i 55.

Hrvatska legija i politička situacija

Sutra ćemo maršal Kvaternik i ja u Varaždinu pregledati hrvatsku legiju.⁵ Na moju želju pozvan je i general Oksilio.

Ne može se imati jasna slika o delovanju poziva na dobrovoljno javljanje. Izgleda da nije bilo naročito veličanstveno. Pre nekoliko dana rekao je jedan Hrvat mom oficiru da su postigli jedno 70% od minimalnog kontingenta. Mora se reći da je posao vrbovanja bio veoma oskudan i da se ograničio u stvari na par redi u novinama. Ali, na osnovu toga, treba zapaziti u malim rezultatima dobrovoljne regrutacije nešto kao glasanje protiv sadašnje vlade, jer se ne može sumnjati da je Hrvatska, posle kao i pre, uprkos raznim razočarenjima, naklonjena Nemačkoj. To se pokazuje, na primer, pri odobravanju kad se u oficijelnim govorima spominju jedan pored drugog Firer i Duče. Na svaki način, za nemački Vermaht su prilično teško opterećenje bili srpsko pitanje i ispadi ustaša, jer je morala biti »očevidad«.⁶

Unutrašnja politička napetost u zemlji zadnjih dana se bez sumnje povisila. Apstrahujući već naznačene vanredne teškoće u zaista nepovoljnom tretiranju srpskog pitanja, nakon ulaska Rusije u rat, kako je već javljeno, opet su se jače pokrenuli prilično brojni komunisti ove zemlje. Uprkos mnogobrojnim smrtnim kaznama bili su za prekjučer i jučer najavljeni takozvani komunistički dani. Sa ovim komunističkim danima je verovatno u vezi to da je u noći od prekjučer na jučer iz jednog koncentracionog logora u blizini Zagreba oslobođeno 75 komunista nakon savlađivanja naoružane policije.⁷ Jedan begunac ostao je na mestu mrtav. Od policije teško je ranjen jedan oficir, a više ljudi je ranjeno. Komunisti su s nekoliko vatrenih oružja pobjegli u susedne šume. Sa ovim slučajem mogu biti u vezi tri atentata dinamitom koji su izvršeni jučer na pruzi Zagreb — Sisak (glavna veza Filah [Villach]⁸ — stara Srbija). Rezultati napada nisu bili značajni. Dužina razorenih šina bila je 75 em. Ljudskih žrtava, izgleda, nije bilo.⁹

⁵ O tome vidi dok. br. 72.

⁴ Vidi dok. br. 58, 73, 74 i 77.

⁷ Ova akcija je izvedena 14. jula 1941. između 01,00 i 02,00 časova. Grupa političkih zatvorenika je uspela da pobjegne iz logora u Kerestinou. Međutim, zbog slabo organizovanog prihvata, ubrzo su gotovo svi pohvatani ili pobijeni (Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 90, 91 i 92; AVII, a. NOP, reg. br. 4/21, br. 4/13, br. 4/14, reg. br. 4/101, k. 84).

⁸ Nemačko ime za Beljak, grad u Koruškoj (Austrija), na ušću r. Žile u Dravu.

⁹ Ova diverzija je izvršena 14. jula 1941. na železničkoj pruzi između s. Lekenika i s. Turopolja (Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 92).

Osim toga bilo je sličnih napada na železnicu na pruzi Ogulin — Sušak¹⁰ i neposredno pred Splitom. U noći od jučer na danas bilo je u bližoj okolini Zagreba razne pucnjave.

Ove razne događaje na jugoistoku sigurno ne treba suviše visoko ceniti, ali daju ipak dosta jasne simptome za procenu situacije.

Hrvatski nacionalsocijalisti zadnjih dana priključili su se ustaškom pokretu. Vrednost ovog proširenja vladine osnovice je utoliko problematičnija što je vođa nacionalsocijalista, izgleda, tražio manje pozicije u delokrugu države.

Nemački general u Zagrebu
Br. 195/41, str. pov.
Zagreb, 15. jula 1941.

BR. 81

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 16. JULA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O SITUACIJI U HERCEGOVINI, CRNOJ GORI I MEĐUMURJU¹

Telegram:
Strogo poverljivo.

KR-W-GWHGN 276, 17.7.41 u 20,15 časova

K-TU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
KiDI 12. A, ATINA

KOMANDA 12. ARMIJE²
Ic
17. VII 1941. u 8,00
Br. 1342/41, str. pov.
Starešine: 03 07 06 Sach b HA.O.D.

Važi za: OKW, inostrano odeljenje, Berlin, OKH, odeljenje za vojne izaslanike, Berlin, Operativni štab vazduhoplovstva, za pukovnika Šmita, Berlin, vojnoupravnog komandanta u Srbiji,

¹⁰ Ovaj napad je izveden 13. jula 1941, oko 22,30, na železničkoj pruzi Vrbovsko — Srpske Moravice (Zbornik, -tom V, knj. 1, dok. br. 92).

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 470, s. 805992 (6).
Stambilj primaoca.

Beograd, Višu komandu — LXV, Beograd, K-ta oružanih snaga na Jugoistoku — K-du 12. A, Atina.

Situacija u Hercegovini i Crnoj Gori:

Parole koje je izdao London 13. i 14. jula — da se iskoriste nemiri na čitavom Balkanu, prema ovdašnjim hrvatskim izveštajima, izgleda da su dovele do meteža i u Crnoj Gori³ i u Krivošijama (teren severno od Kotorskog zaliva, tj. Boka kotorska).

Nakon što se prekuje u Dubrovniku bila čula topovska kanonada s pravca istoka, bio je juče ujutro hrvatski bataljon u Trebinju zamoljen, od strane Italijana, za povećano zatvaranje granice sa pravca od Nikšića, pri čemu su Italijani pridali nekoliko topova. Istovremeno su Hrvati⁴ primili izveštaj o postojanju različitih nemirnih grupa u Crnoj Gori. Ove činjenice mogu se poklopiti sa saopštenjima koja je primio nemački oficir kontraobaveštajne službe u Zagrebu, još pre deset dana, za vreme njegovog obilaska Bosne o postojanju komunističkih ustaničkih grupa u južnoj Crnoj Gori i Boki, neprijateljski raspoloženih prema Nemcima i Italijanima (ostaci jugoslovenskih jedinica?).

Moj italijanski kolega, general Oksilio, ništa do sada ne zna o događajima.

U Hercegovini se još nalazi jedno ustaničko gnezdo južno od Stoca, koje je ipak opkoljeno od strane hrvatskih jedi-

* U Stijeni piparskoj (kod Titograda) 8. jula 1941. održan je sastanak Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak. Pošto je prenet odluka Centralnog komiteta KPJ o oružanom ustanku protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, rešeno je: da udarne grupe sada kao gerilski odredi, odmah otpočnu oružane akcije; da članovi PK odu na teren i rukovodstvima okružnih i mesnih komiteta prenesu idirektive za početak ustanka i pruže pomoć pri planiranju prvih oružanih akcija; da težište oružanih akcija bude usmereno na uništenje manjih okupatorskih posada, rušenje komunikacija, kidanje tt veze i dr. (Istorijski zapisi, br. 1, 19161, str. 155; Zbornik sećanja četrdeset godina, Kutura, Beograd, knjiga 5, str. 159; Batrić Jovanović, n.d., str. 74—5). Gerilski odredi Crne Gore su 13. jula 1941 (taj dan se praznuje kao Dan ustanika naroda Crne Gore) razoružali niz italijanskih karabinijskih žandarmerijskih stanica i u borbi ubili i zarobili više italijanskih vojnika i zaplenili znatne količine ratnog materijala (AVII, ar. NOP, reg. br. 1-17, k. 2004, Vojno delo, 1941—1961, str. 815; Narodnooslobodilačka borba u Crnoj Gori 1941—1945, Hronologija događaja, Tiograd, 1963, str. 40—48; Batrić Jovanović, n.d., str. 90-2.

⁴ Misli se na ustaško rukovodstvo NDH.

⁵ Reč je o nevesinjskim ustanicima koji su 3. jula 1941. razbili tri kolone ustaša i domobrana, sprečivši im prodor u oslobođena sela i zbegove (Zbornik, tom IV, knjiga 1, dok. br. 231 i 234; AVII, a. NOP, reg. br. 2/3, k. 1999; »Hercegovina u NOB«, str. 47.)

nica i smatra se kao bezopasno.⁵ Uostalom Hrvati⁶ sada imaju u Hercegovini 6—7 bataljona. Iz Gacka su morali pojačati straže na Čemernom-sedlu pošto se i od donje Tare javlja o manjim ustaničkim grupama.

Gubici u proteklim četrnaestodnevnim borbama iznose na hrvatskoj strani 24 mrtva i 35 ranjenih. Kod neprijatelja su dobrih deset puta veći, kako se moglo proceniti prema zakopanim leševima. Od 6 hrvatskih aviona jedan je oboren a dva su bili prisiljeni na prisilno spuštanje. Ljudskih žrtava kod posade nije bilo.

Za »pripremanje« povodom Petrovdana se otvoreno čulo, da su komunisti preksinoć u Zagrebu pokušali jedan prepad na radio-stanicu.

Ostalo: Danas pre podne maršal Kvaternik, u pratnji generala Oksilija i mene, obišao je dva bataljona legije u Varaždinu. Ljudstvo i konji učinili su vrlo dobar utisak.

Za vreme doručka pojavile se izaslanici iz Međumurja da ulože protest protiv mađarske okupacije. Oni su izričito molili za prisustvo nemačkog i italijanskog generala. Preko maršala Kvaternika saopštio sam da ja, kao oficir nisam pozvan da učestvujem u političkim izjašnjavanjima. Ali, uostalom, ne bih odbio da u Zagrebu primim u privatnu posetu jednog ili drugog gospodina. Moj italijanski kolega sa olakšanjem se priključio ovom shvatanju. Svakako nas dvojica nismo mogli sprečiti da pred gradskom kućom Varaždina budemo svedoci antimadžarskih demonstracija. Kako me je obavestio nemački potporučnik koji je ostao u Varaždinu, Mađari se ponašaju isključivo neprijateljski prema Hrvatima i u 98-procentnom hrvatskom Međumurju i na graničnim prelazima.

Večeras smo Kvaternik, Oksilio i ja posetili dobrovoljački mornarički odred⁷ koji sutra polazi za Bugarsku. Oni su takođe ostavili izvrstan utisak.

Stalno privlačenje italijanskog generala prilikom ovakvih situacija ne proističe najzad na moje traženje, nego se nadam da time pomažem olakšanju hrvatske političke situacije.

Nemački general u Zagrebu
Br. 198/41, str. pov.
Zagreb, 16. jul 1941.

⁴ Odnosi se na oružane formacije NDH

⁷ U okviru Ministarstva oružanih snaga NDH i njegovog Odjela za mornaricu formiran je ovaj mornarički odred. U njemu (su se mornari pripremali za služenje na nemačkim ratnim brodovima na Crnom moru, pošto je Italija zabranila NDH držanje ratne mornarice (Dr Ferdo Čulinović, n.d., str. 275).

ZAPISNIK S NEMAČKO-ITALIJANSKIH PREGOVORA U BEOGRADU 18. JULA 1941. O RAZGRANIČENJU NA PODRUČJU RUDO — PRIBOJ — PRIJEPOLJE — DUGA POLJANA'

Poverljivo

KOMANDANT SRBIJE
Komandni štab

Beograd, 18. jul 1941.

Zapisnik

o ishodu pregovora o italijansko-srpskoj graničnoj oblasti 18. 7. 1941. u Beogradu, Parlamenat

U pregovorima vođenim 18. 7. 1941. između gospodina potpukovnika Miljoracija [Migliorati] i gospodina kaptana Cenkija [Zenki] s jedne strane, i gospodina potpukovnika Grafenhorsta i gospodina majora Fenca [Fenz], s druge strane, u vezi sa razjašnjavanjem povlačenja granice u oblasti Rudo — Priboj — Prijepolje — Duga Poljana, predloženo je ovo:

1. Kako se sada uz nemačke trupe koje se nalaze tamo, nalaze još i hrvatske jedinice, a želja je italijanske armije da sada okupira tu oblast, nemačke trupe će se povući tek onda kada se između Italije i Hrvatske postigne sporazum o smenjivanju hrvatskih trupa od strane italijanskih i kada italijanske trupe u pomenutom rejonu zaposednu odsek o kojem je reč. Dakle, nemačke trupe će prostoriju koju sada drže u svojem posedu predati jedino italijanskim trupama.
2. Sa italijanske strane se predlaže da se, u vezi s tim pregovorima o povlačenju Hrvata, i nemačke oružane snage povuku sa Hrvatima, i to na osnovu telegrama od 14. 7. 1941. koji je načelnik italijanskog Generalštaba uputio italijanskom vojnom atašeu u Berlinu,² koji je povodom toga učinio predstavku nemačkom Ministarstvu spoljnih poslova. Ovaj predlog je s nemačke strane primljen na znanje.
3. U vezi s povlačenjem granice u pomenutom rejonu jasno je da mesta Rudo, Priboj, Nova Varoš i Duga Poljana spadaju u italijansku interesnu oblast.
4. Radi konačnog utvrđivanja demarkacione Unije, predlaže se ovo:

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 580-2.

² Taj telegram redakcija nije pronašla.

Kako na nemačkoj strani ne postoji ovlašćenje o povlačenju iza linije utvrđene u maju 1941,³ a sa italijanske strane je izražena želja da se demarkaciona linija povuče imajući u vidu ekonomske potrebe odnosnih mesta, to je potrebno da se sastane mešovita komisija koja će taj problem proučiti i dostaviti nove predloge. Ta komisija naročito treba da prouči pitanje da li je ekonomski nužno da se dolina Uvea i brdovito zemljište severno od njega (na primer, k. 1496) uključe u italijansku interesnu sferu. Time bi došla u obzir stara crnogorska granica.

5. Mešovita komisija treba da se sastane u Prijepolju. Dan sastanka saopštiće italijanska strana.
6. Pošto je s nemačke strane konstatovano da se talijanska straža na putu Mitrovica — Peć nalazi na 7 km jugozapadno od Mitrovice, namesto na 10 km, kako je to predviđeno, s nemačke se strane predlaže da se sa talijanske strane odmah povodom toga učine predstavke kod odgovarajuće italijanske komande. Pri tome je merodavna demarkaciona linija koju je svojevremeno utvrdilo Ministarstvo spoljnih poslova, a koja dolinu Ibra preseca 10 km severozapadno od Mitrovice i ide zapadno od železničke pruge Mitrovica — Uroševac paralelno sa njom na rastojanju od 10 km.⁴

Italijanski oficiri su zamoljeni da preduzmu potrebno da nemačka strana što pre dobije obaveštenje o povlačenju straže.

³ i ⁴ Bliže o tome vidi dok. bar. 49, 53, 66 i 73. Poslanik Rintelen je 25. maja 1941. preneo odluku ministra spoljnih poslova Rajha o razgraničenju na teritoriji Jugoslavije, u kojoj, između ostalog, piše da za nemačko-italijansku granicu važi granica utanačena u Beču; da će nemačko-tmađarska granica biti proširena za 4 opštine u području gornje Mure i da će Mađarska dobiti svoje istorijske granice; da se Hum priključi NDH; da se Italija i NDH dogovore o granicama na području Sandžaka, Noyog Pazara, Priboja i Prijepolja (AVII, NAV-T-120, r. 200, s. HS3241-2). Što se tiče istočne granice NDH, ona je 14. jula 1941. određena od nemačkog Ministarstva inostranih poslova, tj. data je saglasnost, sa zakonskim dekretom, o istočnoj granici NDH objavljenoj 7. juna 1941. a koja se protezala:

»1. od ušća reke Save u Dunav uzvodno Savom do ušća reke Drine u Savu;

2. od ušća reke Drine uzvodno istom rekom, i to duž istočnih rukavaca, tako da svi otoci reke Drine pripadaju Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, sve do ušća potoka Brusnica u Drinu istočno od sela Zemlica;

3. od ušća potoka Brusnica u Drinu granica Nezavisne Države Hrvatske proteže se istočno od Drine poklapajući se u celosti sa starom granicom između Bosne i Srbije, prema stanju do 1908. godine« (AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 253-5).

⁵ Paraf nečitak.

BR. 83

NAREĐENJE KOMANDANTA SRBIJE OD 21. JULA 1941. POTČINJENIM ODEUENJIMA I KOMANDAMA ZA OBEZBEĐENJE OD IZNENADNIH PARTIZANSKIH AKCIJA I ODBRANU OKUPIRANE SRBIJE¹

Poverljivo!

KOMANDANT SRBIJE

Komandni štab

Odeljenje 1a, br. 77/41.

Beograd, 21. jula 1941.

Prema naređenju komandanta oružanih snaga na Jugostoku, komandanta 12. armije, br. 0290,² komandant Srbije³ je odgovoran za obezbeđenje od unutrašnjih nemira i za pripreme za odbranu na svojoj teritoriji.

I

1. Viša komanda LXV umoljava se da se prilikom smeštaja trupa na stanovanje po mogućnosti rukovodi načelom da se trupe iz svojih mesta stanovanja mogu što brže prebaciti na ugrožena mesta. Neophodno je, dalje, da se trupe smeštaju na stanovanje po grupama takve jačine da raspolazu dovoljnom borbenom snagom, tako da u slučajevima iznenadnih napada i jačih bandi mogu da pruže snažnu odbranu i po mogućnosti da pređu u protivnapad. Kako to u izvesnom smislu stoji u protivrečnosti sa zahtevima da u interesu potpune okupacije zemlje nijedan

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 584-7.

² Taj dokument redakcija nije pronašla.

³ Na toj se dužnosti od 3. juna 1941. do 18. jula 1941. nalazio Ludvig fon Šredesr (Ludvig von Schröder), general protivavionske artiljerije. Orrje, u pratnji savetnika Gracera, preuzeo inspekciono putovanje u Užice, gde se nalazila Feldkomandantura 816, radi upoznavanja tamošnje situacije. Prilikom ateriranja 18. jula 1941. u Beogradu, avion tipa »Roda« je udarom »vetra bio pnteran uz vod-visöKölf"fiapona i pri tome se zapalio. Prilikom pada, Šreder je slomio butnu kost i zadobio teške unutrašnje povrede. Od tih povreda on je 27. jula 1941. u Berlinu umro. Po naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistodau od 19. jula 1941, general artiljerije Paul Bader, komandant Više komande 65 za specijalnu namenu, preuzeo je poslove u svojstvu zamenika komandanta Srbije. Međutim, 29. jula 1941. general avijacije Hajnrih Dankelman (Heinrich Dankelmann) zvanično je preuzeo dužnost komandanta Srbije (AVIT, TSTAV-T501, r. 245, s. 530-34; »Novo" vreme« od 18. 24. i 29. jula 1941). Prema jednom memorandumu, general avijacije Dankelman je preuzeo komandu u Srbiji 23. jula 1941, (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 86).

kraj ne bude bez trupa, to je poželjno, ukoliko to uslovi trupa dozvoljavaju, da se ta protivrečnost razrešava premeštanjem jedinica u pogodnim prilikama.

2. Za obezbeđenje Beograda odgovoran je komandant grada. Njemu se stavlja u zadatak da zajedno s komandantom siražarskog puka razradi potrebne planove obezbeđenja. Kada se trupe upotrebe, sve raspoložive snage u Beogradu stavljaju se pod komandu komandanta siražarskog puka. Starešine borbenih jedinica smeštenih u Beogradu dužne su njemu da podnose izveštaje od momenta kada komandant grada izda naređenje za upotrebu trupa.

II

1. S obzirom da se zasada raspolože slabim snagama, neophodno je da starešine budu pravovremeno obaveštene svim raspoloživim sredstvima o eventualnim neprijateljskim planovima i namerama. Uspostavljanjem dobre veze stvoriti mogućnost brzog dostavljanja podataka o neprijatelju i naređenja. Obezbediti gotovost za brzu akciju i snage dovoditi na odlučujuće tačke koristeći se svim raspoloživim transportnim sredstvima.
2. Za uspešno pribavljanje važnih podataka o neprijatelju preduslov je dobro praćenje raspoloženja stanovništva. Široko razvijenom mrežom kanala koja stoji na raspolaganju službi izviđanja uvek je moguće da se pravovremeno dobiju podaci o nameravanom puču i većim akcijama. Treba pripremiti spisak ličnosti poznatih kao veoma uticajnih u najrazličitijim krugovima, i to ne samo u krugovima inteligencije i posednika. Takva lica, međutim, *ne treba* odmah uhapsiti. Ipak, treba im staviti do znanja da će u slučaju nemira prvenstveno oni biti pohapšeni. U slučaju izbijanja nereda, pohapsiti ih.
3. Veze proveravati s ciljem da se utvrdi da li se njima može obezbediti najbrže dostavljanje poruka. Treba utvrditi da li se bez velikog utroška materijala mogu uspostaviti direktne žičane veze i da li su one neophodne. Obratiti pažnju na to da se žičane veze tako postave da po mogućnosti ne posluže neprijateljskim ciljevima. Odeljenja za otklanjanje neispravnosti na telefonskim linijama treba da proveravaju vodove s ciljem da se utvrdi da li je neprijatelj na njih priključio uređaje za prislušivanje i obmanjivanje. Pri tome naročitu pažnju obratiti na delove vodova koji prolaze pored mesta koja pružaju mogućnost da se neopaženo priđe neposredno vodovima. U vezi s tim treba proveravati da li se poruke prenose

razgovetno, jer to može pružati indikacije da neprijatelj pokušava da prisluškuje.

4. Izviđanjem treba pronaći letelišta što bliže najvažnijim mestima stanovanja, čije prostranstvo po mogućnosti treba da iznosi 500 X 500 m. Letelišta obeležiti upadljivim znacima, kao što su zastavice položene po zemlji i daske i grede koje se svojim izgledom izdvajaju od okoline. Viša komanda LXV se moli da komandantu Srbije dostavi kartu sa ucrtanim letelištima.
5. Upotrebljivost puteva koji vode od mesta stanovanja proveravati u svako doba godine. U Srbiji često do cilja brže dovode dobri duži putevi nego kraći, manje podesni. Puteve koji dolaze u obzir naneti na kartu. S njima treba da su upoznate i niže starešine.
6. Dovodjenjem u stanje gotovosti transportnih sredstava, u svakom pogledu, povećava se pokretljivost trupa. Laka seljačka kola, koja su u mesnoj upotrebi, prevoženjem prtljaga mogu znatno povećati pokretljivost trupa onde gde se motorna vozila više ne mogu da kreću. U tome cilju, međutim, potrebno je da se pribavljanje vozila unapred obezbedi.
7. U svakom mestu stanovanja treba pripremiti uputstvo za postupak u slučaju uzbune, u kojem predvideti razne stepene gotovosti za slučaj uzbune, zborišta za slučaj uzbune, mere obezbeđenja neophodne za prvi mah, kao što su posedanje odlučujućih tačaka, patrolna služba itd.
8. Uskladištavanju pogonskog goriva i municije posvetiti posebnu pažnju. S jedne strane, uskladištavanje se mora tako izvršiti da se omogućava brzo izdavanje, a s druge strane, da se u slučaju paljenja ne ugroze životi vojnika. Sem toga, mora se uzeti u obzir i uslov maksimalne bezbednosti od sabotaže. Na svakom pojedinačnom mestu smestaja za stanovanje, pod ključem i pod neposrednom odgovornošću odnosnog starešine, mora se čuvati izvesna količina municije koja omogućava smeštenoj jedinici da sopstvenim sredstvima vodi borbu izvesno kraće vreme.
9. Protivoklopne zapreke i najjednostavniji fortifikacijski objekti za odbranu moraju se unapred pripremiti, tako da pruže zaštitu i zaklon u slučaju prepada neprijateljskih bandi. U naseljenim mestima pripremiti odgovarajući plan vatre.
10. U rukama stanovništva još uvek se nalazi mnogobrojno oružje. Sistematskom pretresanju naseljenih mesta i majura pristupiti odmah i vršiti ga s vremena na vreme. U sklopu vežbi često treba vršiti pretraživanje zemljišta

radi pronalaženja oružja i otkrivanja infiltracije neprijateljskih bandi.

U slučaju pojave neprijateljskih bandi, viši komandni stepeni dužni su da izvrše pripreme za njihovo plansko iskorjenjivanje. Ipak, pri tome treba imati u vidu da brze samostalne akcije starešina manjih jedinica, zavisno od okolnosti, mogu imati uspehe.

11 Naređenje za protivvazдушnu odbranu izdaće se posebno.

Dostaviti:

A1	62
A2	78
B	65
C	64
D (sem prema red. broju 18, 19, 20, 21, 17, 2, 3) Višoj komandi LXV (uključujući i 704, 714, 717. diviziju)	25
<hr/>	
	354

Za komandanta Srbije
načelnik štaba
Grafenhorst
generalštabni potpukovnik

BR. 84

IZVEŠTAJ FELIKSA BENCLERA OD 22. JULA 1941. MINI-STARSTVU INOSTRANIH POSLOVA O NAMERI DA SE FORMIRAJU FOLKSDOJCERSKE JEDINICE U BANATU¹

Telegram
(Poverljivo)

Beograd, 22. juli 1941. 15,45 časova
Prijem: 22. juli 1941. 17,40 časova

Br. 405 od 22. 7.

1.) Folksgruppenfirer dr Janko mi je saopštio da su otprilike pre 14 dana nemačke vojne vlasti pokrenule kod njega pitanje formiranja folksdojčerskog dobrovoljačkog korpusa u Banatu. Obuka treba da se sprovodi na 12-nedeljnim kursevima

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153(278-9).

uz kasarniranje. Cilj formiranja korpusa je da se u slučaju potrebe omogući pružanje pomoći slabim nemačkim trupama protiv eventualnih komunističkih i drugih nemira u Srbiji. Za obuku dolazi u obzir oko 8000 folksdojčera, koji bi bili pozivani na obuku u partijama od po 1200 ljudi. Dr Janko je o tome obavestio pretpostavljene folksdojčerske organe.

2.) Pre otprilike jedne sedmice javio se landesfireru nemačkog ljudstva u Banatu opunomoćenik SS jedinice u Indiji sa saopštenjem da je dobio zadatak da formira SS puk u Banatu.² U taj puk bili bi uvršteni, sem folksdojčera iz Banata, koji su za ranijih pregleda oglašeni da su sposobni (ukoliko nisu otišli u Nemačku ili su se odande vratili), također i folksdojčeri iz Bačke i Hrvatske. U obzir dolazi u prvom redu oko 2000 folksdojčera, koji su svojevremeno otišli u SS jedinice u Nemačku, ali su odande bili vraćeni. Izvođenje obuke se predviđa na tromesečnim kursevima.

3.) Saopštio sam dr Janku da bez moje saglasnosti ni u jednom slučaju ne sme da dođe do »svršenog čina«, a naročito se ne sme sprovesti kasarniranje folksdojčera. Smatram da su predložene mere politički štetne za folksdojčere, i to ne samo zbog toga što se predviđa njihovo angažovanje u Srbiji, već i zbog naših odnosa prema Mađarskoj. Ukoliko se u Berlinu i pored toga želi sprovođenje takve obuke, tada se kao razlog za njeno izvođenje može jedino da navede prijavljivanje dobrovoljaca za formiranje dobrovoljačkog korpusa protiv Rusije; ali i u tom slučaju postoji verovatnoća da će obučeni folksdojčeri, ukoliko dođe do pripajanja Banata Mađarskoj,³ biti uvršteni u mađarsku armiju, i da će se protiv Rusije boriti pod mađarskom komandom. Potpuno radi napominjem da nemački oficiri, već od prvih dana nemačke okupacije Banata, sprovode jedanput sedmično obuku folksdojčera u marševanju i gađanju. Nemam nikakvih primedbi u pogledu daljeg sprovođenja ove mere. Molim za telegrafsko uputstvo.

Bencler

Izrađeno u 14 primeraka.
Od toga dostavljeno:⁴

² U vezi s formiranjem folksdojčerskog stražarskog puka u Srbiji, grupenfirer Berger je razgovarao s komandantom Srbije, generalom Šrederom, koji ise načelno složio s formiranjem, iz dva razloga: što po sadne jedinice, zbog svoje malobrojnosti, nisu dovoljne za sprovođenje akcije, već samo za stražarsku službu i što u narednim mesecima treba očekivati šire akcije ustanika za čije gušenje su potrebne jedinice sobne i slobodne za prertivakcije (AVII, London 2, s. 29@lil7).

³ O tome opširnije vidi AVII, London 2, s. 29817.

⁴ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA SRBIJE OD 22. JULA 1941. KOMANDI ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O POJAČANOJ AKTIVNOSTI USTANIKA NA TERITORIJI SRBIJE I O MERAMA ODMAZDE'

A 33²WB 1029³

Beograd, 22. juli 1941.

Nemiri i napadi na teritoriji komandanta

Početak pojačane aktivnosti četnika i komunista približno od 5. jula.

Određivanjem mesta pojedinačnih aktivnosti na karti ukazuju se:

4 glavne oblasti

1. Okolina Valjeva — Krupnja — Obrenovca — Šapca.
2. Rejon Gornji Milanovac, zatim, u severoistočnom pravcu, preko [Smederevske] Palanke do okoline Požarevca.
3. Rejon Užice — Cačak, zatim, u jugoistočnom pravcu, preko Arilja — Guče.
4. Rejon Borčana (25 km severoistočno od Kosovske Mitrovice),⁴ zatim, u jugoistočnom pravcu, Lebana (20 km jugozapadno).

U oblastima pod 1. i 2. živa delatnost.

U oblastima 3. i 4. tekao je pripremi period, javljalo se o većim grupama ustanika, zbog toga češća upotreba trup-

' Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 592-4.

¹ Dopisano rukom.

" U pregledu događaja vođenom pri Obaveštajnom odeljenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o tome piše: »1. U nedelju 6. jula je Krajskomandantura [1/861 Kos. Mitrovila] preduzela sa 60 Albanaca traženje oružja istočno od Slatine. Na putu Kosovska Mitrovica — Raška se razvila skoro dvanaestočasovna borba s naoružanom bandom. Utvrđeno je da su bili naoružani sa 2 mitraljeza i ručnim bombama, dok je za minobacač javljeno, ali nije potvrđeno. Albanci su izgubili 1 mrtvog i 1 ranjenog. Danas, 7. jula, ujutro u 4,30 časova poseljeno je bez ibonbe selo Borčane od strane [3. bat.] 737. pp, u sadejstvu sa albanskom žandarmerijom. Pronađena su 2 srpska leša, a selo je zapaljeno« (AVII, INAV-T-501, r. 246, ;s. 000132 i s. 000151-2). U ovoj akciji su učestvovala dve čete (oko 150 vojnika) iz 3/737 pp, pod komandom majora Vildermuta (Wildermiuth), sa 60 Albanaca, pod komandom kapetana Balotinija (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 000151-2).

nih jedinica u cilju pročešljanja. Upotreba bez uspeha, jer su ustanici dobro prikriveni i rasuti na velikoj prostoriji.

U oblastima 1. i 2. aktivnost ustanika se ispoljava u ovim akcijama:

Uništavanje žandarmerijskih stanica i napadi na njih (Pambukovica,⁵ 20 km zapadno od Uba, Draginac, 60 km severno od Krupnja).

Uništavanje telefonskih vodova:

Linija Beograd — Valjevo — Užice (naročito u okolini Obrenovca i na delu Valjevo — Užice).

Linija Beograd — Niš u okolini Mladenovca i Ralje.

Razaranje mostova kod Obrenovca.⁶

Pokušaj kod Ripnja.

Sprečavanje odvođenja popisanih konja u okolini Šapca i južno odatle.⁷

Otvaranje vatre na pojedinačne automobile u okolini Ražane⁸ (22 km južno od Valjeva), Palanke (28 km severoistočno od Topole). U okolini poslednjeg mesta otvorena vatra na voz koji je prevezio vojnike puštene na odsustvo.

* Ovi napadi su izvršeni 19. i 20. jula 1941. i pored Pamibukovice i Draginca napadnute su žandarmerijske stanice u selima Pecka, Kotraž a i Divčibare (AVII, NAV,T-501, r. 245, s. 000180).

⁶ Ovu akciju su izveli delovi Posavskog i Kosmajskog NOP odreda. Oni isu oštetili železnički i drumski most (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 6). U izveštaju Krajskomande Šabac od 14. jula 1941, u vezi s tim, stoji: »14. 7. 1941. u 01,15 časova izvršen je od vodećih komunista napad na železnički i putni most na desnoj obali r. Koluibare u srezu Posavskom. Oštećenja su mala. Železnički saobraćaj je otežan. Transport putnika vrši se preko putnog mosta. Na levoj obali reke bile su postavljene žandarmerijske patrole koje su pucale na komuniste. Ovi su odgovorili mitraljeskom vatrom« (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 000161).

⁷ Krajskomanda u Šapcu je 15. jula 1941. izvestila: »14. 7. tekuće godine u okolini Kamenice (16 km severozap. od Valjeva) 27 naoružanih je sprečilo stanovništvo da shodno naređenju odvede zaplenjene konje u Šabac. Oni su izjavili da će sve žandarmerijske stanice u tom kraju biti razoružane za 3 dana. U selu Miličica ise nalazi 75 naoružanih pod komandom kapetana Miškovića i izjavili su da će napasti šabac. U s. Ljutice je noću 14/15. 7. bilo pucnjave« (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 000165).

⁸ Misli se na prepad koji je 18. jula 1941. u li6 časova, na putu Valjevo — Užice kod Ražane, izvršen na automobil u kojem se nalazio general-major Adalbert Lončar (Adalbert Lontschar). On je bio komandant 724. pp a od 9. februara 1942. do 16. decembra 1943. komandant feldkomandanture 599. i komandant Beograda. Kao ratni zločinac osuđen je na smrt i streljan 1947. u Beogradu (AVII, NAV T-501 r-245, s. 000177; Wolf keilig;n:d.7str7203)r--

Napad na pojedina mesta Gor. Trešnjevica' (10 km južno od Topole).

Streljano je do sada:

5. 7. u Beogradu	13 ^o
6. 7. Borčanima	2
9. 7.	1
10. 7.	1
15. 7. Obrenovcu	10
17. 7. Beogradu	16"
18. 7. Šapcu	1
20. 7. Valjevu	17 ¹²
Čačku	12 ¹³
Užicu	22 ¹⁴
Palanci	16 ¹⁵

111

Fajt
kapetan

BR. 86

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 23. JULA 1941. RAJHSFIRERU SS O PREPADIMA I DIVERZIJAMA NA TERITORIJI SRBIJE I O HAPŠENJU GRUPE KOMUNISTA U ŠIBENIKU¹

Berlin, 23. jula 1941.
40 primeraka
30. primerak

ŠEF POUČHE SIGURNOSTI
I SD

—IV Al—B.br.1 BI41 poverljivo

Poverljivo!

*Izveštaj o događajima (u vezi s napadom na SSSR)
br. 31*

I) *Politički pregled:*

a) *U Nemačkoj:*

Nema izveštaja.

b) *U Generalnom guvernmanu:*

c) *Jugoslavija:*³

Šef ajnzacgrupe u Beogradu javlja:

Nepoznati ljudi su iz pušaka 19. 7. 41. ubili 5 srpskih žandarma i jednog predsednika opštine. Ubistvo je izvršeno u blizini Sopota (udaljeno 40 km od Beograda) kada su žandarmi obavljali patrolnu službu.

U noći 21/22. 7. 41. jedna banda od 80 lica, naoružana sa 6 puškomitraljeza, iznenada je napala na mesto Kamenicu

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2721618-9.

² -Izostavljeni tekst se odnosi na Poljsku.

³ O situaciji na teritoriji Jugoslavije, šef Policije bezbednosti i službe bezbednosti u svom izveštaju je izvestio:

»Prema jednom poverljivom izveštaju iz Splita noću 20/21. 7. 41. nađene su 3 bombe kod železničke stanice Duga Resa, od kojih je jedna eksplodirala neposredno pre prolaska voza. Železničke šine su prekinute, no šteta je beznačajna. Na pruzi Split — Labin, 5 km ispred Perkovića, iskliznuo je sa šina jedan putnički voz. Nepoznati počinioci odstranili su zavrtnje sa železničkih pragova.

Izgleda da su sada i u oblastima okupiranim od Italijana češći pokušaji sabotaza« (AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2721633-4).

¹ Napad je izvršen 20. jula 1941. U napadu je učestvovala grupa od 100 ljudi. Četiri žandarma su ubijena; a predsednik opštine je teško ranjen (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 000180).

¹⁰ Vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 110: izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 6. jula 1941.

" Vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 112,113: izveštaje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i šefa policije bezbednosti i službe bezbednosti od 19. jula 1941.

"¹⁵ Vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 114; izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 23. jula 1941.

(udaljeno 20 km od Valjeva).⁴ Nasilno su odvedeni kao taoci 5 srpskih žandarmerijskih službenika, komandant i svi organi vlasti.

Posle eksplozije u Beogradu 20. 7. 41. nađeno je, prilikom jednog pretresa, 30 kg nitroglicerina, kao i 100 kg komunističkog propagandnog materijala, pored toga i jedan pištolj i jedna puška sa 100 metaka municije.⁵

Hrvatska policija je uspjela da u Šibeniku i Moravicama otkrije jednu komunističku terorističku bandu. Nađeni materijal ukazuje na saradnju između Srba i komunista. Eksplozivni materijal nađen prilikom komunističkih diverzija bombama u severnoj Dalmaciji poreklom je iz Trsta. U vezi s tim ustanovljeno je da u oblastima Dalmacije okupiranim od strane Italijana Srbi imaju i suviše odrešene ruke. Sa hrvatske strane ovo se smatra kao novi pokušaj ucenjivanja sa italijanske strane.

⁴ Ovu akciju na Valjevsku Kamenicu izveo je Valjevski NOP odred (Zbornik, tom I, knj. 20, dok. br. 3; Nda reg. br. 1/1 i 61/1, k. 26, reg. br. 3/1, k. 52).

⁵ Ova eksplozija se desila 21. jula 1941. u stanu inž. Jovana Božovića, u Kotorskoj ulici br. 110, prilikom spravljanja eksploziva iza idiverzije. Inž. Božović i njegov pomoćnik Stevan Janković su uhapšeni i streljani (Dr Jovan Marjanović, »Beograd«, nxl., str. 132).

⁴ Izostavljeni tekst se ne odnosi na Jugoslaviju.

BR. 87

IZVEŠTAJ UPRAVNOG ŠTABA VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTATM U SRBIJI OD 23. JULA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNOPOLITIČKOJ SITUACIJI U SRBIJI¹

KOMANDANT SRBIJE

Upravni štab

Pov. br. V

Predmet: Politička situacija
u Srbiji.

Prepis

Beograd, 23. 7. 1941.

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

Atina

Kao što je već navedeno u zadnjem izveštaju Upravnog štaba pri komandantu Srbije, prilike u Srbiji su se zaoštrile — i to na sumnjiv način.

Slom Jugoslavije i njegove posledice i bedu izbeglica, koja se naročito pojačala protivpravnim proterivanjem desetine hiljada Srba iz Hrvatske² i Mađarske,³ posle izbijanja rata protiv Rusije iskoristili su komunisti na vešt način. Odmah čim je radio objavio da su nemačke trupe ušle u Rusiju, iz Beograda je nestao veliki broj poznatih komunističkih funkcionera, dok su drugi doputovali iz unutrašnjosti u Beograd. Stoga su mere, koje je policija odmah preduzela, mogle da obuhvate samo jedan deo komunističkih funkcionera. Pri svedenju tome, preduzetom akcijom obaveštavanja većeg obima, broj uhapšenih komunista se povećao.

Pošto je gro srpskog naroda ispunjen privrženošću, štaviše ljubavlju prema ruskom narodu kao velikom slovenskom bratu, ali u suštini ne prihvata boljševičko shvatanje stvari, komunistička propaganda išla je za tim da stanovništvu razjasni da se Staljin zakleo da će se odreći ideja Kominterne: samo po sebi glupo tvrđenje da Staljin ide u crkvu i da se sa sveštenicima moli za ostvarenje velike pobede Slovena, da će se Zakon o oduzimanju zemlje seljacima poništiti itd., naišlo je na verovanje, tako da je, rođena -iz opšteg očajanja, predstojala neposredna opasnost ovog narodnog pokreta. Nemačka

¹ Snimak originala (pisanog na mašini), u AVII, London 6, s. 300992-7.

² Detaljnije o tome vidi dok. br. 58, 77, 78, 123, 141 i 164.

³ O proterivanju Srba s područja koje je pripalo Mađarskoj vidi AVII, NAV-T-501, r. 245., s. 281 i s. 356, Bon 2, s. 616-7.

radio-propaganda se pokazala kao potpuno bezuspešna. Opisi ruskih nedela, npr. u Lavovu, vršeni su sa ukazivanjem na hrvatska teroristička dela nad Srbima i sa primedbom da ova sudbina, naravno, preti srpskom narodu itd.

Da bi se uspešno moglo boriti protiv neprijateljske propagande, srpskom komesaru za unutrašnje poslove data je prilika za vršenje jedne protivpropagande koja ima više izgleda na uspeh. Deljeni su leci, u naseljena mesta su poslani opunomoćnici u svrhu obavestavanja i uticanja na stanovništvo itd.

Ove akcije su imale veliki uspeh.

Može se ustanoviti da komunističkim velom nije obuhvaćeno sve srpsko stanovništvo. Ako je i uprkos tome situacija još opasna, to je iz sledećih razloga. U planinama Srbije nalaze se, bogate tradicijama, komitske bande, takozvani četnici, koji su, blagodareći poznatoj sklonosti srpskoga naroda ka avanturističkoj romantici, u narodu vrlo mnogo omiljeni. Oni su bili u mesecima posle rata pojačani odbeglim oficirima i vojnicima. Za evropske pojmove o javnom poretku njihovo postojanje je doduše bilo činjenica koja uznemiruje, ali oni su najsavesnije izbegavali svaki sukob s nemačkom vojskom i kao svoj zadatak iznose u prvom redu suzbijanje hrvatskog terora. Sada su komunistički funkcioneri uspeli da se lažnim parolama dočepaju vodstva velikog dela ovih bandi.

*Tako je otpočeo pravi komunistički oružani ustanak ** Sa srpske stručnjačke strane procenjeno je da celokupan broj članova ovih bandi iznosi oko 30.000 ljudi. U ovaj broj ulazi i veliki broj poverenika, koji podeljeni po svim naseljima sačinjavaju izvanrednu obaveštajnu službu, kao i sva lica koja ih neposredno potpomažu.

Dosada je eksplodiralo više paklenih mašina, izvršen je vatreni prepad na nemačkog generala fon Lončara, pri čemu je njegov adutant teško a šofer lako ranjen.⁵ Osim toga je otvorena vatra na jedan nemački kamion i na jedan voz s vojnicima koji su putovali na odsustvo; prilikom puškaranja s nemačkom jedinicom poginuo je jedan nemački poručnik. Šef Ajnzacgrupe policije bezbednosti u Beogradu, koji je hteo da sa šefom policije u Beogradu pođe na neki službeni posao, gađan je na otvorenom putu itd. Znatni su gubici službenika srpske izvršne vlasti, koji su delinjično usred belog dana, na očigled stanovništva, napadnuti i ubijeni od strane nadmoćnih naoružanih bandi.

Treba računati sa daljim terorom i nasiljem komunista, pošto oni na taj način pokušavaju da po svaku cenu stvore

⁴ O tome vidi dok. br. 75, 76, 78, 81 i 257.

⁵ Vidi dok. br. 85., objašnjenje 9.

anarhiju. Na jednoj konferenciji o merama koje treba preduzeti, na kojoj su učestvovali zastupnici nemačke Policije bezbednosti i SD, Viša komanda LXV i načelnik upravnog štaba komandanta Srbije, saglasno je utvrđeno:

1. Svaka vojnička akcija preduzeta s neobučanim trupama, koje se ovde nalaze, osuđena je na neuspeh. Na primer, angažovanje 9 četa na prostoru između Užica i čačka ostalo je bez ikakvog rezultata. Svaka neuspešna akcija vojske šteti njenom ugledu i pojačava sklonost komunističkih bandi da i dalje vrše svoja nedela. Dakle, uslov za uspeh jedne vojničke akcije bio bi angažovanje jedne vrlo velike i dobro izvežbane trupe.

2. Suzbijanje se može vršiti samo angažovanjem policijskih sredstava. S nemačke strane za ovo stoje na raspolaganju ajnzacgrupe Policije bezbednosti i SD, Tajna vojna policija,⁶ 1 policijski bataljon od 3 čete Vojne žandarmerije.

Za suzbijanje komunizma je nadležna ajnzacgrupa Policije i SD, koja je potčinjena komandantu Srbije. Stoga će od strane komandanta Srbije na nju biti preneto komandovanje nad nemačkom policijom i upotreba iste. Šef Ajnzacgrupe će, kao savetnik, dodeliti felikomandantima po jednog pripadnika Policije bezbednosti i SD.

Vodeće ličnosti srpskih izvršnih vlasti su komesar-ministar unutrašnjih poslova Aćimović, njegov zastupnik pukovnik Dinić⁷ i šef policije u Beogradu Jovanović. Oni su dobili zadatak da formiraju naročito pouzdane policijske i žandarmerijske komande koje će, snabdevene odgovarajućim oružjem, biti upotrebljene za specijalne zadatke protiv bandi.

3. Ako trupa dođe u borbeni dodir sa bandama, posle hapšenja će se održati suđenje prekog suda i trupe će izvršiti streljanja; u saslušanju će sadejstvovati policija.

Sve ostale akcije trupa prepušta policiji.

Dosadašnja akcija policije može da zabeleži nekoliko uspeha. Izvršeno je streljanje većeg broja komunističkih funkcionera. Prema dosada dobijenim rezultatima koje je postigla obaveštajna služba, već kroz kratko vreme se mogu očekivati dobri uspesi. Razgovori koji su vođeni u Upravnom štabu komandanta Srbije sa zastupnicima Policije bezbednosti i SD o angažovanju policije stajali su u znaku potpune jednoglasnosti i jednoobrazne procene situacije. Snage koje stoje na raspolaganju izvanredno su male. Pokušaće se da se svakim mogu-

⁶ Komesarijati za grupe tajne vojne policije (GEP) uspostavljeni su 12. juna 1941. u Beogradu, Nišu, Užicu, Smederevu, Petrogradu (sada: Zrenjaninu) i Kos, Mitrovici (AVII, NAV-T-5Q1, r. 245, s. 417-27).

⁷ Tanasije — Tasa

IZVEŠTAJ FELIKSA BENCLERA OD 23. JULA 1941. MINI-STARSTVU SPOLJNIH POSLOVA O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI I RAZVOJU USTANKA U SRBIJI¹

T e l e g r a m
(Geh. Ch. V.)

Beograd, 23. jula 1941.

Prispeće: 23. jula 1941.

12,35 časova

Br. 404 od 22. 7. 4L

*) Nedostaje grupa

***) 4. političko odeljenje, br. 3844

Veza telegram br. . . . *) od 13. jula**).

1) Komunistički puč u Srbiji zakazan navodno za 14. juli nije izbio,² naprotiv dan je protekao mirno. Sa druge strane, u zemlji se već oko dve sedmice primećuje znatno pojačana komunistička aktivna delatnost, tako razne grupe odlučnih komunista, jačine od po 60—100 ljudi, delimično dobro naoružane mitraljezima i ručnim bombama i raspoređene po raznim predelima zemlje, vrše akte terora prema srpskom stanovništvu, odvođe ili streljaju srpske činovnike, izvode akte sabotaže i tako dalje. Dešavali su se prepadi i na nemačke vojnike, mada samo u pojedinim slučajevima (jedan nemački poručnik ubijen kod Topole, 8 nemačkih inženjera razoružano, pucano na jedan izletnički voz, pucano na jedan kamion, nekoliko akata sabotaža na vojnim postrojenjima), akcija čišćenja preduzeta u početku od strane nemačkih jedinica bila je bezuspešna. S druge strane, srpska žandarmerija energično istupa, nanela je komunistima gubitke, ali je i sama već pretrpela gubitke. Istupanje srpske žandarmerije je privremeno još otežano i zbog zastarelog i nedovoljnog naoružanja, u čemu sada pomažu nemačke vojne vlasti. Po instrukcijama nemačkih okupacionih vlasti srpska žandarmerija je u cilju represalija do sada streljala već mnogo više od 100 lica; ipak, jedna žandar-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, Bon 2, s. 692-4.

² Ove pretpostavke o opštem ustanku u Srbiji, koji je navodno trebalo da izbije 14. jula 1941, zasnovane su na izveštaju Feldkomandanture 809 u Nišu od 11. jula 1941, u kojem se govori da je na zboru komiteta održanom 30. juna 1941, u selu Divčibarama odlučeno o dizanju opšteg ustanka (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 144,178).

dim ličnim zalaganjem zagospodari situacijom. Ali dužnost nalaže da se ukaže na činjenicu da može nastati potreba za angažovanjem znatno brojnijih policijskih snaga. Utvrđeno je da se komunističkim akcijama upravlja iz Crne Gore. Na molbu da se tamo može preduzeti istraživanje ove okolnosti, sa italijanske strane je odgovoreno da su potrebne mere već u toku.⁸ Hrvatska vlada nije imala uspeha u istupanju protiv samovolje ustaša. I tamo su vodstvo delimično preuzeli komunistički funkcioneri.

Na prilike u toj oblasti komandant Srbije nije u stanju da utiče u egzekutivnom smislu.

Ove prilike u najvećoj meri otežavaju ponovno uspostavljanje javnog reda i sigurnosti na staroj srpskoj teritoriji.

Po ovlašćenju
komandanta Srbije
načel. Upravnog štaba
Dr Kisel

⁸ O ovim merama i operacijama za ugušivanje ustanka u Crnoj Gori u toku jula '1941. vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 42, 44—48, 51, 56,68,, 72, 73, 80, 88 i 93.

merijska jedinica je već odbila da vrši streljanja bez odluke srpskog prekog suda.

Osim komunista, u zemlji pojedinačno još deluju i razbojničke bande, dalje, u brdima se još nalaze komitske jedinice, to jest uglavnom razbijeni vojnici u manjim grupama, koji neće da se predaju, ali koji dosada nisu činili nikakve akte sabotaze protiv nemačkih jedinica a delimično se čak aktivno okreću protiv komunista.

Stanovništvo je potpuno nastrojeno protiv komunističke akcije, a delom je terorisano.

2) Procena situacije: Sadašnju komunističku akciju ne treba shvatiti olako, jer se radi o ljudima koji nemaju šta da izgube. Ukupni broj podstrekača nemira nije toliko veliki da srpska komesarska vlada ne bi mogla da vlada situacijom uz snažnu podršku s nemačke strane. Svakako bi duže zadržavanje sadašnjeg stanja ugrozilo kod inače dobronamernog stanovništva autoritet srpske komesarske vlade a time i nemačkih okupacionih vlasti. Mi imamo izbor — ili da se protiv nemira borimo sopstvenim trupama i sopstvenom policijom, što prema dosadašnjim iskustvima i s obzirom na mali broj posadnih trupa pruža malo izgleda na uspeh a i politički nije pametno, jer bi< >mo tada bili prinuđeni da sami vršimo streljanja kao represalije, čime bismo pomogli nameru komunista da protiv nas nahuškaju i dobronamerno stanovništvo — ili da pojačamo naoružanje srpske žandarmerije, da ovlastimo srpsku vladu da uvede sopstveni preki sud i da time protivakciju izvedemo kao čisto unutrašnju srpsku stvar. Oдавde se teži ovom poslednjem, pri čemu je brzo sprovođenje nešto otežano zbog avionske nesreće vojnog komandanta³ i zbog odsutnosti obolelog načelnika ratne uprave.

3) Pod ovim okolnostima bi bilo poželjno da Vezemajer što pre dođe u Beograd, te molim telegrafsku instrukciju o vremenu dolaska.

Bencler

Izrađeno u 14. primeraka.
Od toga je dostavljeno:⁴

³ Vidi dok. br. 83, objašnjenje 3.

⁴ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

BR. 89

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 24. JULA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O OPŠTENARODNOM USTANKU U CRNOJ GORI¹

Telegram²

24. 7. 1941.
u 13,10 č

Strogo poverljivo

od: Nemačkog generala u Zagrebu

- 1.) O. K. W. (WFSt) od. L/IV Qu
- 2.) O. K. W./odelj. za inostranstvo
- 3.) O. K. H./odelj. vojnih izaslanika
- 4.) Operativni štab vazduhoplovstva, grupi izaslanika
- 5.) Višoj komandi LXV
- 6.) Vojnoupravnom komandantu u Srbiji

Informativno: 718. diviziji

Prepis: Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku
Nemačkom poslanstvu Zagreb
uz saopštenje adresata

Izveštaj o situaciji od 23. 7.

Ustanak u Crnoj Gori se nastavlja.³ U Cetinju, Podgorici, Nikšiću, Beranima i Kolašinu italijanske trupe su navodno opkoljene od ustanika.⁴ Italijani su zahtevali od ustanika, preko letaka, da u roku od 3 dana predaju oružje. Italijanska posada Bijelog Polja, jaka 180 ljudi, predala se bez otpora.⁵ Ustanici

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 267., s. 877. i 879.

² Iz popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo najhitniji podaci.

³ Vidi dok. br. 87. Opširnije o razvoju ustanka u toku jula 1941. u Crnoj Gori vidi Zbornik, tom II, knj. 1, str. 14—17; tom III, fcnj. 1, dok. br. 1 i 7; tom XIII, knj. 1, dok. br. 53 i 93.

⁴ O rezultatima borbi ustanika i njihovim akcijama u toku jula 1941. na tim područjima vidi Zbornik, tom III, knj. 1, dok. br. 2 i 7; tom XIII, knj. 1, dok. br. 43, 46, 52, 60, 62, 76, 81, 82.

⁵ Ustaničke snage iz bjelopoljskog i jedna četa iz kolašinskog sreza okružile su Bijelo Polje 18. jula 1941. a napad na Bijelo Polje je izvršen 20. jula 1941. Pošto su ustanici prodrli u grad sa svih strana, glavnina italijanskog garnizona se predala. Italijani su imali 2 mrtva i oko

su u Bijelom Polju izvršavali kazne »u ime Staljina«. Pokušaj ustanika napredovati u pravcu Sjenice i uhvatiti vezu sa Srbima osujećen je angažovanjem hrvatskog garnizona Sjenica jačine čete.⁶ Pri tome je palo 50 ustanika i 1 Hrvat. U Sjenici su Hrvati dali 200 pušaka za naoružanje muslimana.⁷

Prevoj Metaljka jugoistočno od čajniča je napušten od Italijana, jedno selo južno od Foče je spaljeno od ustanika.

Obaveštenja potiču od konzula u Sarajevu i hrvatskog generala Perčevića.

Nemački general u Zagrebu
Ia, br. 214/41, str. pov.
Zagreb, 24. 7. 41.

I

10 ranjenih i 180 zarobljenih vojnika i oficira, dok su ustanici imali 3 ranjena borca. Vidi »Narodnooslobodilačka borba u Crnoj Gori 1941—1945, Kronologija događaja« (dalje: »NOB u Crnoj Gori, Hronologija događaja«), Istorijski institut Crne Gore, Titograd, 1963, str. 77—8.

⁴ Iz sjeničkog sreza su bile angažovane ustaškomobranske snage i muslimanska milicija. One su 20. jula 1941. preduzele napad na srpska sela u bjelopoljskom srezu i pri tom ubijale nevino stanovništvo, palile i pljačkale njihova sela (»NOB u Crnoj Gori, Hronologija događaja«, str. 82.)

Na teritoriji mileševskog, novovaroškog, pribojskog i sjeničkog sreza su se nalazile nemačke i ustaško-domobranske snage. Nastojanje NDH da Sandžak pripoje sebi, bilo je bezuspešno jer su se nemačko-italijanskim sporazumom ustaško-domobranske i nemačke snage morale povući na ranije određenu demarkacionu liniju. One su se povukle do 7. septembra 1941. Tako je tromesečna ustaška vlast u jednom delu Sandžaka bila završena a ovu teritoriju su preuzele italijanske jedinice divizije »Pusterija«. Opširnije o tome vidi VIG, br. 5/60, str. 3—33.

⁷ U cilju sprečavanja širenja opštenarodnog ustanka u srezovima Sandžaka u kojima nisu držale vlast, ustaše pristupaju stvaranju ustaško-muslimanske milicije. U tu svrhu su joj dale 200 pušaka, 3 puškomitraljeza i 20.000 metaka (AVII, a. NDH, reg. br. 19/14-1, k. 83).

BR. 90

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 23. JULA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O ITALIJANSKO-USTAŠKIM ODNOSIMA U PITANJU SANDŽAKA, O USTANKU U CRNOJ GORI I O DIVERZIJAMA NA PRUGAMA U NDH¹

Telegram²

23. 7. 1941.
u 17,25 č
Strogo poverljivo

Od: Nemačkog generala u Zagrebu

K R

- 1.) OKW (WFSt) odelj. L IV
- 2.) OKW/odelj. za inostranstvo Berlin

Informativno:

OKH, odelj. za vojne izaslanike, Berlin
Operativni štab vazduhoplovstva, za pukovnika Šmita, Berlin

Veza: OKW, odelj. za inostranstvo, br. 8836/41, pov. Ic³

Sadržaj: Želja italijanskog generala kod vrhovne komande Vermahta, general-lajtnanta Marasa,⁴ da se područje Priboj — Prijepolje — Nova Varoš isprazni od Hrvata.

1.) *Situacija u jugoistočnoj Hrvatskoj*

Hrvatski general Perčević zauzeo je sledeći neslužbeni stav prema želji general-lajtnanta Marasa:

Za 7. juli bilo je naredeno vraćanje hrvatske uprave i tada povlačenje hrvatskih posada iz sandžačkih okruga: Priboj — Nova Varoš — Prijepolje i Sjenica. Ovo povlačenje je ipak, opet na izričitu želju komandanta posadnih trupa u Sandžaku, prekinuto 17. 7. rano. Ova želja je obrazložena time što

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 267, s. 880-1.

² Iz popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

³ Taj dokument redakcija nije pronašla.

⁴ Efizio Maras (Efisio Marras), vojni izaslanik Kraljevine Italije u Berlinu.

italijanske trupe nisu u mogućnosti, zbog ustanka koji vlada u Crnoj Gori od 14. 7.,⁵ zameniti hrvatsku civilnu upravu i hrvatske posadne trupe — od čega bi mogao nastati haos u Sandžaku, što bi moglo biti sudbonosno za guverman Srbije. I italijanski pukovnik Barango, koji je 18. 7. stigao u Sarajevo iz Crne Gore, složio se sa ovim shvatanjem na osnovu svojih ličnih utisaka. 19. 7. bila je situacija italijanskih trupa u Crnoj Gori i u južnom Sandžaku takva da su oni tražili ne samo pomoć od strane hrvatskog garnizona u Trebinju, koju su i primili, već su upućeni hrvatski delovi trupa za Pljevlja i Bijelo Polje da bi tamo rasteretili tamošnje italijanske garnizone. Isto tako je i hrvatski garnizon u Sjenici pojačan na jednu četuju.

Nema sumnje da će, kroz jednu zajedničku granicu između Crne Gore i Srbije, plan crnogorskih nacionalista za stvaranje jedne srpske države između Dunava i Jadrana dobiti novu snagu, što bi zaveri pružilo najveću potporu. Ovim žarištima nemira moglo bi se najbolje suprotstaviti ako uprava i vojna posada celog Sandžaka budu u hrvatskim rukama, što je od većine stanovništva, a to su Muslimani, i željeno. Ovom zauzetom stavu treba još dodati da, prema hrvatskim obavještenjima, od 22. 7. u Crnoj Gori vladaju veoma zamršeni odnosi i da je situacija u Sandžaku još napeta. U Crnoj Gori zajedno idu komunisti i nacionalisti. Cilj nacionalista je ujedinjena Srbija — Crna Gora pod vodstvom jednog člana stare crnogorske dinastije Njegoš — Petrović.

2.) Navodno je 18. 7. u okolini Bihaća, u italijanskoj interesnoj zoni, padobranom bačen eksploziv. U noći između 19. i 20. 7. usledila su 3 miniranja pruga. Hrvatski general Perčević osporava oboje.

Prema obavještenjima kojima raspolaže ovdašnji T. O. u vremenu od 14. do 20. 7. bilo je sledećih napada na pruge:⁶

⁵ Gerilski odredi Crne Gore su 1-3. jula 1941. razoružali niz italijanskih karabinijskih i žand. stanica a u borbi uibili i zarobili više italijanskih vojnika i zaplenili znatne količine ratnog materijala. Taj dan se praznuje kao Dan ustanka naroda Crne Gore (Zbornik, tom III, knj. 1, dok. br. 2, 6 i 7; »Hronologija oslobođilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945«) dalje: »Hronologija«, VII, Beograd, 1964, str. 55; »NOB u Cmoj Gori, Kronologija događaja«, str. 40--4S).

⁶ U izveštaju oficira za transport kod nemačkog generala u Zagrebu od 24. jula 1941. nemačkom poslanstvu u Zagrebu piše da su na nemačkom okupiranom području izvršene sledeće diverzije na železnici:

- 1) 14.7.41. između Lekenika i Turopolja
- 2) 14.7.41. Turopolje
- 3) 15.7.41. između Siska i Grede
- 4) 20.7.41. između Capraga i Siska
- 5) 23.7.41. između Zagreba i Svete Klare

U nemačkom okupacionom području četiri, u italijanskom okupacionom području šest. Ovde nisu uračunata 3 napada naznačena u gornjem stavku.

Nemački general u Zagrebu
Ia, br. 212/41, str. pov.
Zagreb, 23. jula 1941.

BR. 91

IZVEŠTAJ KOMANDANTA SRBIJE OD 25. JULA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O PREGOVORIMA O RAZGRANIČENJU SA ITALIJOM I BUGARSKOM I O STATUSU ZEMUNA¹

KOMANDANT SRBIJE

Beograd, 25. jula 1941.

Komandni štab, odelj. Ia

Br. pov. 292/41.

Prepis!

Predmet: Demarkacione linije²

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

(K-DI 12. A)

I a

U vezi sa dogovorom gospodina generalštabnog pukovnika Kiblera [Kiibler] sa generalštabnim potpukovnikom Grafenhorstom dostavlja se niže navedeni izveštaj o *onim* mestima demarkacione linije o kojima još teku pregovori. U suštini se radi o sledeća tri slučaja:

6) 24.7.41. stanica Krajski Grabovac (sada Banski Grabovac). A u italijanskoj okupacionoj zoni:

- 1) 14.7.41. između Vrbovskog i Moravica
- 2) 14.7.41. između Vranjica i Solina
- 3) 16.7.41. između Kaštela Starog i Solina
- 4) 15.7.41. između Moravica i Vrbovskog
- 5) 19.7.41. između Perkovića — Livna — Splita

6) 20.7.41. između Karlovca i Duge Rese. (Opširnije o tome vidi AVII, London 21, s. 312560-2).

PrePisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NÄV-T-501, r. 245, s. 606-9.

² O tome vidi dok. br. 73.

I. Italija

- a) Prema saopštenju K-de 2. A, Ia, br. 960/41. od 14. 5. 1941. Italijani su podneli zahteve za područje *Rudo — Prijepolje — Sjenica*.³ Evakuacija napred označenog područja i zaposedanje italijanskim jedinicama naređeno je aktom OKW/WEST/Abt. L (IV/Qu) br. 01 212/41, pov. od 30. 6. 1941.⁴ u vezi sa aktom OKH (Gen St d. H) op. od. (II b) br. 35874/41. pov. od 3. 7. 1941.⁵ Navedenim aktima komandantu Jugoistoka je povereno regulisanje toga područja, a ovaj je sa svoje strane predaju i sprovođenje naredio komandantu Srbije. Prema teleksu komandantu Jugoistoka (K-de 12. A) Ic/40 br. 5623/41. pov. od 12. 7. 41.⁶

18. 7. 1941. održani su razgovori sa italijanskim oficijom za vezu u Beogradu (vidi prilog 1)⁷ Preuzimanje područja koje je u pitanju nailazi na teškoće utoliko što hrvatska okupacija sa severa dolazi do Duge Poljane, a ispred linije Hrvata se, prema navodu italijanskog oficira za vezu, nalaze italijanske trupe. Budući da, prema gore navedenoj dispoziciji OKH od 3. 7. 41, treba da se izvrši okupacija od strane italijanskih trupa, mora prvo, kao što proizilazi iz priloga 1, da dođe do odgovarajućeg sporazuma između Italije i Hrvatske.

U vezi s tim ukazuje se na stav 2 protokola.⁸

Italijanski oficir za vezu je prvo dostavio protokol italijanskoj komandi armije u Tirani.

Zbog toga treba računati sa sporim svršavanjem ovoga predmeta.

Komandant Srbije je u načelu mišljenja da treba pružiti otpor nastojanju politički zainteresovanih suseda da se demarkaciona linija pomeri na štetu srpskog područja i time prejdicira kasnije *političko povlačenje granice*, a pri tome da se naglase naše vojne i političke prednosti.

Međutim, delimično su u prvim pregovorima povučene linije a da nisu uzeti u obzir ni najjednostavniji privredni aspekti, tako da su mestimično opštine odsečene od svojih prirodnih veza. U takvim slučajevima smatra se da popuštanje ne treba da bude sporno.

Komandant Srbije po svim tim pitanjima stoji u vezi sa generalnim opunomoćenikom za privredu.

Komandant Srbije će o pregovorima stalno informisati ko-

³ Redakcija ne raspolaže tim saopštenjem komande 2. armije, kao ni italijanskim zahtevom.

^{4, 6, 9, 11, 14} Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

^{7, 8, 12} Vidi dok. br. 82.

mandanta oružanih snaga na Jugoistoku i pre konačnog zaključenja pribaviti tamošnju saglasnost.

Što je ovde rečeno važi za sve druge slične slučajeve.

- b) *Granica na području Mitrovice* uređena je aktom OKH/Gen St. H/Gen Qu/Abt. K. Verw./Qu 4/Org/ Br. II 550/41. str. pov. od 10. 5. 41. na taj način što jedna linija od kote 1504, 35 km severozapadno od Mitrovice, seče granicu južno od doline Ibra, 10 km zapadno-severozapadno od Mitrovice a odatle zapadno na rastojanju od 10 km paralelno sa železničkom prugom Mitrovica — Uroševac treba da ide do visinske linije 800 kod Čikatova. Naročito je važno da, zbog rudnika azbesta koji se tamo nalaze, Italijani ne dođu bliže od 10 km prema železničkoj pruzi Mitrovica — Uroševac.¹⁰ To je naglašeno i u pismu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (K-ta 12. A) O. Qu 1481/41. pov. od 15. 7. 1941." koje je upućeno italijanskom oficiru za vezu pukovniku Kjuziju [Chiusi]. I o tome su vođeni razgovori sa italijanskim oficijom za vezu u Beogradu, o čemu se pismeno nalazi u prilogu 1 pod br. 4.¹²

II. Bugarska

- a) U pogledu *područja severno od Vranja* Bugari su pre dužeg vremena došli sa zahtevom da im se ustupi područje jugoistočno od linije koja je crveno označena na priloženoj karti II.¹³ Oni svoj zahtev zasnivaju na tome što traženo područje predstavlja privrednu celinu sa Vranjem, budući da sve što se proizvodi tamo, s obzirom na veze puteva, može da se doturi samo u Vranje, a sa druge strane — da je Vranje upućeno na snabdevanje s toga područja.

S obzirom na malo bogatstvo u drvetu koje se pojavljuje tamo, a i inače u staroj Srbiji, nameri Bugara se nije moglo udovoljiti u punom obimu. Predloženo im je kao poravnanje, u razgovorima od 17. 7. 41. (prilog 2),¹⁴ povlačenje granice koja je označena zeleno.

- b) Nadalje su Bugari tražili ispravku granice u *okolini Vlasotinaca*, kako to proizilazi iz priložene mape II. Razlog koji je za to naveden bio bi da bi Bugarima bilo moguće da samo na taj način zaposednu put Piro — Babušnica prema Skoplju. Sem toga, nadzor nad granicom bio bi za obe strane lakši na visovima severozapadno od ceste Babušnica — Viasotinci nego na samoj cesti koja leži niže, a koja bi onda sa obe strane imala mesta koja prolaze kroz srpsko i bugarsko područje.

¹⁰ Vidi dok. br. 49.

¹³ i " Redakcija ne raspolaže tom kartom.

Kao što iz priloga 2 proizilazi, prilikom dogovora 17. 7. 41. odstupilo se od predloga Bugara od tačke 614,4 km severoistočno od Grdelice, do tačke 946,8 km jugoistočno od Grdelice, budući da se mora pridati posebna važnost tekstilnoj fabrici Grdelica i mestima koja leže jugoistočno a u kojima stanuju radnici fabrike.

III

Mesto *Zemun* je do izbijanja ovoga rata predstavljalo opštinu grada Beograda.

Zbog ukrštanja koja su iz toga proizilazila, a naročito zbog aerodroma koji leži kod Zemuna, s nemačke strane je pridana posebna važnost tome da to mesto pripadne području komandanta Srbije.¹⁵ Na odgovarajući način je odlučila i OKW.

Za snabdevanje Zemuna i istovremeno za snabdevanje Beograda bio je nadalje potreban jedan deo područja koje obuhvataju reke Sava i Dunav.

U okvirima koje je dozvolila OKW, ovo područje utvrđeno je posle pregovora sa hrvatskom vladom. Protokol pregovora dostavljen je s kartom 18. 7. 1941.¹⁶

Na predloge pod I i II, koje je komandant Srbije učinio Italijanima i Bugarima, do sada još nije dat odgovor. Čim predloži budu primljeni, o njima će se podneti izveštaj, a predaja područja biće zavisna od saglasnosti kao što je gore navedeno.

Za komandanta Srbije
načelnik štaba
pot. Grafenhorst

6 priloga
F. d. R. d. A.
Fajt
kapetan

¹⁵ Detaljnije o tome vidi dok. br. 44 i 58.

BR. 92

IZVEŠTAJ FELDKOMANDANTURE 816 O RAZVOJU USTANKA NA PODRUČJU UŽICA OD 12. DO 27. JULA 1941. I MERAMA ODMAZDE¹

Prepis

Izveštaj o stanju za vreme od 12. 7. do 21. 7. 1941.

Feldkomandantura (V) 816

Delokrug: Vojne žandarmerije

Referent: Tim [Thiem], poručnik vojne žandarmerije

Suprotno izveštaju o stanju za vreme od 28. 6. do 11. 7. 41, stanje policijske bezbednosti na području Feldkomandanture Užice se jako pogoršalo.² Oružani komunistički ustanak je potpuno izbio. Svakodnevno pristižu izveštaji o oružanim napadima na srpske žandarmerijske stanice, ubistvima, kao i razoružanju srpskih žandarma.³ Isto tako javlja se o napadima na pojedina seljačka gazdinstva. Napade na žandarmerijske stanice vrše komunističke bande, dok one na seljačka gazdinstva izvode razbojničke bande. Kod prvih se zapaža planski i taktički postupak i služe, kao glavnom cilju, pribavljanju oružja, municije i delova opreme, kao i tome da izazovu nemir i nesigurnost među srpskim žandarmima. Napadi bivaju ponajviše u vreme kada se najveći deo žandarma nalazi u patroli, a stanice su samo slabo posednute. Žandarmi koji se brane bezobzirno se ubijaju ili odvođe. Napadi druge vrste su obični razbojnički napadi i nemaju veze sa prvima. Glavni centar nemira je okolina Užica u pravcu Kosjerić — Ražana — Valjevo i severozapadno od čačka. Akcije koje su do sada preduzete jedinicama Vermahta protiv komunističkih bandi urodila su samo delimičnim uspehom unatoč najbrižljivijim istraživanjima. Uspelo je doduše da se uhvate pojedini članovi bande, ali još nijedan glavni vođa ili neka cela banda. Krivo je tome, prvo, izvesno neiskustvo jedinica u suzbijanju četnika i komunista, drugo, pasivno držanje stanovništva, i treće, rdavo prenošenje obaveštenja. Nijedna žandarmerijska stanica nije snabdevena telefonom. Svako prenošenje vesti o pojavljivanju bandi mora da se prenese peške i tako izveštaji najčešće stižu sa zadocnjenjem do pojedinih žandarmerijskih četa. Dok, onda,

¹ Snimak óverenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501. r. 245, s. 628^9.

² Vidi dok. br. 76.

³ Odnosi se na kolaboracionističke formacije saveta komesara u Srbiji.

izveštaji odtuda budu preneti komandanturi, već je prošlo jedan do dva dana i prestala je svaka mogućnost da se preduzme hitna i uspešna akcija protiv bandi. Kao što je već rečeno, neoboriva je činjenica da stanovništvo u pojedinim mestima stoji u vezi s komunističkim bandama i da ih potpomaže. Dosađajni pozivi stanovništvu na saradnju u iznalaženju komunističkih i razbojničkih bandi bili su bezuspešni. Zbog toga su povodom poslednjih napada, koji su bili usmereni protiv pripadnika Vermahta i usled kojih su ovi pretrpeli štetu, sprovedene kaznene akcije protiv stanovništva. Tako su 20. 7. 41. u Užicu streljana 22 stanovnika, u Valjevu 18 stanovnika i u čačku 12 stanovnika." Ove kaznene akcije nisu donele željeni uspeh, nego su samo povećale delatnost komunističke bande. U svrhu daljeg suzbijanja komunističkih bandi angažovana je jedna policijska četa iz Užica, koja je zajedno s vojnom žandarmerijom i srpskom žandarmerijom sprovedla planske akcije protiv bandi.⁵ Te akcije su do sada dale dobre rezultate. Ipak se sada povećavaju napadi na žandarmerijske stanice i pojedine pripadnike nemačkog Vermahta. Tako je 26. 7. 41. izveden napad na žandarmerijsku stanicu u Prijedoru, severozapadno od čačka, pri čemu je jedan žandarm ubijen i cela stanica opljačkana.⁶ Na to je 27. 7. 41. izvršena kaznena akcija protiv izvršilaca i pri tome gazdinstva izvršilaca (3 komada) spaljena, pošto isti nisu mogli biti uhvaćeni. 27. 7. 41. u okolini Ražane izvršen je napad, pri čemu je jedan policajac ubijen a jedan odveden. Gonjenje izvršilaca, koje je odmah započeto, ostalo je na žalost bezuspešno, ali je uspelo da se uhvate razni članovi bandi. Zatim je, 28. 7. 41, sprovedena specijalna akcija i na mestu napada streljan je 81 muški stanovnik iz okoline Ražane, Valjeva i iz Kosjerića.⁷ Plansko angažovanje protiv

⁴ Odmazda je izvršena zbog napada na automobil u kojem se nalazio nemački general-major Adalbert Lončar. On je pri ovom napadu ostao nepovređen, dok je jedan oficir-pratilac teško ranjen a šofer lako (AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2721613-4; dok. br. 85, objašnjenje 8 u ovoj knjizi). Posle napada, 18. jula 1941, na automobil u kome se nalazio general-major Lončar, komandant Srbije je 19. jula 1941. naredio da policijske snage preduzmu akciju za uništenje partizana na tom prostoru (AVII, NAV-T-175, r. 233(2721578-80).

Napad su izveli delovi čačanskog NOP odreda. Pri tom oni su razoružali 22 žandarma i zapalili opštinskiu- arhivu (Zbornik, tom 1, knj. 20, dok. tor. 3; AVII, Nda, reg. br. 61/1, k. 26).

Ova akcija je sprovedena prema izveštaju komandanta Srbije od 29. jula 1941, zbog prepada, 27. jula 1941, na policijsku patrolu na putu Užice — Valjevo. Streljano je 28. jula 1941. 80 lica (AVII, k. 2-A, reg. br. 2/13). Akcija je sprovedena na pl. Bukovima, kao odmazda zbog nestanka 2 nemačka vojnika na putu Valjevo — Užice, (Zbornik, tom 1, knj. 1, dok. br. 120 i 126; AVII, Nda, reg. br. 61/1, k. 26; »Užice 1941«, str. 114—115).

komunističkih bandi sprovodi se stalno i nadalje iz Užica i iz Ražane, jer treba računati sa daljim aktima nasilja i napadima.

F.d.R.d.A
Fajt [Veit]
kapetan

BR. 93

DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 28. JULA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE I O MERAMA ODMAZDE¹

Telegram-KR

KOMANDA 12. ARMIIJE²

datum: 29. juli 1941. u 12,30

Br. 1660/61, pov.

Poverljivo!

Pošiljalac: K-t oružanih snaga Jugoistoka (K-da 12. A) Ic/AO

Primalac: OKW/WEST, odelj. teritorijalne odbrane, istovremeno i: OKH, generalštab, oper, odelj.

Dnevni izveštaj od 28. 7. 1941.

- 1.) 25. 7. Jevreji pokušali daju Beogradu zapale nemačka motorna vozila.³ u Beogradu sprečen atentat bombama na radio-predajnik propagandne čete.⁴ Izvršioi dela uhapšeni. Glavni izvršilac pri bekstvu učinio smrtonosni skok. U Beogradu određen policijski čas. Radni dani 20,00, subota i nedelja 19,00 časova.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-313, r. 425, s. 8003103. (Na margini je rukom dopisano nekoliko parafa, datuma i brojeva.

² štambilj primaoca.

³ Ovu akciju su izveli članovi udarnih grupa Mesnog komiteta KPJ Beograd i pri tome zapalili pet nemačkih automobila »Hionirlogija«, str. 67).

⁴ Misli se na radio-stanicu u Makišu. Tada su Nemci otkrili bombu tešku 2,5 kg i uhvatili učesnika ove pripremane divenzije (»Beograd«, n.d., str. 121).

- 2.) U Melencima, 17 km severno od Petrovgrada, komunisti izvršili prepad na srpsku policijsku kasarnu. 1 žandarm i 1 pomoćni policajac mrtvi.⁵
U predelu Petrovgrada usled sabotaže⁶ ubijena dva pripadnika oružane sile. 29. VII preduzeće se protivmere sa dva batoljona.⁷
- 3.) U predelu Valjeva banditi gađali motocikl, 1 mrtav, 1 nestao.⁸
- 4.) U Palanci⁹ 7 Srba streljano zbog nošenja oružja.
- 5.) 2 km istočno od Paraćina pucano je na automobil za propagandu organizacije »Snaga kroz radost«.¹⁰
- 6.) Neredi u trouglu Drvar — Bosan. Petrovac — Ključ.¹¹ Jedna baterija prebačena u Banju Luku.

Za tačnost:
Resler
poručnik

Ic/AO Br. 5866/41 god.

⁵ i⁷ Ovu akciju protiv Petrovgradsko-stajičevskog NOP odreda i Kumanačko-melenačkog NOP odreda su izvodili, delovi 721. pp u rejonu Petrovgrada, Melenaca, Kumana. Nemci su imali gubitke od 11 mrtvog i 2 ranjena vojnika a partizani 2 mrtva, 1 ranjenog i 6 zarobljenih. (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 80; knj. 17, dok. br. 7; tom II, knj. 1, str. 32; AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037498; Nda, reg. br. 56/3-53. k. 32).

⁴ Noću 26/27. jula 1941. kod Petrovgrada je spaljeno 13.000 kg žita (AVII, Minhen 7, s. 761). Akciju je izveo Petrovgradsko-stajičevski NOP odred (AVII, Nda, reg. br. 56/3-23, ik. 32) Žarko Atanacković, »Vojvodina u borbi 1941—>1945«, dalje: Žarko Atanacković, n.d., (Forum, N. Sad, 1959, str. 30).

⁸ Ovu zasedu su postavili delovi Valjevskog NOP odreda (»Užice 1941«, str. 114).

⁹ Misli se na Smederevski Palanku.

¹⁰ Reč je o nemačkoj nacionalsocijalističkoj organizaciji za propagandu. Prepad na njen auto je izvršila borbena grupa članova KPJ iz Paraćina 26. jula 1941 (Aleksandar Vitorović, »Centralna Srbija«, dalje: »Centralna Srbija«, 1967, Nolit — Prosveta, Beograd, str. 71).

¹¹ Vidi dok. br. 96, objašnjenje 5. Reč je o ustanku naroda Bosne i Hercegovine 27. jula 1941. godine.

BR. 94

DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 29. JULA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA PARTIZANA U SRBIJI I MERA-MA ODMAZDE'

KOMANDA 12. ARMIJE²

Prim: 30. jula 1941/10,10 časova
Ia, br. 1617/41. pov.

Telegram

KR
Poverljivo!

Uputio: K-t Jugoistoka (K-da 12. A) Ic/AO
Prima: OKW/WFSt, odelj. teritorijalne odbrane
istovremeno: OKH, generalštab, oper. odelj.

Dnevni izveštaj 29. 7.1941.

- 1.) 28. 7. prepad na policijsku patrolu na cesti Užice — Valjevo. Streljali 80 lica.³
- 2.) 29. 7. u Beogradu, zbog sabotaže o kojoj smo javili,⁴ likvidirano ne 100, već 122 komunista i Jevrejina.
Prilikom sprečavanja pokušaja da se dva komunista oslobode iz bolnice,⁵ ubijeni 1 nemački vojnik i 1 srpski policajac.⁶ Uhapšeno 10 komunista. Racija još traje.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 245, s. 8003102. Na margini je rukom dopisano nekoliko parafa i oznaka.

² Štambilj primaoca.

³ Vidi dok. br. 92.

⁴ O akcijama u Beogradu od 25. do 29. jula 1941. i odmazdama okupatora opširnije vidi u izveštajima nemačke policije bezbednosti i službe bezbednosti (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 1(13 i 117); »Beograd«, n. d, str. 110—124).

⁵ U Beogradu, na uglu Južnog bulevara i Derdapske ulice, 27. jula 1941, prilikom pripremanja akcija za rušenje radio-stanice, uhapšen je tadašnji član Politbiroa GK KPJ Aleksandar Raiiković. On je 29. jula 1941. spašen iz pritvoreničkog odeljenja Očne klinike u Vidinskoj ulici. Spašavanje su organizovali članovi PK KPJ za Srbiju Đuro Strugar i Čama Babović (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. ibr. 2; Godišnjak Muzeja grada Beograda, knjiga VI, str. 453—454).

⁶ U vezi s tom akcijom, šef policije bezbednosti i službe bezbednosti je u svom izveštaju od 30. jula 1941. izvestio sledeće:

»29. 7. 1941. jedna banda od oko 15 komunističkih elemenata pokušala je da oslobodi iz bolnice jednog od uhvaćenih počinitelaca koji su 26. 7. 1941. hteli da izvrše diverziju bombama na beogradsku radio-

- 3.) 29. 7. uništeni telefonski vodovi Beograd — Smederevo.⁷
4.) 29. 7. otvorena vatra na dva nemačka vojnika iz stražarske grupe za čuvanje konja na železničkoj stanici Aleksinac — Žitkovac, 30 km severozapadno od Niša. Organizovane straže od civilnog stanovništva i naređena zabrana kretanja posle 20,00.

8

Ic/AO, br. 5877/41. pov.

Tačnost overava:

poručnik

BR. 95

IZVEŠTAJ KOMANDE ABVERA U BEOGRADU OD 31. JULA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O RASPOLOŽENJU STANOVNIŠTVA U BEOGRADU¹

Centar veze Vermahta²

Beograd

Beograd, 31. jula 1941.

Delov. br. pov. 3116/7. 41, III C

Predmet: Raspoloženje u Beogradu.

KOMANDA 12. ARMIJE³
PRIMLJENO: 5. AVG. 1941.
Br. 2745 Odeljenje Ic
Prilog

KOMANDANT ORUŽANIH SNAGA NA⁴
JUGOISTOKU
(KOMANDA 12. ARMIJE)
Odelj. Ic/AO
Primljeno: 5. avg. 1941.
Br. 59,

Starešine: 03, 07, z.b.V. AO, HOAD

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 454, s. SQ39293-5. Na margini originala je rukom dopisano nekoliko parafa i zabeleški.

² Wehrmachtverbindungsstelle Belgrad — to je kamuflirani naziv za Abwehrstelle Beograd (Komandu Abvera Beograd). Organizacija kontraobveštaj-ne službe (AbVerdienstes) na području jugoistoka izvršena je 16. juna 1941. na osnovu direktive vrhovnog komandanta Vermahta od 9. juna 1941. Ovom direktivom su regulisani teritorijalno-komandni odnosi na Okupiranom Balkanu. Pored komandi Abvera (Abwehrstelle) u Atini i Solunu, formirana je komanda Abvera u Beogradu (Abwehrstelle <— Ast Beograd) za teritoriju Srbije, potčinjena komandantu Srbije. Načelnik Abvera Beograd je bio potpukovnik Kohutek (Kohuotek); ostali članovi su bili: poručnik Paulun, major fon Laser (von Lasser), kapetan dr Mati, major Glas, kapetan dr Panten (Panthen), poručnik Hofmajer (Hofmaier), kapetan dr Novak (Nowak), potpukovnik Friderici, major dr Veber (Weber), kapetan fon Fero (Ferro), major Hakel (iHackel), kapetan dr Fidler l(Fiedler), kapetan dr fon Susani, imajor dr Huve (Huwe), potponučnik dr Palten, zastavnik dr Straus (Strauss) i major Kisling (Kissling). U Zagrebu je formirana ispostava Ast-a Beograd, pod nazivom: Ratna organizacija Zagreb (Kriegsorganisation, skraćeno: K.O.). Načelnik ove ispostave Abvera bio je potpukovnik Šefer (Schaffer); ostali članovi su bili: kapetan Vasari (Vasary), kapetan Jiunge,, poručnik dr fon Oswald (von Oswald), poručnik Furman (Fuhrmann), kapetan Fric (Fritz), Abver-oficir u Sarajevu i službenik Štajnmender (Steinwender). Pošto je komandant Srbije bio potčinjen komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, to je komanda Abvera Beograd potčinjena njemu, tj. Abver-oficiru K-de 12. armije, i dostavlja mu izveštaje o svim događajima i delatnosti na svojoj teritoriji. Pomenutom direktivom je odobreno, ukoliko je to potrebno, da komanda Abvera i njene ispostave mogu uvesti kamuflažne nazive (AVII, NAV-T-•71, r. 1293, s. 1001-7).

³ i ⁴ štambilj primaoca.

-stanicu. Banda je pucala i ubila srpskog policajca koji je bio na straži. Jedan nemački vojnik, koji je pokušao da bandu zadrži, bio je teško ranjen i umro je od zadobijenih povreda. Odmah je preduzeto pretraživanje dela grada koji se nalazi u okolini te bolnice te je rezultat toga bilo pronalaženje benzina pripremljenog za vršenje atentata, zatim je pronađen veliki broj pločica za izazivanje požara, kao i drugi materijal predviđen za terorističke ciljeve. Još uvek nije završeno gonjenje ove bande. Od sutra počinje sistematsko pročešljavanje i ostalih pojedinih kvaitova grada Beograda, tako da će za nekoliko dana Beograd biti potpuno očišćen. Predviđa se da se, Zbog ovih novih događaja, Beogradu nametnu veći doprinosi koji će biti upotrebljeni za borbu protiv komunističkog pokreta. Stanovništvo će biti pozivano da dostavlja podatke važne za borbu protiv komunističkog pokreta, a za takve dostave biće dodeljene premije. Na taj način bi se postiglo da se stanovništvo uvuče u aktivnu borbu protiv komunističkog pokreta» (AVII, NAV-T-175, r. 2B, <s 2721716-7).

⁷ Ovu akciju na putu Beograd — Smederevo je izvela skojevaska udarna grupa iz Beograda (vidi AVII, Nda, reg. br. 19/1, k. 91; Hronologija naprednog radničkog pokreta i narodnooslobodilačkog pokreta Beograda, Beograd, 1960, str. 237).

⁸ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

¹ Potpis nečitak.

Komandantu oružanih snaga na Jugoistok Ic/AO	<i>Atina</i>
Komandantu Srbije — Ic	<i>Beograd</i>
Komandantu Srbije — Upravnom štabu	<i>Beograd</i>
Višoj komandi LXV — Ic	<i>Beograd</i>
Načelniku Ajzac-komande policije bezbednosti i SD	<i>Beograd</i>
Tajnoj vojnoj policiji — 20. grupi	<i>Beograd</i>

Mnogi akti sabotaze u toku poslednjeg vremena nesumnjivo su proizašli iz direktiva dobijenih preko radio-stanica London i Moskva. Sigurno je da se ove inostrane vesti još uvek veoma mnogo slušaju i da je zabrana slušanja dosad ostala bez bitnog uticaja.

Mada se o streljanju Jevreja i komunista radi odmazde za akta sabotaze zvanično nije uopšte ništa reklo, ipak su ova streljanja ostavila dubok utisak u Beogradu. Sumnjivo je da li će se streljanjem sprečiti ponavljanje akata sabotaze. Sabotere treba tražiti u lageru bivših srpskih oficira, četnika kao i komunista, kojima je zajednički interes da u zemlji izazovu nemire i da stanovništvo raspale do temperature ključanja protiv okupacionih vlasti. U tom smislu streljanje lica koja u njima nisu učestvovala može im upravo dobro doći.

Protiv javljanja vojnih obveznika radila su takođe lica koja vrše vrbovanja za četnike. Oficirima i vojnicima je saopštena direktiva da se naredenom (propisanom) obaveznom javljanju ne odzivaju, već da se prikupljaju na zborna mesta četnika u provinciji. Vojni obveznici, koji su izbegli da se jave, mogli su se lakše pohvatati da su srpske lokalne vlasti u tom pravcu radile; da su se, na primer, vlasnici kuća i domari, pod pretnjom stroge kazne, učinili odgovornim da sastave i predadu tačne spiskove kućnih stanara, sigurno je da su se mogli pohvatati mnogobrojni jugoslovenski vojnici koji su se izvukli od obaveznog javljanja. Ranije, policija je išla dosta često od kuće do kuće, zahtevala da joj se pokažu kućni spiskovi stanara i zatim je ove kontrolisala u pojedinim stanovima.⁵ Takođe

⁵ Sličnu akciju je 30. jula 1941. sproveo 64. rezervni policijski bataljon upravo (3. četa ide 2. čete li obaveštajni vod u jačini od 3 oficira i 136 vojnika). Područje koje je trebalo pretražiti bilo je oivičeno sledećim ulicama: »sa istoka — Prestolonaslednika Petra; sa juga — Gospodara Vučića, — OBokejska — Zvečanska; sa zapada — Gornjačka —

na ovaj način se mogao pohvatati dosta veliki broj srpskih vojnika koji se nisu javili. Stanovništvu uopšte ne ide u glavu što su srpski oficiri ponovo pušteni i dalje ostavljaju na slobodi, jer najveći deo stanovništva očekuje od oficira da povedu akcije za oslobođenje zemlje. U više mahova moglo se čuti da je bilo dobro što su oficiri odvedeni na sigurna mesta, pošto bi inače sada mogli da rade na daljem oslobađanju zemlje. Naročito mladi oficiri, koji više nemaju nikakvih perspektiva u budućnosti i koji svoju nadu zasnivaju samo na ponovnom uspostavljanju stare Jugoslavije i pobeđi neprijateljskih sila, stvaraju jedno stalno žarište opasnosti. Takođe i ostala omladina koja nije zaposlena — spremna je da se povede za parolama onih ljudi koji vode akcije usmerene protiv Nemačke. Ova omladina izložena je veoma mnogo neprijateljskoj propagandi, koja je izvanredno vešto podešena prema mentalitetu srpskog naroda. U svakom uredu vrši se propaganda šaputanjem. Mnoge glasine potiču zapravo iz državnih ureda i time se povećava njihova verodostojnost. Čak i sami policajci unose nemir u stanovništvo, pošto mu uz naknadu obećavaju pomoć pri ovom ili onom predstojećem događaju ili zato što žele da se pokažu kao naročito obaveštene i važne ličnosti. Javna tajna da u uredima sedi veliki broj ljudi koji su mnogo radilirpötrnrne-fnačkog Rajha i k ó j T s u T d à ^ pre-
ma Nemcima JLL uredima važi zapravo kao opasno smatrati se p H j Seljski ra ^ pošto se lica prijateljski naklonjena prema Nemcima isteruju iz službe. Isto tako javna je tajna da profesori univerziteta, lekari i učitelji učestvuju u neprijateljskoj propagandi protiv Nemaca kao i u komunističkoj propagandi.

Bulevar Franše d'Eperea — Bulevar oslobođenja; i isa isevera — Ohridska — Katanićeva — Kursulina. Granice područja podeljene su na tri odseka i posednuite četama.

Komandno mesto: VIII policijski kvart, Janka Vesehnovica. Tu je bio i centar za prikupljanje pohapšenih.

Zadatak:

- Zatvaranje spoljnog obruča, sprečavanje svakog saobraćaja na ulicama koje ograničavaju područje koje treba pretražiti.
- Formiranje borbenog odreda za suzbijanje terorističkih akata.
Početak akcije: 4,30 časova
Kraj akcije: 12,00 časova

Uhvaćeno je oko 100 lica, delimično zbog toga što nisu bila prijavljena, delimično zbog sumnje da se bave komunističkom delatnošću. Zaplenjeni su brojni pisani materijali. Do terorističkih akata nije došlo.

Osim SD, koja je rukovodila akcijom (oberšturmbanfirer Kraus), pretraživanje je vršila srpska Kripo, policijski agenti i žandarmerija (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 644).

Nemačka propaganda, na žalost, nije podešena prema tonu naroda i ne sprovodi se u najpogodnijim časovima. U Beogradu radništvo se oko 7 časova ujutro već nalazi u fabrikama, te bi prema tome radio-propaganda trebalo da otpočne ranije, nešto oko 5,30 Časova ujutro, da bi se radnici rano ujutro, kada su odmorni i sposobni za slušanje, već obrađivali u propagandnom smislu. Ove emisije trebalo bi da se daju samo na srpskom jeziku i da se drže zaista u narodnom tonu. Pada u oči takođe da je Radio-Beograd objavio vest o streljanju Jevreja i komunista kao odmazdu za terorističke akte samo u nemačkim emisijama vesti, a ne i u srpskim emisijama vesti, usled čega je zastrašujuće dejstvo u okviru srpskog stanovništva dovedeno u pitanje. Propaganda bi trebalo da se obrati i srpskim ženama, koje su po prirodi vrlo podložne. Razlozi razuma, koji bi se uputili ženama kao majkama i preporoditeljicama naroda, verovatno bi se do njih probili.

Vesti neprijateljskih radio-stanica (London, Moskva), koje se, na žalost, još veoma mnogo slušaju, trebalo bi propagandistički tumačiti. Narodu bi trebalo davati obaveštenja da su sve to laži i lažne vesti. Srbi vole diskusije, te bi zbog toga propagandne emisije u obliku diskusija bile samo od koristi.

Izvor lažnih vesti i glasina predstavljaju i ratni zarobljenici, koji su otpušteni iz Rajha kao Hrvati, Slovenci itd. Bivši jugoslovenski oficiri koji su otpušteni iz zarobljeništva pričaju da je ishrana u zarobljeničkim logorima u Rajhu veoma slaba, da je civilno stanovništvo umorno od rata i da pri čestim bombarderskim napadima beži u zarobljeničke logore i da glasno daje izraza svojoj zamorenosti usled rata.

«

ppukovnik

' Potpis nečitak.

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 95

IZVEŠTAJ NEMACKOG GENERALA U ZAGREBU OD 31. JULA 1941. UPRAVI ZA OBAVEŠTAJNU I KONTRA OBAVEŠTAJNU SLUŽBU VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U SANDŽAKU I ZAPADNOJ BOSNI'

Strogo poverljivo.

Prepis.

Telegram br. 226/41. str. pov. od 31. 7. Nem. generala u Zagrebu — Ia.

1) Situacija u Sandžaku²

Izostao je protivnapad Hrvata na područje vojnoupravnog komandanta u Srbiji, najavljen u br. 219/41 str. pov. od 29. 7. pod Ia,³ jer su se na demarkacionoj liniji pojavila nemačka stražarska osiguranja i otklonila opasnost od srpskog napada.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1312, s. 422-3. Na margini originala je rukom dopisano nekoliko nečitkih parafa i reči.

^{2;4} U izveštaju nemačkog generala u Zagrebu od 20. jula 1941. za ova područja se kaže:

»1. Stanje u Hercegovini i Sandžaku. Oko Pljevalja, koja, kako izgleda, još drže Italijani, pojavile su se na dan 24. 7. nove grupe ustanika, i to između Pljevalja i Prijepolja, Pljevalja i Cajniča, kod Bojanića kao i u okolini Meljaka, zapadno od Pljevalja. Prijepolje i Sjenica su u hrvatskim rukama, a planinsko selo Metaljka drže Hrvati i Italijani. Hrvati nameravaju da iz Osijeka dovedu jedan bataljon sa artiljerijom i nadaju se da će moći deblokirati italijanski garnizon u Pljevljima.

2. Stanje u zapadnoj Bosni. Od 27. 7. [41] izbijali su nemiri u rejonu između Banje Luke i Obrovca (165 km jugozapadno od Banje Luke). Žarišta ustanka su rejon Bobija (70 km jugozapadno od Banje Luke) — Klekovača — Drvar, rejon oko Donjeg Lapca (50 km severoistočno od Obrovca) i Gračaca (20 km severoistočno od Obrovca). Ustaničnici nose crvene zastave. Hrvati privlače pojačanja iz Bihaća, Otočca, Gospića, Knina. 718. divizija — Banja Luka preduzima mere za slučaj proširenja nemira na nemačko interesno područje. Italijani ne učestvuju u savlađivanju ustanika. Hrvati ih i nisu za to molili. Prema izveštajima koji stižu kod Hrvata, Italijani izvlače trupe iz područja zapadno od demarkacione linije. Obe divizije iz rejona Karlovca treba da se evakuišu u Italiju, trupe iz zapadne Bosne da se koncentrišu u Šibeniku, a one iz Dubrovnika da dođu u Crnu Goru. Treba da ostane po jedan pešački puk sa artiljerijom u Otočcu, Kninu i u rejonu Trebinje — Dubrovnik« (AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 3834).

³ U ovom izveštaju nemačkog generala u Zagrebu se govori o situaciji u Hercegovini i Sandžaku, borbama kod Sjenice i Ivanjice, pojavi ustanika kod Srebrenice, akcijama ustanika kod Drvara i Srba i položaju Italijana u Pljevljima (AVII, NAV-T-50, r. 266, s. 381-2).

2) *Situacija u zapadnoj Bosni*⁴

U okruženju oko Drvara (40 km severoistočno od Knina) situacija je na izgled nepromenjena.⁵ Do predviđenog hrvatskog napada 31. rano nije došlo, jer se nije raspolagalo artiljerijom.

Primedba nemačkog generala: Još je u toku opremanje hrvatske armije artiljerijom i teškim mitraljezima. Izvan okruženja novi ustanci kod Varcata-Vakufa⁶ (40 km južno od Banja Luke) — kao i u rejonu Prijedor (50 km severozapadno od Banja Luke) — Dubica na Savi — Kostajnica — Bos. Novi.

Prekinuta je pruga Banja Luka — Prijedor.

Hrvatski generalštab se plaši da će nemiri preći na dalja područja. Za 2. avgust dat je znak za ustanak na celom Balkanu, uključivši i Bugarsku. Hrvatski generalštab se izjasnio da nije u stanju vlastitim snagama ugušiti ustanak. General Narić,⁷ načelnik generalštaba, zamolio je 30. naveče angažovanje nemačkih bombardera. 31. je molba u najhitnijoj formi ponovljena. Na osnovu toga zamoljen je vrhovni komandant vazduhoplovstva, koji je za najgoru nuždu stavio u izgled avione »štuka« škole u Gracu, da premešti jednu jedinicu »štuka« u Zagreb i da nemačkom generalu preda odgovornost za njihovu upotrebu. Nemački general je takođe računao, kao i Hrvati, sa širenjem srpsko-komunističkih nemira i pre svega je u brizi za železničku prugu od granica Rajha — Zagreb — Beograd. Od 14. 7. do sada javljeno je o 24 sabotaze na prugama. Od toga 15 u italijanskom i 9 u nemačkom interesnom području.⁸ Od poslednjeg, samo 8 na glavnoj pruzi granica Rajha — Beograd. Pošto jedna, u dva ešelona raspoređena, posadna divizija kao i hrvatska vojska nisu bile u stanju osigurati ovu glavnu prugu, nemački general je zahtevao 3—4 lan-

⁵ Gerilski odredi, pod rukovodstvom štaba gerilskih odreda za srez Bos. Grahovo i okolinu, s narodom toga kraja, zauzeli su 27. jula 1941. Drvar i Bos. Grahovo. Posada Drvara (3. četa 1. bat. 10. peš. domobranskog puka) sutradan je bila zarobljena. Ustanici su uništili žandarmerijske stanice Oštrej, Man. Rtanj, Potoke, Grahovce, zauzeli dvadesetak želj. stanica i razbili nekoliko manjih odreda ustaša, žandarma i domobrana koji su pokušali da od-Srnetice, duž železničke pruge, prodru u Prozor. Ovaj dan se praznuje kao dan ustanka naroda Bosne i Hercegovine (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 7, 66, 77, 237, 246, 247, 250, 266, 272 i 297, tom V, knj. 1, dok. br. 10, 97—103, 105—107, 113, 114, 116, 120, il23 i '137; AVII, a. NOP., reg. br. 1/5, k. 1994, reg. br. 4-9/8, k. 1997 reg. br. 27 i 30 k. 1998 — stenografske beleške).

⁴ Sada: Mrkonjić-Grad

⁷ Pogrešno; treba: Marie (Avgust).

⁸ Vidi dok. br. 90.

desšicen-bataljona za njeno obezbeđenje. Za brzu intervenciju pri pojavljivanju novih žarišta hitno je traženo:

- a) Stacioniranje u Zagrebu nekoliko bombardera i izviđačkih aviona.
- b) Dodeljivanje nemačkoj posadnoj div. nekoliko trofejnih tenkova ili izviđačkih oklopnih kola, da bi ova mogla da pokaže nemačko oružje i izvan mesta svog srneštaja, u jugoistoč. Hrvatskoj.

Imaju WFSt-odelj. L/IV Qu — OKH (odelj, voj. izaslanika, Operativni vazdupohlovni štab, Viša komanda LXV, Vojnoupravni komandant u Srbiji, 718. div. Banja Luka, Nemačko poslanstvo Zagreb).

Strogo poverljivo.

Uprava za inostranstvo /Abver, 1. 8. 41.

Odelj. za inostranstvo br. 00608/41. str. pov. III E

8. prepisa.

Prepisi dostavljeni:

Nač. uprave za inostranstvo /Abver ZL	1. prim.
3. Ski.	2. „
I odelj. Abvera	3. „
III odelj. Abvera	4. „
Wi.Rü.Amt.	5. „
Nač. odeljenja za inostranstvo	6. „
I odelj. za inostranstvo	7. „
III/d odelj. za inostranstvo	8. „

I. A.
9

Wi.Rü.Amt.¹⁰

1. Avg. 1941.

Az. 5. 14—11

Br. 2588/41. str. pov.

* Potpis nečitak.

¹⁰ Štambilj primaoca

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 1. AVGUSTA 1941. O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U SLOVENIJI, SRBIJI I NDH¹

ŠEF POLICIJE BEZBEDNOSTI I SD Berlin, 1. avgusta 1941.

— IV A — B. br. 1 B/41. pov. — 45 primeraka
Poverljivo! 34. primerak

*Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSi?
br. 40*

D) POLITIČKI PREGLED

a) U Nemačkoj:

Iz Nemačke nema naročitih izveštaja.

b) Okupirane oblasti:

Generalni guverner:

Koruška i Kranjska:³

Bivši jugoslovenski žandarm N. Žnideršić, koji je na žandarmerijskoj stanici Sv. Martin⁴ bio namešten kao tumač, teško je ranjen u grudi na putu prema žandarmerijskoj stanici Sv. Martin. Pucao je jedan komunista iz zasede. Odmah je, u sporazumu sa italijanskim policijskim vlastima u Ljubljani, preduzeta potraga za počiniocem, koji je poznat. Odmah je uhapšeno 20 lica koja su poznata kao komunisti ili njihovi simpatizeri.

Jugoslavija:

Ajnzac-grupa policije bezbednosti i SD u Beogradu javlja:

360

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T475, r. 233, s. 272173S-9.

² Izostavljeni tekst se odnosi na Poljsku.

³ O situaciji na tim područjima vidi dok. br. 100, 103, 104, 107, 121 i 1(29).

⁴ Sada: Šmartno. Vidi Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 5 (Pravila Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda od sredine jula 1941. o ustrojstvu, radu i zadacima partizanskih odreda) i dok. br. 11 (Izveštaj »Slovenskog poročevalca« od 2. avgusta 1941. o diverzijama i uništavanju okupatorskih vojnika u Gorenjskoj i Ljubljanskoj pokrajini); u ovoj knjizi dok. br. 20, objašnjenje 3.

31. 7. 1941. streljano je 90 vodećih komunista iz Banata.⁵ Ovo streljanje je mera odmazde za kukavičke komunističke napade na pripadnike nemačkog Vermahta i za njihove pokušaje da paljevinama nanese štetu snabdevanju stanovništva žitom.⁶ Ove mere su objavljene u štampi i preko radija. Stanovništvo je još jedanput upozoreno da je to samo u njegovom interesu da aktivno saraduje sa ustanovama nadležnim za borbu protiv boljševika.

Sahrana srpskog žandarma kojeg su 29.7.1941. ubili komunisti ostavila je odličan utisak.⁷ Ulice kojima je prolazila pogrebna povorka bile su ispunjene hiljadama ljudi. Upravnik policije Jovanović održao je stanovništvu govor na glavnom trgu Beograda, kojom prilikom je najoštrije osudio komunistička nasilnička i ubilačka dela.

Hrvatska:

Politička situacija u Hrvatskoj:

Na pruzi Gračac izbili su veći nemiri. Banda jačine oko 1000 ljudi razrušila je veliki deo železničkih postrojenja, isekla telefonske vodove i porušila kuće čuvara pruge.⁸ Svi čuvari pruge na ovoj pruzi su ili odvedeni ili su pobjegli. Železnička pruga

⁵ Na Bagljašu (nadaleko od Zrenjanina), kao odmazda zbog paljevine žita, streljani su ti rodoljubi, među kojima i član PK KPJ za Vojvodinu Sonja Marinković, narodni heroj (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. ihr. 119, knj. 2, dök. br. 109; AVII, Nda, reg. br. 36/3-56, U 32; »Petnaest vojvođanskih brigada«, dalje: »Petnaest vojvođanskih brigada, Pokrajinski odbor saveza boraca Vojvodine, Novi Sad; Dnevni izveštaj Obaveštajnog odeljenja vojnoupravnog komandanta u Srbiji o ovoj meri odmazde, u AVII, NAV-T-3,12, r. 452, s. 8037120).

⁶ U tom periodu bački partizani su zapalili žito kod s. Kaća u novosadskom isrezu (»Petnaest vojvođanskih brigada«, str. 38), a iskojevska grupa je u blizini Bečeja zapalila 1.500 krstina žita (»Hronologija«, str. 66). U rejonu Zrenjanina borci Petrovgradsko-stajicevskog NOP odreda su 21. jula 1941. spalili kamaru žita i uništili vršalicu (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 52; Žailko Atanaoković, n.d, str. 30), a nedaleko od Zrenjanina spalili preko 50 jutara pšenice (AVII, Nda, reg. br. 56/3-23, k. 32). Kikindski NOP odred je nedaleko od Kikinde spalio 3000 kg žita (Zarko Atanaoković, n.d., str. 27). Nekoliko mesnih sfcajevskih grupa je u Bečeju i okolini zapalilo jednog dana 11500 a (drugog 11000) krstina žita (»Hronologija«, str. 68).

⁷ Ovaj žandar je ubijen prilikom spasavanja Aleksandra Rankovića iz bolničkog zatvora (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 2). Za ovu akciju, u cilju odmazde, grad Beograd je kažnjen sa 500.000 nemačkih maraka (AVII, NAV-T420, r. 200, s. 153, 303-4).

⁸ Ove akcije su 20. jula 1941, na pruzi Gračac — Knin i Gračac — Split, izveli ustanici (Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 99; AVII, a. NOP, reg. br. 12/1-1, k. 1530). Opširnije o događajima na žel. pruzi Gračac — Knin vidi Zbornik, tom V, knj. 32, dok. br. 9.

od Zagreba prema Splitu, odnosno Rijeci prekinuta je. Direktor bezbednosti sreza tražio je od doglavnika-vojskovođe Kvaternika jedan puk i 30 oruđa radi uspešne borbe protiv ustanika. Kod Drvara se srušio jedan ruski avion i razbio se o tlo. Još nije ustanovljeno da li je avion pošao u napad na Zagreb ili neki drugi hrvatski grad ili se, pak, radi o kurirskom, odnosno transportnom avionu koji je hteo da uhvati vezu sa četničkim vođom Kostom Pećancem.⁹ Ima nekih vesti prema kojima Pećanac tesno saraduje s poznatim srpskim državljaninom Mihailović Hatkom.¹⁰ Mihailović je navodno Pećančev organizator. Pećančevom sedištu nalazi se navodno u brdima," gde on, prema pouzdanim vestima, raspolaže jednom radio-stanicom bivše srpske vojske preko koje dobija instrukcije od engleskih (merodavnih) ustanova. Prema vestima koje ovamo stižu, situacija u Crnoj Gori i dalje se može smatrati ozbiljnom. U oblastima koje su zaposeli ustanici postavljene su komunističke uprave.

U hrvatskim krugovima ponovo se ukazuje na to da svi konci ovih nemira nekako vode prema Italiji, odnosno idu na odblasti zaposednute od Italijana i tamo ise gube.

30. 7. 41. u 22,15 časova jedan hrvatski železnički službenik našao je u direktnom vagonu jednu limenu kutiju s tri komada crvenosvetlećih signalnih raketa i 5 komada kapisli za opaljivanje. Još nije utvrđeno da li je ova limena kutija tu slučajno ostala ili ju je neko namerno stavio u vagon.

31. 7. 41. u 05,45 časova pod kuhinjskim vagonom voza za stanovanje stanične straže, koji se stalno nalazi na glavnoj železničkoj stanici u Zagrebu, nađen je paket sa eksplozivnim materijalom. Odmah je preduzeto pretraživanje okolnog zemljišta, ali bez rezultata.

Pored toga, na pruzi od Ptuja prema Zagrebu nađeno je eksplozivno punjenje koje je oštetilo oko 1 m železničkog koloseka. Nakon što je otklonjena šteta, saobraćaj vozova se i dalje odvija.

30. 7. 41. Italijani su preuzeli civilnu upravu u Kninu.¹² Prema podacima dobijenim od Hrvata, sa Italijanima su došli u

⁹ Detaljnije o četnicima Koste Pećanca vidi dok. br. 76, 110, 137 i 153.

¹⁰ Verovatno se misli na Dražu Mihailovića.

¹¹ Štab Koste Pećanca se tada nalazio na pl. Sokolovići, istočno od Kuršumlje (VIG, 1968, br. 2, str. 186).

¹² Opširnije o bekstvu ustaškodomobrarskih vlasti iz Knina i ustanku na području Knina vidi Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 108, 109 i 137, knj. 32, dok. br. 12; tom XIII, knj. 1, dok. br. 92 i 103.

Knin i četnici.¹³ Na hrvatskom području u Lici bori se navodno 6000 do 8000 četnika.¹⁴ Navodi se da je komandant (ovih četnika) bivši jugoslovenski divizijski general Kukavičić.¹⁵

BR. 98

IZVEŠTAJ KOMANDNOG ŠTABA KOMANDANTA U SRBIJI OD 2. AVGUSTA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O RAZVOJU USTANKA NA TERITORIJI SRBIJE I O SOPSTVENIM MERAMA

Telegram

Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku (K-di 12. A.) odelj. Ic

Veza: Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ic/AO br. 5934/41, pov. od 2. 8. 41.²

Do 22. 6. 1941. situacija u Srbiji, ne računajući manje banditske poduhvate koji nisu uznemiravali nemačke oružane snage, mirna. Od tada, na raznim mestima, nemiri.

Uglavnom, samo poduhvati manjih grupa do 100 ljudi.

Najvećim delom prekidanje telefonskih vodova i železničkih linija.

Pored toga, prepadi na srpske žandarmerijske stanice³ i naseља. U severnom delu Banata paljenja većih količina pšenice. Dana 18. 7. dogodio se prvi napad na nemačke oružane snage

¹³ Opširnije o razvoju četništva u Hrvatskoj vidi članak Dure Stanisavljevića »Pojava i razvitak četničkog pokreta u Hrvatskoj 1941—1942«, IDN, Beograd, Zbornik radova, Istorija XX veka, IV, str. 6—136.

¹⁴ O tadašnjoj situaciji u Hercegovini, severnoj Dalmaciji, delu zapadne Bosne i Lici vidi izveštaj komandanta zapadnobosanskih, ličko-dalmatinskih i hercegovačkih vojnočetničkih odreda Ilije Trifunovića Birčanina od juna 1941. do 16. jula 1942. (AVII, četnička arhiva, dalje: Ca, reg. br. 20/1, k. 15(7)).

¹⁵ Jovo

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 755-7. Izostavljeno je zaglavlje obrasca ovog telegrama.

² Taj dokument redakcija nije pronašla.

³ Od 1. do 30. jula 1941. izvršeno je Oko 68 prepada na srpske žandarmerijske stanice i ubijeno je 25 a odvedeno 8 žandarma (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 14—17; AVII, NAV-T-501, r. 249, s.

kada je na putu Valjevo — Užice jedan automobil obasut vatrom, a jedan putnik ozbiljno povređen.⁴ Kasnije je u više mahova otvorena vatra na nemačke oružane snage, neznatni gubici.

U Beogradu uspešni atentati na pojedinačno parkirana motorna vozila i dve garaže.⁵

Glavna žarišta nemira: predeo Užice, Valjevo, čačak, Kragujevac, Topola, delimično Banat.⁶

Nosioci nemira su osobito komunisti.

Kao protivmere dosad, uglavnom, policijske akcije službe sigurnosti, 64. rezervnog policijskog bataljona sa srpskim žandarmima, koje su izvođene kao prepadi. Trupe su samo povremeno angažovane, jer protiv lako pokretnih bandi uspeha imaju samo lako pokretne jedinice.

Od 22. 6. 1941, u saradnji sa srpskom policijom i žandarmrijom, izvedene su racije protiv komunista, u kojima je, postupno uhvaćen veliki broj komunističkih funkcionera. Streljano oko 412 komunističkih funkcionera.

II

Situacija se može tako oceniti da nemiri najvećim delom potiču od komunista, koji u tome pogledu primaju uputstva iz Moskve. Aktivisti za sada nisu mnogobrojni, ali, pojavljujući se iznenada u malim i najmanjim jedinicama, izazivaju štete i pometnju. Osnova za zabrinutost od većih akcija ne postoji toliko dugo dok srpski narod i četnici ne počnu da saraduju s komunistima. Izgleda da ovo za sada nije slučaj. Na izgled, srpski narod i četnici drže se odbojno prema komunistima.

III

Namera je da se i ubuduće protiv bandi nastupa pretežno policijskim akcijama, a izuzetno većim trupnim snagama protiv banditskih centara.

U hrvatskom prostoru situacija nije pregledna.⁷ Tamo, izgleda, angažovanje većih snaga na obema stranama. Zbog nedostat-

⁴ O tome vidi dok. br. 85, 87 i 92.

⁵ Vidi dok. br. 78 i 93.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 76, 85, 86, 88 i 92.

⁷ O toj situaciji vidi dok. br. 72, 77, 78, 80, 81 i 90.

ka dovoljne opreme Hrvati su u teškom položaju, ali izgleda da su dosada ustanicima bolje dorašli.

Italijani nastupaju s više divizija s linije Cetinje — Vučje ka severoistoku.⁸ Ako postignu odlučujući uspeh, može se očekivati da će i u hrvatskom prostoru situacija biti mirnija.

Potvrđuju se
' precrtavanja i izmene:

• • -⁹

Komandant Srbije
Komandni štab Ia
2. 8. 41. pov. 238/41.

BR. 99

ZAHTEV KOMANDANTA SRBIJE OD 4. AVGUSTA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU ZA DOVOĐENJE NOVIH POLICIJSKIH SNAGA NA TERITORIJU SRBIJE¹

Prepis

Telegram

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

Atina

Na celom području Srbije porasle su pojedinačne komunističke akcije protiv kojih je potrebno neprestano angažovanje svih snaga policije, žandarmerije, policije bezbednosti i službe bezbednosti.

Zbog preopterećenosti ovih snaga i potrebe sprovođenja aktivne borbe, molim da se hitno izdejsstvuje dovođenje ojačanja od 2 policijska bataljona i najmanje 200 ljudi službe bez-

⁸ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. I, dok. hr. 86 (direktive Komande 6. armijskog korpusa od 29. jula 1941. o merama protiv ustanika u Crnoj Gori, Lici i Dalmaciji), dok. br. 88 promemorija Vrhovne komande od 30. jula 1941. o vajnim operacijama u Crnoj Gori i dok. br. 90 izveštaj zadarske grupe teritorijalne legije karabinjera od 30. jula 1941. o širenju ustanka u Hrvatskoj i Bosni i pokretima italijanskih jedinica prema ugroženim područjima).

¹ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 21.

bednosti.² Ne dolazi u obzir angažovanje folksdojčera zbog nepouzdanosti i neobučenosti u tim pitanjima.

F.d.R.d.A.
kapetan
Fajt

Komandant Srbije
načelnik štaba
4. 8. 41.

BR. 100

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 5. AVGUSTA 1941. RAJHSFIRERU SS O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U DONJOJ ŠTAJERSKOJ I U NDH'

SEF POLICIJE BEZBEDNOSTI I SD Berlin, 5. avgust 1941.
— *IV A 1 — B.br. 1 Bi41. pov.* 45 primeraka
Poverljivo! 35. primerak

Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSR br. 43

(Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSR od 3. 8. 41. promeniti na br. 42).

I) *Politički pregled*

a) *U Nemačkoj:*

Nema izveštaja.

² Feliks Bender je, u tom pogledu, intervenisao U svojoj depeši Ministarstvu soplnih poslova od 7. avgusta 1941: »Prema ovdašnjoj situaciji i ja se najenergičnije zalažem za ovu stvar, pošto su nemačke snage koje se ovde nalaze potpuno nedovoljne i pošto je zamoljeno pojačanje bezuslovno potrebno za sprovođenje potrebnih represivnih mera« (AVII, London 6, s. 3009854). U vezi s tim Vrhovna (komanda Vermahtha je 9. avgusta 1941, preko komandanta oružanih snaga na Jugovistoku, obavestila komandanta Srbije da dovlačenje novih snaga policije i službe bezbednosti u Srbiji nije moguće, jer su one potrebne za istočni front. Međutim, napomenuto je Ida Hitler, zbog pojačanja ustaničkih i sabotažnih akata, očekuje od angažovanih trupa da brzom i najoštrijom intervencijom što pre uspostave mir i red (AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 925).

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2721772-5.

b) *Okupirane oblasti:*

Belgija i Francuska:

2

Donja Štajerska:

Komandant policije bezbednosti i SD u Donjoj Štajerskoj javlja:

U vezi sa komunističkim rovarenjima uhvaćeno je u šumi Gurkfeld³ 9 muškaraca i jedna žena. Ova lica su zatečena sa oružjem, municijom i eksplozivnim punjenjima, kao i sa eksplozivnim materijalom, a pored toga imali su pri sebi i veću količinu komunističkog štampanog materijala. Po naređenju šefa civilne uprave u Donjoj Štajerskoj, gaulajtera i rajhštathaltera dr Iberrajtera ova lica su streljana u šumi Globoke.

Hrvatska:

Šef Ajnzac-grupe policije bezbednosti i SD, Ajnzac komande u Zagrebu, javlja:

Situacija u Hrvatskoj:

Komunistički i srpski ustanički pokret u Lici i Bosni i dalje je u toku. Kod Drvara su srpski ustanici, nakon žestokih borbi, kapitulirali a na Kordunu, južno od Zagreba, četničke jedinice su potpuno zbrisane. Međutim, i dalje su u toku borbe hrvatske vojske i ustaških jedinica protiv ustanika u Bosni, istočnoj Hercegovini, Sandžaku i Lici.⁴ U Bosni i u Lici hrvatski seljaci se organizuju i naoružavaju za odbranu od ustanika. Oni zajedno s vojskom i ustašama obavljaju patrolnu službu radi obezbeđenja nesmetanog obavljanja žetve i sprečavanja paljevina.

Zapaženo je da lokalnim ustancima uvek prethodi vrlo aktivna komunistička propaganda koja pre svega širi glasine, o predstojećem spuštanju~sovjeTškorašlah padobranaca. Pored toga javlja se o stalnom proturanju letaka sa srpskog na hrvatsko područje.

² Izostavljeni tekst se ne odnosi na Jugoslaviju.

³ Redakcija nije mogla da utvrdi o kojoj je šumi reč.

Vidi Zbornik, tom V, knj. 32, dok. br. 6: izveštaj o dejstvima zdruga generala Lukića od 6. avgusta 1941. na seiktoru Gospić — Gračac. Opširnije o pobuni i akcijama ustanika na ovim područjima vidi Zbornik, tom V, knj. il, dok. br. 10, 26, 41, 97, 98, 99, 100 i 116, knj. 32, dok. br. 5.

Razmere ustanka vide se i po tome što se jedinice hrvatske vojske koje su bile predviđene za hrvatsku legiju⁵ upućuju u oblasti zahvaćene ustankom, pre svega u Sandžak i u istočnu Hercegovinu.

U Sandžak, koji su pre nekoliko sedmica zaposeli Italijani, upale su i hrvatske trupe radi nanošenja poraza ustaničkim Srbima koji su napravili pokolj među hrvatskim stanovništvom u Sandžaku.⁶

Situacija Italijana u Crnoj Gori još uvek je ozbiljna.⁷

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 5. AVGUSTA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU KNIN — GRACAC — GOSPIĆ I O AKCIJI U ZAGREBU¹

Strogo poverljivo!

- 1.) OKW, odeljenju za inostranstvo
- 2.) OKH, odeljenju vojnih izaslanika
- 3.) Operativnom vazduhoplovnom štabu odeljenju vojnih izaslanika, za pukovnika Šmita

Nemački general u Zagrebu

KR

Kopija:

K-tu oružanih snaga na Jugoistoku, Ic

U rejonu ustanka jugozapadno od Banjaluke nema bitnih promena sem olakšanja situacije. Nekoliko jurišnih aviona za dejstvo iz obrušavanja bombarderske grupe potpukovnika Denha [Doench] preuzelo je trenažni let i bacilo bombe, čije je dejstvo bilo izvanredno povoljno za hrvatsku [borbenu] grupu Petrovac. Iz Bihaća je prodirao jedan i po bataljon Hrvata u jugozapadnom pravcu. Kao što mi upravo general Oksilija saopštava, Italijani nameravaju da sami uzmu u ruke osiguranje železničke pruge Knin — Gračac — Gospić¹ a pored toga i da posednu nekoliko drugih tačaka koje su do sada bile evakuisane. Kada u rejonu opet nastane mir, povući će se, kao i ukinuti sve preduzete italijanske mere predostrožnosti. Pošto italijanski planovi nikako ne protivreče, koliko ja znam, različitim dogovorima s našom Vrhovnom komandom, ovo saopštenje primio sam sa zahvalnošću na znanje. Nešto sumnjivija je činjenica što su Italijani u srezu Knin kako mi i Oksilija potvrđuje

⁵ Reč je o posebnim oružanim formacijama ustaša. Njihovo formiranje je počelo maja 1941. i u prvo vreme se odnosilo na Crnu legiju ustaškog pukovnika Jure Francetića koja je svoja zverstva izvodila na području Bosne i Hercegovine kao i na druge slične ustaške formacije koje isu u to vreme bile u formiranju. Opširnije o tome vidi Dr Ferdo Ćulinović, n.d., str. 286—288.

⁴ Vidi dok. br. 89, objašnjenje 6.

⁷ U izveštaju obaveštajnog odeljenja komandanta oružanih snaga za Jugoistok od 7. avgusta 1941. o situaciji u italijanskoj zoni piše:

»1) *Ponovo uspostavljanje Kraljevine Crne Gore.* Konstitucionalna Narodna skupština sazvana 12.7. na Cetinju, glavni grad ranije Crne Gore, aklamacijom je odlučila da se ponovo uspostavi Crna Gora kao suverena država. Da bi »život i sudbinu Crne Gore povezao sa Italijom« kralj Italije je zamoljen da odredi regenta.

Dinastijiska veza isa Italijom postojala je i ranije jer je današnja italijanska kraljica kći poslednjeg kralja Crne Gore Nikole I.

2) Na teritorijama Hrvatske i Crne Gore koje je okupirala Italija opet je došlo do nemira, koji za sada još nisu smireni. Za likvidiranje nemira određen je komandant 9. italijanske armije« (AVII, NAV-T-312, r. 454, s. 8039443M6).

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 369—70. Tekst je naknadno rukom podvučen.

² Vidi Zbornik, tom V, knj. 32, dok. br. 4: naređenje komandanta kopnene vojske Ministarstva domobranstva NDH od 31. jula 1941. o predaji pruga u nadležnost osiguranja italijanskim oružanim snagama.

preuzeli civilnu upravu.³ Oksilija obrazlaže ovu meru panikom koja je izbila kod hrvatskih civilnih i vojnih funkcionera.

Italijani su prislušivanjem doznali da je veliki župan Gospića izrazio hrvatskoj vladi određenu sumnju da su sami Italijani aranžirali ustanak jugozapadno od Knina.⁴ Oksilija mi saopštava da je protiv ove sumnje uložen najoštrij protest. Kod Gračaca su Hrvati zaplenili mitraljeze italijanskog porekla.

Na raspitivanje, objasnio sam generalu Oksiliji da *intervencija s nemačke strane u unutrašnje borbe Hrvatske mole doći u pitanje najviše na molbu hrvatske vlade.*

Zagreb

U Zagrebu, u okolini hotela »Esplanade«, jučer su srpski komunisti bacili ručne bombe na odred mladih ustaša, od kojih su 24 ranjena. Došlo je do neprekidne pucnjave. 4 do 5 atentatora, među njima i jedan stari profesor, odmah su smaknuti, a takođe je 98 talaca, većinom Jevreja, doživelo istu sudbinu.⁵ Do daljnijeg je zatvoren gradski saobraćaj između 21 i 5 časova. Sa diplomatske strane doznajem da su Mađari objavili kako je *proglas o aneksiji Međumurja* tamošnjeg pukovnika bila samovoljnost ovog oficira.

U telegramu br. 236/41, strogo poverljivo, od 4. 8. 1941. trebalo je tačno stajati: Jedna bombarderska i jedna eskadrila za dejstvo iz obrušavanja. Bombarderska grupa potpukovnika Denha po naređenju, odlazi.⁶

³ Opširnije o ovom vidi Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 108 i 137: izveštaj zapovednika 2. hrvatske oružničke pukovnije u Kninu od 31. jula 1941. o povlačenju domobrana, oružnika i organa vlasti iz Knina i o preuzimanju vlasti i razoružavanju ustaša od strane Italijana, kao i izveštaj župana iz Knina od 6. avgusta 1941. Paveliću (AVII, a. NDH, rég. br. 39/5-2, k. 195).

⁴ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 103 (Izveštaj italijanske komande ivojnoobaveštajne službe od 5. avgusta 1941. o ostanku na području Knina).

⁵ Ovu akciju je, 4. avgusta 1941, izvela udarna grupa iz Botaničkog vrta bacivši bombe na četu ustaškog univerzitetskog bataljona (Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 115; AVII, a. NDH, rég. br. 18/M, k. 153a). Prema izveštaju Ministarstva unutrašnjih poslova NDH od 4. avgusta 1941, ovom prilikom je ranjeno 28 ustaša. Na licu mašta su ubijena četiri pripadnika ove grupe: profesor Vinko Sanjara, student Tvrtko Seljar i radnici Anđelko Berislavić i Pero Rukavina, Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 115).

⁶ Pored toga, u tom telegramskom izveštaju se govori o dejstvima ustanika u rejonima Banja Luka — Knin — Gospić i Bihać — Jajce, kao i o borbama 2—3 čete ustaša protiv ustanika kod Bos. Petrovca (vidi u AVII, NAV-T-501, r. 264, s. 1138-9).

Nemački general u Zagrebu
Br. 239/41. str. pov.
5. 8. 1941.

- 4 primerka:
2. primerak generalu
3. „ načelniku
4. „ k-tu oružanih snaga na Jugoistoku, Ic

BR. 102

MESECNI IZVEŠTAJ KOMANDNOG ŠTABA KOMANDANTA SRBIJE OD 5. AVGUSTA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O DISLOKACIJI SOPSTVENIH JEDINICA I NJIHOVIM DEJSTVIMA PROTIV PARTIZANSKIH ODREDA¹

KOMANDANT SRBIJE

Komandni štab /odelj. Ia 332/41.² Beograd, 5. avgusta 1941.

Veza: K-t oružanih snaga na Jugoistoku (K-da 12. A.), str. pov. br. 0290/41. od 25. 6. 41, prilog 19 Bb³

Sadržaj: Izveštaj o situaciji i delatnosti za juli 1941.

Odeljenje Ia Komanda 12. armije⁴
Prim. 11. 8. 1941.
Ia, br. 2126/41.

Komandantu Srbije stajale su na raspolaganju sledeće borbene jedinice:

a) 266.	landes- šicen	bata- ljon pridani	feldkoman- danturi
			816, Užice,
562.	„	„	599, Beograd,
592.	„	„	610, Pančevo,
920.	„	„	809, Niš.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 454, s. 8040055-7.

² Broj dopisan nikom.

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁴ Štafribilj primaoca.

Zbog odlaska 266. landesšicen-bataljona, bilo je potrebno izvršiti nov raspored landesšicen-bataljona. Pridani su:

landes-	feldkomandan-		
562. šicen-bataljon	turi	599,	<i>Beograd,</i>
592. „ „	sa 4 čete	816,	<i>Užice,</i>
592. „ „	sa 1 četom	610,	<i>Pančevo,</i>
592. „ „	sa 1 četom	599,	<i>Beograd,</i>
920. „ „	sa 4 čete	809,	<i>Niš,</i>
920. „ „	sa 2 čete	610,	<i>Pančevo</i>

b) 64. rezervni policijski bataljon, Beograd, neposredno potčinjen komandantu Srbije.

c) 1. četa 501. (mot.) bataljona vojne žandarmerije potčinjena je feldkomandanturi 599, *Beograd*.

d) 666. pionirski bataljon potčinjen je načelniku inžinjerije kod komandanta Srbije, Beograd.

e) 245. građevinski bataljon isto tako, potčinjen je načelniku inžinjerije kod komandanta Srbije, *Beograd*.

Zadatak landesšicen-bataljona je uglavnome bio osiguranje pojedinih objekata koje treba zaštititi. S obzirom na veliki broj objekata, za sada je nemoguća smena straža. Vojnici su, dakle, neprekidno na stražarskoj dužnosti. Straže su, osim toga, zbog nedostatka u ljudstvu, tako slabe da jedna stvarna zaštita nije zajemčena. Zbog toga je potrebno hitno uputiti najmanje jedan landesšicen-bataljon.

I, Upotrebom delova posadnih divizija, ova nevolja se može samo prolazno, a ne u dovoljnoj meri, otkloniti.

Pažnja pretpostavljenih organa mora zbog toga biti upravljena na to da jedna stvarna zaštita vrednosnih logora itd. ne postoji u današnjoj situaciji, te je štaviše lako i malim, energično vođenim terorističkim grupama, izvršiti dela sabotaze u logorima hrane, municije itd.

666. inžinjerijski bataljon, pored svoje obuke, morao se upotrebiti i za zaštitu pojedinih objekata.

64. rezervni policijski bataljon i 1. četa 501. (mot.) bataljona vojne žandarmerije upotebljeni su za borbu protiv ustanika. Upotreba usledila prolazno i u manjim odeljenjima. Samo u izuzetnim prilikama upotrebljene su 1 ili 2 čete 64. rezervnog policijskog bataljona, i to uglavnome na području feldkomandanture 816, *Užice*.

III

Za osiguranje železničkih linija na području Srbije bila je upotrebljena naoružana srpska žandarmerija. Veća aktivnost ustanika, naročito otkad su 25. VII 1941. srušeni vijadukti oko 30 km južno i jugoistočno od Beograda, iziskuje potrebu da

se pojača zaštita železničkih objekata na linijama Beograd — Palanka — Niš i Beograd — Osipaonica. Srpske železničke stanice (300) naoružane su sa po 3 puške i 20 metaka, a 600 čuvara pruge sa po 1 puškom i 50 metaka. Osim toga, na železničkoj pruzi Beograd — Palanka — Niš angažovano je 500 srpskih žandarmerijskih puškara, 30 mitraljeza i 500 ručnih bombi. Zatim je trupa jačine oko 1 bataljona, raspoređena po stražama od 1 voda, preuzela zaštitu napred iznete železničke linije (*Beograd — Palanka — Niš*).

IV

Prema naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (K-de 12. A) Ic/AO, pov. br. 5623/41. od 12. VI 1941,⁵ vođeni su pregovori sa italijanskim oficijom za vezu radi povlačenja demarkacione linije.⁶

Zatim, održani su pregovori sa bugarskim oficijom za vezu radi ispravke granice severozapadno od Vranja, i u okolini Labušnica⁷ — Grdelica.

O pregovorima je već izvestio komandant Srbije, Ia, pov. br. 292/41. od 25. VII 1948.⁸ i Ia, br. 92/41. od 31. VII 1941.⁹

Italijani do sada nisu dali nikakav odgovor na učinjene predloge.

U vezi s ostalim uzet je u obzir telegrafski izveštaj o situaciji dostavljen od komandanta Srbije, pov. br. 238/41. od 2. VIII 1941.¹⁰

n

generalštabni major

⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁶ O nemačko-italijanskoj demarkacionoj liniji u rejonu Kos. Mitrovice, a u vezi sa izveštajem Operativnog odeljenja komandanta Srbije (br. 292/41. od 25. jula 1941, tačka I, stav B), Vrhovna komanda Vermahta je 3. avgusta 1941. obavestila:

»Na osnovu ugovora Ministarstva inostranih poslova sa Italijom utvrđeno je da demarkaciona linija u rejonu Mitrovice treba da se proteže 10 km zapadno od železničke pruge Mitrovica — Uroševac. Na osnovu toga, demarkaciona linija ise proteže kako sledi: od kote 1504 u jugoistočnom pravcu tako da ibarsku dolinu preseca 10 km zapadno-severozapadno od Mitrovice, odatle produžava paralelno sa prugom Mitrovica — Juroševac a na odstojanju od 10 km zapadno od nje, do kote 800 kod Čikatova (pripada Italiji) — železnička okuka 5 km severoistočno od Čikatova (pripada Italiji) — Jugovići, severno od Prištine (pripada Italiji) — Propaštica (pripada Italiji) — kota 1154, 20 km s.zapadno od Vranja — ikota 1270, 10 km zap. od Vranja. Ovde granica izlazi na granicu bugarske okupacione teritorije« (AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 244-5).

⁷ Verovatno Babušnica.

⁸ Vidi dok. br. 94.

⁹ Taj dokument redakcija nije pronašla.⁴

¹⁰ Vidi dok. br. 98.

" Potpis nečitak.

BR. 103

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 6. AVGUSTA 1941. O AKCIJAMA I O MERAMA ODMAZDE NA PODRUČJU DONJE ŠTAJERSKE'

ŠEF POLICIJE BEZBEDNOSTI I SD Berlin, 6. avgusta 1941.
IV A 1 — B. br. 1 B/41. poverlj. 47 primeraka
Poverljivo! 11. primerak

Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSi? br. 44

I) Politički pregled

a) U Nemačkoj:

b) Okupirane oblasti:
Donja Štajerska:

Komandant policije i bezbednosti SD u Donjoj Štajerskoj javlja:

U noći 3/4. 8. 1941. u Celju (Bukov Zlak),³ izgorela je jedna gospodarska zgrada.

4. 8. 41. izgorela je župnikova kuća u Dótrisa Vas⁴ kod Zaleca.[^]

U isto vreme u Lemdorfu⁶ br. 9, kod Žaleca,⁷ srez Celje, izgorelo je jedno poljsko dobro.

Zbog širenja požara izgorelo je i jedno obližnje imanje.

4. 8. 41. izgorela je župnikova kuća u Šmartnu (Rožni Dol),⁸ srez Celje.

Jedno lice, koje je spazilo sumnjive osobe, izvestilo je o ovome mesnu žandarmeriju, a nepoznati počinioci su to lice ubili sa 3 metka iz pištolja. Svi vlasnici izgorelih domaćinstava su evakuisani. Domaćinstvima su upravljali komesari.

Prilikom ovih paljevina potpuno su uništene sve zalihe stočne hrane. Kao počinioci dolaze u obzir komunistički elementi. Potraga (za ovim elementima) odmah je otpočela i još je u toku.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII- NAV-T4T5, r. 233, s. 2721806-7.

² Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

^{3, V, 7, i} Na prepisu originala ovi nazivi mesta su napisani na nemačkom jeziku.

⁴ Redakcija nije mogla da utvrdi o kom je mestu reč.

Plakatima objavljeno streljanje komunističke terorističke grupe iz Krškog učinilo je ogroman utisak na stanovništvo.⁹ Pogubljenje 10 ljudi je postalo vest dana. Slovenačko stanovništvo, uopšte uzev, trezveno prosuđuje ove mere. Delatnost komunista karakteriše se sasvim nepovoljno.

BR. 104

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 8. AVGUSTA 1941. O AKCIJAMA PARTIZANA U SLOVENIJI'

ŠEF POLICIJE BEZBEDNOSTI I SD Berlin, 8. avgusta 1941.
— IV A1 — B.br. 1 B/41. pov. 47 primeraka
Poverljivo! 35. primerak

Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSi? br. 46

I) Politički pregled

a) U Nemačkoj:

Nema izveštaja.

b) Okupirane oblasti:

Donja Štajerska i Kranjska²

Komandant okupiranih oblasti Koruške i Kranjske javlja: Aktivnost bandi u šumama i planinama stalno raste i prema pouzdanim izveštajima sledećih dana će biti izvedene veće

⁹ Vidi Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 113: objavu nemačkog šefa civilne uprave u Donjoj Štajerskoj od 30. jula 1941. o streljanju deset članova sabotažne grupe u Krškom.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-1f75, r. 233, s. 2721831-7.

² U izveštaju šefa policije bezbednosti i SD br. 45 od 7. avgusta 1941. piše:

»U okolini Št. Vida kod Ljubljane pronađem su leci u kojima se Slovenci pozivaju na bojkot svih ustanova okupacionih vlasti. Dalje, sve stanovnike koji saraduju sa okupacionim vlastima treba progoniti i ubijati kao ibesne pse. Pozivaju se svi radnici i nameštenici da vrše sabotaže i pruže pasivan otpor. Žandarme, policajce i njihove pandure razoružati i pobiti. Treba uništiti svaku onu kuću koju okupacione vlasti dodele stranim doseljenicima«. Na kraju se kaže: »živela oslobodilačka borba slovenačkog naroda. Rame uz rame sa narodima Sovjetskog Saveza protiv fašističkih okupatora. U borbi protiv zločinaca Musolinija i Hitlera!« (AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2721816).

akcije radi sabotaže.³ Do sada su se još uvek događaji odvijali samo u vidu pojedinačnih slučajeva. Pored ostalog, porušen je cevovod (koji ide kroz planinu) jednog preduzeća u Jesenicama, te se može zahvaliti samo neznanju počinitelaca što proizvodnja preduzeća (oko 4000 radnika) nije bitno poremećena. Bilo je više slučajeva napada na stanove lica koja obavljaju funkciju predsednika opštine ili neku drugu funkciju. U pojedinačnim slučajevima vršene su i paljevine radi uništenja žetve, pri čemu su pričinjene velike materijalne štete.⁴ Odmah su upućivane patrole policije bezbednosti i policije za održavanje reda. Ovo patroliranje još nije završeno i do sada je ubijeno 8 komunista.⁵

Teroristi su dobro naoružani i ne libe se da oružje odmah upotrebe. Oružje najvećim delom vodi poreklo iz bivših magazina jugoslovenske vojske i u svoje vreme bilo je posakrivano u mnogobrojnim bunkerima i odbrambenim objektima koji se uglavnom nalaze na nekadašnjoj italijansko-jugoslovenskoj granici. Prilikom okupiranja ovog područja okupacione vlasti su propustile da sprovedu i odgovarajuću akciju za prikupljanje toga oružja na sigurno mesto. I pored raznih naređenja Vermahta, pa i šefa civilne uprave, stanovništvo je ovo oružje sakrilo, te se sad njim naoružavaju bande. U oblasti Kamnika velike količine oružja i municije prokrijufčarene su sa italijanskog područja.¹

Na jedan važan železnički most izvršena je diverzija eksplozivnim materijalom, ali nije potpuno uspela zbog kišovitog vremena, te železnički saobraćaj nije prekinut. Most se nalazi na Savi kod Dovja. Železnička pruga koja ide preko ovog mosta sada je jedina železnička veza između Koruške i okupiranog područja.

Dalje, u srezu Kamnik teško su povređena tri žandarma prilikom vršenja službene dužnosti. Na žandarme je pucano iz zasede kad su bili u patroli. Prilikom odvoženja jednog od povređenih žandarma motorno vozilo je naišlo na zamku za automobile, bilo je prinuđeno da zastane, te je tada opet na njega pucano.

³ O dejstvima partizanskih jedinica Slovenije početkom avgusta 1941. vidi Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 12.

⁴ O spaljivanju žita koje je okupator rökvirirao vidi Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 20.

⁵ Ovo se odnosi na ubijanje boraca Kranjske čete u lovačkoj kući pod Storžičem (Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 119).

U neposrednoj blizini Bleda ubijen je iz puške jedan folksdojčer, koji je bio poznat kao protivnik komunista.

U Begunjama je zasedao preki sud, kojom prilikom su tri terorista osuđena na smrt. Presude su odmah izvršene u Begunjama.

c) *Generalni guvernman*

BR 105

IZVEŠTAJ KOMANDE ABVERA U BEOGRADU OD 8. AVGUSTA 1941. O RAZVOJU USTANKA U JUGOSLAVIJT POČETKOM AVGUSTA 1941. GODINE¹

Prilog uz pov. L br. 3496/7. 41. od 8. VIII 41.

W. V. St.² Beograd

1051c Poverljivo. NOKV-1114
IH » Beograd, 8.8. 1941.

Izveštaj o pokretu otpora na teritoriji bivše Jugoslavije, stanje razvoja uopšte, posebno u vremenu od 1. do 7. avgusta 1941.

Izvor: Sopstvena istraživanja, sopstvena mreža agenata i mreža agenata KO³ Zagreb.

i

Pokret otpora je od početka nemačko-ruskog oružanog sukoba i u uzročnoj vezi s njim ušao u akutni stadijum⁴ Dok je do polovine jula dolazilo samo do pojedinačnih akata sabotaže na privrednim i saobraćajnim postrojenjima, od toga vremena ne samo što stalno brojno rastu akti sabotaže nego se povećava broj i oružanih prepada na pripadnike nemačkih oružanih snaga, kao i na organe i ustanove srpskih civilnih i policijskih vlasti. U organizacionom pogledu i s obzirom na preteklo i ciljeve treba razlikovati:

1. Četnike (odmetnike)

⁴ Izostavljeni tekst se Odnosi na 'Poljsku.

¹ Dokument (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 4/13a, k. 2A.

² Wehrmacht Verbindungsstelle (Centar veze Vermahta, u stvari Komanda Abvera Beograd)

³ Kriegsorganisation (Ratna organizacija, u stvari ispostava Abvera Beograd u Zagrebu).

⁴ Vidi dok. br. 78, objašnjenje 3.

2. Komunističke aktivne grupe s političkim ciljem

3. Pljačkaške bande bez političkog cilja.

Na pojedinim područjima, kao u Crnoj Gori i Hercegovini, utvrđena je saradnja na polju rukovođenja i akcije između nacionalnih četnika građanskog i seljačkog kova i levo orijentisanih nacionalnih grupa koje se nazivaju komunistima, dok u stvari o marksizmu i Internacionali nemaju pojma. U bosanskoj i ličkoj oblasti (teritorija jugozapadno od Zagreba) u pitanju je, prema svim raspoloživim izveštajima, reakcija tamošnjih srpskih delova stanovništva na *krvave i nečovečne mere istrebljenja od strane hrvatskih ustaša*.

Ovaj pokret otpora srpskog stanovništva u pomenutim oblastima, koje delimično pripadaju Hrvatskoj, delimično Italiji, podržavaju hrvatski delovi stanovništva koji se ne slažu sa sadašnjom hrvatskom vladom. U pitanju su delimično *Mačekove pristalice*, delimično *levo orijentisani radikali*.

1. Četnici

četnički pokret, čisto nacionalni, velikosrpski borbeni pokret sa borbenom tradicijom koja je ukorenjena u narodu (hajduci), vojnički vođen i organizovan od strane *bivših aktivnih oficira, od kraja iulaje u stanju sistematskog organizacionog okupljanja i pripremanja*.^{*} PostojeTi su mali rejoni prikupljanja za početak ponovnog aktiviranja četnika u predelima oko *Beograda: Požarevac, 70 km jugoistočno od Beograda, Obrenovac, 30 km jugozapadno od Beograda, Valjevo, 100 km jugozapadno od Beograda, Aranđelovac, 80 km južno od Beograda, Rudnik, 100 km južno od Beograda, Kragujevac, 120 km jugoistočno od Beograda*, kao i u raznim brdovitim i šumskim predelima u južnom delu Srbije.

Iz ovih manjih prvobitnih područja prikupljanja u severnoj i centralnoj Srbiji došlo je u poslednje vreme do širenja i pomeranja prema jugu, u *predeo južno od linije Užice i Niš*, a time i do premeštanja operativnog težišta i istovremeno koncentrisanja snaga u predelu koji je za banditski pokret strategijski povoljan. *Planina Jastrebac, severozapadno od Niša, dalje južno od sliva reke Toplice, sliv reke Jablanice, jugozapadno od Leskovca, planina Kopaonik, južno od Kraljeva i*

^{*} O tome vidi dok. br. 97, 153, 220, 222, 23(2—237 i 243. u ovoj knjizi. Opširnije o organizaciji četništva Draže Mihailovića i stvaranju četničkih formacija vidi dr Jovan Marjanović: »Prilozi istoriji sukoba NOP i četnika Draže Mihailovića u Srbiji 1941. godine«, Istorija XX veka, Zbornik radova I, Kultura, Beograd, 1959, str. 164—170, 176—230; »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941*—1945«, I, str. 71—73, 139.

oko Kolašina, zapadno od Kosovske Mitrovice, planine Golija i Javor i jugozapadno od Kraljeva.

Na ovom području dosad nije došlo ni do kakvih akcija protiv nemačkih oružanih snaga. U početku prikupljanja četnika na ovom području došlo je do malih borbenih sukoba sa šiptarskom žandarmerijom u rejonu severno od Kosovske Mitrovice, pre svega u Borčanima i na prelazima preko Ibra, dalje na planini Javoru, severno od Sjenice. Ovde nema ni reči o nekoj ofanzivnoj akciji četnika. Od sredine jula, kada je crnogorski ustanički pokret postao akutan, postojala je očigledna težnja da se uspostavi veza sa crnogorskim ustanicima koji se bore, pre svega, u području Lima, i to preko Sjenice. Na to ukazuje i prodor crnogorskih ustanika, koji od sredine jula drže gradove Berane i Bijelo Polje, u pravcu Sjenice i Suvog Dola.

Cilj: *uspostavljanje neposredne veze između srpskih aktivista Crne Gore i južne Srbije*.

2. Teritorija Crne Gore

10. jula počinju ofanzivna borbeno dejstva ustanika u malim grupama i poduhvati protiv italijanskih garnizona i transporata, i proširuju se na celokupnu crnogorsku teritoriju, sa izuzetkom zapadnih obalskih gradova.⁶ U južnom delu su albanski bataljoni delimično deblokirali okružene italijanske garnizone. Otpor Italijana neznatan. Ustanici organizuju upravu i policiju, sprečavaju pokušaje pljačke od strane domaćih dobrovoljaca.⁷

Izričiti politički cilj: *oslobođenje Crne Gore* i celokupnog sfpstva od italijanskog i nemačkog jarma. Naoružavanje iz starih zalih jugoslovenske vojske i trofejnog materijala koji je oduzet od italijanskih trupa, uglavnom: puške, puškomitraljezi, mitraljezi, PA-topovi, brdski i poljski topovi.

Neosporno je da je naoružavanje znatno olakšano italijanskom indolencijom.⁸ Prenošnje obaveštenja putem radija i svetlosnih signala.

2 operativne grupe:

Jedna pod komandom pukovnika Šukovića, koja se od početka zalaže za nezavisnu Crnu Goru, a druga grupa pod

⁴ O tome vidi dok. br. 80, 81, 89; Zbornik, tom III, knj. 1, dok. br. 2, 4 i 7; »iNOB u Crnoj Gori 1941—1945, Hronologija događaja«, str. 33—103.

⁷ Opširnije o uspostavi organa narodne vlasti na oslobođenoj teritoriji i stvaranju prekih narodnih sudova vidi Zbornik, tom III, knj. 1, dok. br. 3 i 5.

⁸ O merama za ugašivanje julske ustanka u Ornoj Gori vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 42, 44—48, 51—53, 58—62, 66—74 i 93.

komandom *Nikčeva*, koji je prvobitno, uz italijansku podršku, istupio protiv hrvatske vlade u rejonu Mostar — Nevesinje — Gacko — Bileća — Trebinje u interesu proširenja italijanskog uticaja i od *Italijana dobijao oružje*. Obojica su se ujedinili sredinom jula u zajedničkoj akciji protiv Italije i Hrvatske. *Ukupna jačina* obe grupe je 12.000, prema drugim *izveštajima 20.000 ljudi*.

3. Hrvatsko-bosanska teritorija

Ustanički pokret protiv hrvatske ustaške vlade, koji je počeo u prostoru Gospić — Knin (severno od Splita) i proširio se prema severa do Zagreba, obuhvata *područje ograničeno otprilike mestima Sisak — Dubica — Prijedor — Banja Luka — Jajce — Livno — Vrlika (južno od Knina)*.⁹ *Političku i oružanu podršku pružaju Italijani*. Težište u rejonu *Banja Luka — Prijedor — Bosanski Petrovac — Livno — Jajce*, gde su se nedovoljno obučene i kukavičke hrvatske ustaše povukle i morale biti smenjene hrvatskim oružanim snagama. Lokalni uspesi hrvatske vojske: kod Prijedora, otprilike 50 km severozapadno od Banje Luke, kod Ključa, oko 50 km jugoistočno od Banje Luke, kod Glamoča, oko 65 km severoistočno od Splita. Izvršen vatreni prepad na hrvatsku ustašku kasarnu u Zagrebu.

Akcije sabotaže na saobraćajnim postrojenjima i postrojenjima veze na celokupnom ustaničkom području, naročito u zapadnom delu, na pruzi Zagreb — Split i u blizini Zagreba.

4. Komunističke akcije

Vežu koju su u početku ponovnog aktiviranja četnički odredi uspostavili sa aktivnim komunistima prekinuli su četnici na teritoriji stare Srbije. Ovi su isključili sve komuniste i predali izvestan broj vodećih komunista u ruke policije. Komunističke akcije su otpočele protiv nemačko-ruskog rata, najpre pojedinačnim akcijama protiv saobraćajnih postrojenja i postrojenja "veze u centralnoj i severnoj Srbiji" severno od Kraljeva i Užica. U toku daljeg razvoja moglo se uočiti da postoji *zajedničko rukovodstvo*. *U poslednje vreme su se znatno pojačale akcije*. Sada su sva saobraćajna postrojenja i postrojenja veze na celokupnom području izložena stalnim ometanjima. Usto se vrše mnogobrojne sabotaže u industrijskim postrojenjima i ustanovama za snabdevanje. Poslednjih dana se povećao broj prepada na pripadnike Vermahta, kao i krvavi

⁹ Opširnije o razvoju ustanka u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini vidi Zbornik, tom II, knj. 2, dok. br. 6 i 8; tom IV, knj. 1, dok. br. 1, 2, 3, 5 i 6; tom V, knj. 1, dok. br. 8, 9, 92, 97 i 99, 101 i 106—108.

prepadu na srpske civilne i policijske organe. Terorišu stanovništvo. Pri tom se u pojedinim slučajevima ne može da utvrdi da li su izvršioi komunisti ili razbojničke bande.¹⁰

Sadašnje opšte stanje

Nesigurnost i nemiri na celokupnoj srpskoj teritoriji, zatim u severnom Banatu, Bosni, Crnoj Gori, Hercegovini, Lici, Hrvatskoj južno od Save. Srazmerno mirnim mogu se u poslednje vreme smatrati područja južno od Užice — Niš, koja su nazvana *četničkim rejonima prikupljanja, zatim hrvatska područja severno od Save*.

Mere odmazde, na primer, veliko streljanje 81 slučajno sakupljene osobe, nisu dovele do smirenja ili zastrašenosti. Naprotiv, svest da će ih kriminalne ustaše u Bosni ili Hercegovini opljačkati, proterati, odnosno sa ženama i decom poklati, ili da će izgubiti život i imanje od razbojničkih elemenata ili kao slučajni objekt odmazde Nemaca, dovela je i mirne i politički indiferentne i lojalne delove srpskog stanovništva u ogorčeno i očajno stanje koje ih silom prilika goni u redove bilo kojih ustaničkih grupa.

¹⁰ U toku 1941. u Srbiji su postojale i neke samostalne razbojničke grupe koje su se predstavljale čas kao partizani, čas kao četnici. One su pljačkale pojedince, ubijale radi pljačke, ucenjivale, vršile silovanja i druge zločine. Među njima su se naročito isticala grupa koje su vodili Božo Čosović Javooiski, Tada, Kamenica i drugi (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 82, toj. 2, d. 18; V. Dedić: »Dnevnik«, knj. I, str. 3; Rodoljub Čolaković: »Zapisi iz oslobodilačkog rata«, str. 108, 250—251).

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 9. AVGUSTA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE¹

KOMANDA 12. ARMIJE³

Prim. 12. avg. 41/11,00

Ia, br. 2780/41. pov.

Radiogram

Poverljivo

Upućeno:

O. K. IW./WFS. odelj teritorijalne odbrane istovremeno i
O. K. H./Gen. St. d. H. oper. odeljenje

Dnevni izveštaj 9. 8. 4L³

- 1.) 8. 8. Otvorena vatra na vojna kola kod Trnave (13 km jugoistočno od Topole). 1 vojnik mrtav, 1 podoficir nestao.⁴

Noću 8/9. 8. na železničkoj stanici Lajkovac (27 km istočno od Valjeva) komunističke bande izvršile prepad na voz koji se tu nalazio. Gubici: 8 vojnika mrtvih, 1 ranjen, sem toga 8 civila ranjeno. Naređeno je da se pojačaju pratnje vozova koji prebacuju vojnike na odsustvo, a takvim vojnicima izdavače se oružje.

7. 8. U Kragujevcu na skladištu sena i u odeljenju kože fabrike oružja izbili požari.⁵ Bez sumnje radi se o sabotazi.

8. 8. Prepad komunističke bande na voz kod Ravne Reke.⁴ (20 km severoistočno od Čuprije). Iz voza pokupljeni folksdojčeri i streljani.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003091. Na margini originala je nikom dopisano nekoliko parafa i datuma.

² Štambilj primaoca.

³ O akcijama partizana u Srbiji 5, 6, 7. i avgusta 1941, vidi u dnevnim izveštajima Obaveštajnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 122, 123, 124 i 125).

⁴ Ovaj prepad je izvela Takovska četa čačanskog NOP odreda na Divljaci, između G. Milanovca i s. Nevade (»Kronologija«, istr. 86).

⁵ Ovu akciju su, 6. avgusta 1941, izveli delovi Kragujevačkog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 18; AVII, a. NOP, reg. br. 1/1, k. 19&5; »Centralna Srbija«, str. 68—70).

⁶ Akciju su izveli borci Paraćinsko-čuprijske čete Pomoravskog NOP odreda (»Centralna Srbija«, str. 89).

•T

6. 8. Žičana železnica rudnika Ravna Reka (22 km severoistočno od Čuprije) uništena. 7. 8. straža folksdojčera odbila napad bande od 25 ljudi na okno rudnika.⁷

Prepad bande na opštinsku zgradu Zabare⁸ (4 km istočno od Topole), Šume (8 km istočno od Topole), Svilajnac⁹ (32 km severoistočno od Kragujevca), Slatinu¹⁰ (jugoistočno od Kragujevca), Vovavec (9 km južno od Arandjelovca), Jelovik (12 km jugozapadno od Arandjelovca) i čačak.

- 2.) U Čupriju upućen iz Požarevca oklopni vod i jedan bataljon kao pojačanje bataljonu koji je lociran u Čupriji,
u

K-t oružanih Snaga na Jugoistoku (K-da 12. A)
Ic/AO

Br. 6040/41. pov. od 9. 8. 41.

Tačnost overava:

Resler
poručnik

⁷ Prepad su izveli delovi Fomoravskog NOP odreda i piri tom demolirali rudnička postrojenja i žel. st. Ravna Reka (AVII, Nda, reg. br. 29/1, ik. 31, reg. br. 30/3, k. 19).

⁸ Ovu akciju su izveli delovi 1. šumadijskog NOP odreda («Centralna Srbija», str. 100).

⁹ Delovi 2. šumadijskog NOP odreda su, 7/8. avgusta 1941, napali i zauzeli Svilajnac, razoružali žandarme, demolirali saobraćajne objekte i pokidali tt veze (AVII, a. NOP, reg. br. 1–9, ik. 1641, reg. br. 1/3, k. 1984).

¹⁰ Ovu akciju su izveli delovi Pomoravskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 7 i 14; AVII, Nda, ireg. br. 54/4, k. 19, reg. br. 28/1, k. 31; a. NOP, reg. br. 2-44/k. 1641).

^u Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI OD 10. AVGUSTA 1941. O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SLOVENIJE¹

ŠEF POLICIJE BEZBEDNOSTI i SD Berlin, 10. avgust 1941.
— IV A1 — B. br. 1 B/41. pov.

48 primeraka

Poverljivo!

29. primerak

Izveštaj o događajima [u vezi s napadom na] SSSR br. 48

I. a) *Politički pregled Nemačkoj:*

Nema izveštaja.

b) *Okupirane oblasti:²
Donja Štajerska:*

Komandant policije bezbednosti i SD u Donjoj Štajerskoj javlja:

U noći 8/9. avgusta 1941. komunistički elementi su izvršili napad na žandarmerijsku stanicu u Zagorju, kod Trbovlja. Banditi, jačine 30 do 40 ljudi, bili su naoružani puškama i ručnim bombama. Jedan žandarmerijski službenik je teško ranjen, a jedan je komunist ubijen prilikom njegovog bekstva. Pored toga, porušen je put Zagorje — Trbovlje, i to tako da je napravljena rupa širine 3—4 metra a dubine 2 metra.³ Zapaljen je senjak u sklopu kompleksa zgrade dvorca Vindenau (opština Radovina). Osim toga, u Mariboru je uhapšeno 10 lica koja su učestvovala u izradi i širenju komunističkih letaka. Po naređenju šefa civilne uprave u Donjoj Štajerskoj, stre-

¹ Snimak dokumenta (pisanog mašinom) u AVII, NAV-T475, r. 233, s. 271218634.

² U izveštaju šefa policije bezbednosti i SD od 9. avgusta 1941, br. 4/7, javlja se o aktivnosti partizana na teritoriji Srbije, s napomenom da su grupe partizana jačine 60—70 ljudi. Ove grupe se u poslednje vreme povećavaju i broje do 200 ljudi, što jasno ukazuje da komunisti rade na organizaciji oružanog ustanka. U tom cilju je predloženo organizovanje angažovanje postojećih nemačkih snaga na teritoriji Srbije, ali da se bolje naoružaju i opreme. Isto tako se izveštava o akciji koju su preduzele operativne jedinice, zaštitna policija, srpska policija i ajnzac-grupa policije sigurnosti i službe bezbednosti protiv ustanika na području Kosmaja, 40 km južno od Beograda (AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2721/838-9).

ljano je 6 lica zbog pripremanja komunističkih terorističkih akata, odnosno zbog zabranjenog nošenja oružja.

Koruška i Kranjska:

Komandant policije bezbednosti i SD u okupiranim područjima Koruške i Kranjske javlja:

Akcije komunista

Akcija o kojoj smo već izvestili otpočela je 8. 8. 1941. i još traje. Zajedno s Vermahtom angažovana su i 2 bataljona zaštitne policije.⁴ Do sada je u više slučajeva došlo do borbenih dejstava. Veći broj lica je uhapšen i odveden u kazneni zavod u Begunjama. I sigurnosna policija je angažovana u svim ovim akcijama. Prilikom ovih akcija ubijen je jedan policajac iz zaštitne policije, a više ih je ranjeno. Šef civilne uprave je, u sporazumu s višim SS i policijskim komandantom dr Selom, naredio da se, kao mera odmazde, odmah strelja 10 komunista. Na ovu zapovest komanda zaštitne policije u Begunjama streljala je 9. 8. 41. 10 lica.⁵ Izbor ovih lica izvršen je na osnovu odgovarajućeg proveravanja tih slučajeva. Radi se isključivo o banditima koji su zatečeni sa oružjem u rukama ili su na neki drugi način aktivno učestvovali u komunističkim akcijama koje su u poslednje vreme vršene. Do sada je streljano oko 50 komunista, uključujući i lica koja je osudio specijalni sud. Otkrivena je čitava organizacija u srezu Donji Dravograd, organizacija koja se takođe spremala da izvrši svoju akciju, te je još oko 20 lica predato specijalnom sudu. Dejstva u smislu sabotaze nije bilo otkako je Vermaht stupio u akciju. Porodice streljanih hvatane su odmah posle streljanja, te će početkom evakuacije drugog talasa odmah biti evakuirane. Naše oštre mere već imaju osetno dejstvo. Prema izveštajima može se zaključiti da stanovništvo odbija da ubuduće uzima učešća u akcijama komunističke partije.

³ Ovu je akciju 9. avgusta 1941, izvela Revirska partizanska četa (Zbornik, tom VI, knj. 1, dok. br. 12, 14 i 140).

⁴ Reč je o borbama Gorenjskog NOP bataljona (zvanog i bataljon »Ivana Cankara«) na pl. Jelovici 8. avgusta 1941 (Zbornik, tom VI, ifcnj. 1, dok. br. 13 i 20).

⁵ Vidi IZbornik, tom VI, knj. (1, dok. br. 1122 (objava o ovom istrepljanju).

UPUTSTVO KOMANDANTA SRBIJE OD 11. AVGUSTA 1941.
VIŠOJ KOMANDI 65 ZA NAROČITU UPOTREBU O OBUCI
NEMAČKIH POSADNIH JEDINICA ZA BORBUTIV PAR-
TIZANA'

STROGO POVERLJIVO
Prepis

27. primerak
Prilog 8

KOMANDANT SRBIJE
br. 144/41. str. pov.

Beograd, 11. avgust 1941.

Strogo

poverljivo

Višoj komandi LXV

- I. Osim mera koje je naredila Viša komanda LXV, Ia, br. 373/41. pov.,² ovlašćuje se Viša k-da LXV da odmah preduzme napadna dejstva protiv komunističkih terorističkih bandi.

Za tu svrhu preporučujem da se postupa prema sledećim principima.

Za uspešno sprovođenje ovih napadnih akcija neophodno je potreban:

1. moralni

2. stručno-nastavni preobražaj trupa.

Uz 1. Trupe su ušle u Srbiju otprilike pod mirnodopskim uslovima i po dužnosti izvode obuku kao posadne jedinice prema vojnim pravilima. U potpuno izmenjenim odnosima ne postoje nikakve *posadne trupe u Srbiji*, već naprotiv trupe koje su osposobljene za borbu i koje teže borbi, dakle, *borbene trupe*. Kao što saboter i vođa bande razmišlja o izvršenju zamišljenog terorističkog akta, tako svaki trupni starešina, od najstarijeg do najmlađeg, mora najozbiljnije pristupiti razmišljanju kako će svoju jedinicu obučiti i osposobiti za naredenu ofanzivnu borbu. Pri tome, u prvom planu stoje razmišljanja koja vode računa o specifičnosti ofanzivne borbe, o konkretnim odnosima i o zemljištu. Proučavanje i razmena iskustva moraju biti glavna tema razgovora svih starešina na službi

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 346, s. 45-7.

² Taj dokumenat redakcija nije pronašla.

i izvan nje. O svim terorističkim aktima i aktima sabotaže protiv pripadnika nemačkog Vermahta itd., koji su izvršeni delimično iz zastrašenosti, delimično iz drskosti, ali najvećim delom iz niskih pobuda, trupe moraju biti obaveštene sa službenog mesta, ne kao sa pričama jeze i užasa, nego da bi upoznale inačtin za njihovo sprečavanje. Trupe moraju biti moralno spremne za napadna dejstva.

Uz 2. Pored nastave predviđene napred *navedenom odredbom*, neophodno je potrebno obučavanje u munjevitoj upotrebi oružja, kao i u gađanju bojevom municijom. Dalje, na primer, iznenadno opkoljavanje i pročešljavanje poljoprivrednih dobara, naseljenih mesta, pošumljenih površina, kukuruznih polja itd. Dakle, obuka za gerilsko ratovanje.

- II. »Nezavisno od te, u prvi plan istaknute nastave, treba detaljnijim naređenijma Više k-de LXV odmah formirati na svaki bataljon po jednu Jagd-komandu (J. K.)³ u jačini oko 30 do 50 ljudi. Svrishodno je da se J. k-de formiraju od dobrovoljaca iz bataljona, a takođe i iz drugih jedinica, pod vodstvom posebno hrabrih i oprobanih oficira i podoficira. *Boraca do kraja!*

Ove J. k-de treba učiniti pokretljivim dodeljivanjem kamiona, čije bočne stranice u svakom datom slučaju treba na najprostiji način zaštititi od dejstva pešadijske vatre i popuniti ih lakim i teškim mitraljezima, automatima, ručnim bombama, dovoljnim količinama municije, pogonskog goriva i hrane. Prema potrebi, treba narediti pridavanje tenkova, izviđačkih oklopnih kola, motocikla, bicikla i sredstava veze — na primer, radio-stanica. J. k-dama treba dodeljivati pripadnike policije, službe bezbednosti, srpske žandarmerije i tumače.

J. k-de nose odgovarajuće oznake svojih pukova i bataljona, na primer J. K. 1/749. pp.

Vođenje borbe

J. k-dama treba dodeliti prostoriju za poteru, na kojoj će one vršiti svoju ofanzivnu delatnost.

Dejstva J. k-di vrše se načelno na sledeći način:

Na temelju postojeće situacije, na prostoriji dodeljenoj za poteru, odgovorni starešina J. k-de podnosi predlog svome komandantu bataljona, odnosno puka o planiranom dejstvu, koje, uopšte uzev, treba da se protegne na više dana. O tome treba obavestiti nadležne feld i krajskomandanture. J. k-da polazi u akciju iznenadno, pojav-

³ Jägerkommando (poterno ili lovačko odeljenje)

ljuje se na različitim mestima na prostoriji dodeljenoj za poteru, ostaje u pojedinim naseljenim mestima i na pojedinim tačkama na zemljištu, jedanput kraće, a zatim naizmenično duže vreme, stupa u vezu s lokalnim funkcionerima i folksdojčerskim stanovništvom, prikuplja obaveštenja, munjevito iščezava, postavlja se u zasedu, noćiva u jako obezbeđenim poljoprivrednim zgradama ili na terenu, u *pogodnoj prilici*, a prema prethodnom dogovoru, uspostavlja, prema napred navedenoj zapovesti, vezu s jedinicama koje na prostoriji dodeljenoj za poteru vrše obuku u marševanju u ratnim uslovima, kao i sa ustanovama komandanta Srbije, jedinicama Više k-de LXV i srpskom žandarmerijom koje se na toj prostoriji nalaze. Snabdevanje hranom može se redovno vršiti uzimanjem s terena na osnovu odredbi Zakona o rekviziciji. Lukavstvo, prepredenost i bezobzirno ofanzivno dejstvo protiv otkrivenih komunističkih bandi vode sigurnom uspehu. Posle povratka u bataljon, starešine J. k-di podnose nadležnim putem kratak, konkretan izveštaj, koji treba da sadrži iskustva i odgovarajuće predloge. Do daljeg molim da se prepisi ovih izveštaja dostavljaju što hitnije.

Tačnost prepisa
overava:
Fajt [Veit]
kapetan

Komandant Srbije
Dankelman⁴

⁴ Hajnrh Dankelman (Heinrich Dankelmann), vazduhoplovni general-major. U Beograd je stigao 28. jula 1941, a dužnost komandanta Srbije je preuzeo 29. jula 1941 (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 525-534). Na njoj se nalazio do 9. oktobra 1941, kada je opozvan (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 465-79). iBroglašen je za ratnog zločinca i osuđen na smrt. Streljan je 31. oktobra 1947. u Beogradu (vidi dok. br. 21, 58 i 83 u ovoj

BR. 109

IZVEŠTAJ KOMANDANTA SRBIJE OD 11. AVGUSTA 1941.
KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI SRBIJE I O PROTIV-MERAMA'

KOMANDANT SRBIJE
Komandni štab. odelj. Ia
br. 351/41. pov.

Beograd, 11. avg. 41.

Veza: K-t oruž. snaga na Jugoistoku (k-da 12. A), Ic-AO

Predmet: izveštaj o situaciji.

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
(K-di 12. A), odelj. Ic-AO.

- 1.) *Opšti utisak o proteklom vremenskom periodu*²
Povećavanje prividno planski vođenih, ali na svaki način po jedinstvenim principima izvršenih terorističkih i sabotažnih akata, koji su takođe usmereni i protiv Vermahta. Uz to, odnedavna dolazi do planskog terorisanja stanovništva prepadima na opštinske ustanove i pojedine stanovnike. Zbog toga se povećava opasnost od daljeg narastanja komunističkih bandi. —
Ponašanje stanovništva do sada lojalno.
- 2.) *Važnije pojedinosti*
 1. 8. 4. nemiri u Petrovgradu; 90 komunista streljano.³
 3. 8. 41. napad na vojni klub u Nišu.⁴

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 48-9.

² Detaljnije o tom periodu vidi dok. br. 97—99, 105 i 106.

³ Vidi dok. br. 97.

⁴ U izveštaju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 4. avgusta 1941. Vrhovnoj komandi Vermahta o ovoj akciji piše: »U hotelu u Nišu izvršen je napad ručnom bombom. Počinilac još nepoznat. Jedan vojnik i jedan civil su inrtvi, dok su 5 vojnika i jedan civil ranjeni« (AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003096). Ovu akciju je izveo omladinac Aleksandar Vojinović bacivši bombu u veliku salu hotela »Park«. Tom prilikom je ubijeno i ranjeno više pripadnika Vermahta, Aleksandar Vojinović je proglašen za narodnog heroja (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 120; AVII, Nda, reg. for. 62/1, k. 26). Prema izveštaju komandanta u Srbiji od 4. avgusta 1941, prilikom ovog prepada 3 vojnika i 1 civil su teško ranjeni a 3 vojnika i 1 civil su lako ranjeni. U međuvremenu 1 vojnik i 1 civil su umrli. U vezi sa ovim uhapšeno je u Nišu 50 osumnjičenih lica (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037756). Opširnije o sprovođenju mera odmazde vidi izveštaj komandanta 809 feldkomandanture Niš, barona fon Bötmera, od 6. avgusta 1941 (AVII, Minhen 6, s. 534).

4. 8. 41. trupe su uništile komunističko gnezdo u Kikindi;⁵ 13 komunista ubijeno, 2 ranjena, 12 uhapšeno.
5. 8. 41. na puteve su bačeni trouglasti gvozdeni klinovi.⁶
6. 8. 41. na putu Lazarevac — Beograd otvorena vatra na jedan automobil Vermahta.⁷
8. 8. 41. na automobil Vermahta otvorena je vatra kod Trnave, 13 km jugoistočno od Topole.
8. 8. 41. prepad bandi na zaustavljeni voz na željezničkoj stanici Lajkovac, 27 km istočno od Valjeva. Gubici kod
 - a) pripadnika Vermahta: 16 mrtvih, 8 ranjenih, 1 odveden.

3.) Procena situacije

Prepadi i akti sabotaže, koji se za sada ispoljavaju još kao pojedinačne akcije, mogu se pretvoriti u veliki, naoružani ustanak komunista. — Izgleda da se četnički pokret odvaja od komunističkih bandi i za sada nije aktivan.⁸

4.) Mere koje se nameravaju preduzeti

Napad na komunističke bande svim raspoloživim trupama u okviru većih i manjih akcija u sadejstvu s policijom, SD i srpskim žandarmima.

Naređeno je hitno formiranje jagd-komandi na kamionima, najpre po bataljonima, u jačini od 30 do 50 ljudi, što je moguće bolje naoružanih.⁹ Ovim komandama dodeliće se rejoni za poteru, na kojima treba da preduzimaju napade i da komuniste koji budu otkriveni gone uzastopno nekoliko dana.

⁵ U rejonu Simićeveg salaša (kod Kikinde) nemačke poterne jedinice su razbile Kikindski NOP odred. Od preostalih delova ovog odreda i od Mokrinskog NOP odreda je formiran Kikmdsko-mokrinski NOP odred (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 142; AVII, Nda, reg. br. 56/3-14 i 56/3-25; Žarko AtanacSković, n. d., str. 27; »Petnaest vojvodanskih brigada«, str. 24).

⁴ Beogradski ilegalci su po ulicama u Beogradu i po drumovima u okolini razbacali železna krstila, 7 cm dugačke eksere za bušenje guma na vozilima, čime su oštetili 22 vozila (Godišnjak grada Beograda, 1959, knj. VI, str. 4594, 860; AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037121).

⁷ Ovu akciju iz zasede su izveli delovi Kosmajskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 125). Automobil je izrešetan mecima a jedan nemački vojnik je ubijen (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 80371122).

⁸ O tome vidi dok. br. 105.

⁹ Reč je o formiranju brzopokretnih poternih odeljenja, sposobnih za borbu protiv partizanskog načina ratovanja. Opširnije o tome vidi dok. br. 108.

O stražarskom obezbeđenju posebno će se izvestiti. Osim toga, organizovaće se obuka u marševanju u ratnim uslovima, takođe višednevno, u cilju borbe protiv bandi, kao i za smirivanje stanovništva i podizanje ugleda nemačkog Vermahta.

Razrez u nacrtu

Zastupa komandanta Srbije
načelnik štaba
Grafenhorst
generalštabni potpukovnik

BR. 110

ZAPISNIK SA SAVETOVANJA NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU I NAČELNIKA ŠTABA KOMANDANTA SRBIJE ODRŽANOG 12. AVGUSTA 1941. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U NDH I SRBIJI I O MERAMA ZA UGUŠIVANJE USTANKA¹

Savetovanje s nemačkim generalom u Zagrebu i načelnikom štaba komandanta Srbije 12. VIII 1941.

22 e / KR

1) Procena situacije u Hrvatskoj od nemačkog generala u Zagrebu²

Merodavna je direktiva Firera da Hrvati moraju sami okončati sa unutrašnjim napetostima. U osnovi uzevši, to se ništa ne tiče nemačkih oružanih snaga, i one imaju da nastupe samo tamo gde je ugrožena sigurnost, snabdevanje, veze i ugled jedinica Vermahta.

Karakteristično je za trenutnu situaciju da se Italijani od početka pohoda protivu Rusije više interesuju za Hrvatsku, sa stanovišta da Hrvatska nema vlastite životne sposobnosti, i da zbog toga mora Italija njome upravljati u vojnom i gra-

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 454, s. 8039134-8. Dokument nije overen i potpisan.

² Kao dopunu ovoj proceni vidi izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 9. avgusta 1941. o razvoju ustanka, oružanim formacijama NDH i odnosima NDH — Kraljevina Italija (AVII, NAV-T-312, r. 460, s. 80465862).

danskom pogledu. Nasuprot tome stoji stanovište Hrvatske da se po mogućstvu osloni samo na Nemačku, i u unutarnjim osećajima otklanja pomisao na kralja.³

Sadašnji nemiri u Hrvatskoj proizlaze iz suprotnosti između Hrvata i Srba, koji se veoma teško razlikuju, praktično samo po veroispovestima.⁴ Ustaše, odgojene u Italiji, i ispunjene najvećom mržnjom prema Srbima, postale su nevolja za zemlju. Samovoljnim ugnjetavanjem svega srpskog elementa izazvali su najveće nemire u zemlji. Stanovništvo, koje se od toga brani, delom je zadržalo oružje stare jugoslovenske vojske. Treba se nadati da će ova divlja delatnost biti obuzdana od organa vlasti, i da će u budućnosti prestati nepodnošljivo proterivanje srpskog stanovništva iz Hrvatske.

Pored ovih opštih nemira, u poslednjim danima dolazi do nemira i u severnoj Bosni, koji, pored toga što pokazuju srpsku nacionalnu tendenciju, mogu biti u vezi i s nemirima u Srbiji.

Na kraju, u Hercegovini pojavljuju se izvesni pokreti i nemiri, koji od Italijana, iz već iznetog njihovog opšteg stanovišta, u najmanju ruku, neće biti ugušeni.

Po mišljenju nemačkog generala u Zagrebu, ne može se utvrditi jedan izrazito komunistički pokret. Zaista, gotovo je nemoguće dobiti jasnu predstavu o uzrocima pojedinih nemira. Vlast nastupa oštro gde se ispoljavaju komunističke tendencije.

Hrvatski vojnik je dobar, oficir manje, njemu nedostaje i obuka i sigurnost u njegovu budućnost. Sada postoje oko 40 bataljona i 5 baterija.

Postoji saglasnost između nemačkog generala u Zagrebu i načelnika generalštaba komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o tome da, u vezi s jačim zahvatom nemačkih trupa u Srbiji, i 718. divizija mora aktivnije nastupiti no dosada, u slučaju ako dođe do nemira na ovome području. Nemački general u Zagrebu ovlašten je⁵ da u hitnim slučajevima zatraži neposredno upotrebu nemačkih trupa. Biće izdato uputstvo 718. diviziji da postupa po ovim zahtevima. U slučaju da je potrebna upotreba cele divizije, potrebno, je zatražiti odobrenje

³ Još 30. aprila 1941. određen je vojvoda od Spoleta za kralja NDH a kruna mu je ponuđena prilikom potpisivanja tzv. Rimskih ugovora, 18. maja 1941. Međutim, zbog pogoršanja odnosa između NDH i Kraljevine Italije i zbog unutrašnjeg razvoja događaja u NDH, do krunisanja nije došlo (vidi Dnevnik grofa Čana, str. 240; Tajni arhiv grofa Čana, str. 463).

⁴ O situaciji na teritoriji NDH vidi dok. br. 100, 101 i 105.

⁵ Naređenjem komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 13. avgusta 1941. regulisano je taktičko potčinjavanje 718. pd Nemačkom generalu u Zagrebu (AVII, NAV-T-3H2, r. 452, s. 8036960).

Više komande LXV za specijalnu namenu i komandanta oružanih snaga na Jugoistoku. Da se nikako ne bi gubilo u vremenu, pripreme treba preduzeti blagovremeno.

O podnošenju izveštaja utvrđeno je:

Nemačka 718. divizija izveštava Višu komandu LXV za specijalnu namenu i jednovremeno nemačkog generala u Zagrebu. Nemački general u Zagrebu će ubuduće, kao i komandanti, dnevno dostavljati izveštaj do 18,00 sati. Od toga se izuzimaju povremeno potrebni opšti izveštaji koji se, sa istim sadržajem, dostavljaju Vrhovnoj komandi oružanih snaga, Komandi kopnene vojske i komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.

II) Procena situacije u Srbiji od načelnika štaba komandanta Srbije.

Po mišljenju komandanta Srbije, a u suprotnosti sa iznetim za Hrvatsku, nemiri se u prvom redu, i gotovo isključivo, imaju pripisati komunističkom uticaju. Četnici su se za sada odvojili od komunističkog pokreta,⁶ i izgleda da će u potpunosti izbegavati prepade na posadne jedinice. Vođa četnika Pećanac pokušao je, štaviše, preko jednog posrednika, da nemačkim i srpskim vlastima ponudi svoju pomoć protivu komunista.⁷ Treba pričekati, pa da se vidi da li se ozbiljno misli ili se radi o lukavstvu. Prirodni ciljevi četničkih bandi ostaće i dalje borba protivu tuđe okupacije. Prelaz pojedinih bandita od komunista k četnicima, i obratno, sigurno je neprestano u toku. Po mišljenju komandanta Srbije, sadanje prepade na nemačke jedinice i srpske opštine, logore, železničke. pruge itd. treba u prvome redu pripisati komunističkom pokretu. Taj pokret dobija podstreka posredstvom ruske i engleske propagande, a jača i prilivom Srba koji su proterani iz Hrvatske. Stanovništvo u celini nije komunistički raspoloženo, ali jako trpi pod terorom bandi, i zbog toga i samo postaje nemirno. Vlada i većina službenih organa u zemlji bore se protivu komunističkih rovarjenja a u duhu nemačke okupacije.

U Srbiji postoji političko uznemirenje zbog predstojećeg ustupanja Banata Mađarima.⁸ Ovo ustupanje može izazvati pad

⁶ O tome vidi dok. br. 105 i 109.

⁷ Vidi dok. br. 76 i 137.

⁸ Premia Hitlerovom obećanju mađarskom namesniku Miklošu Horti (Hothy Miklos de Hagyhanya) da Banat preda Mađarskoj, 6. avgusta 1941. u Budimpešti je održana konferencija na kojoj su razmotrene sve mogućnosti i posledice eventualne predaje Banata Mađarskoj. Međutim, vreme predaje Hitler nije odredio. Opširnije o toj konferenciji, o učesnicima i (zaključcima (vidi izveštaj (komandanta Srbije od 9. avgusta 1941. komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (AVII, London 2, s. 297962-4).

vlade i time dovesti do novih nemira. Nadalje, igraju izvesnu ulogu i postavljeni zahtevi Hrvatske na Zemunski trougao.⁹ I to ustupanje značiće jedno jako opterećenje. Daljne žarište nemira može nastati i na području Kosovske Mitrovice, gde postoji albanski pokret za nezavisnost (Arnauti). Za sada, tamo ipak vlada mir.

III) *Za suzbijanje nemira u Srbiji utvrđene su sledeće smer-nice:*

a) *Opšte:*

Svi organi u Srbiji moraju smatrati svojom dužnošću da se u najkraćem roku savladaju nemiri. Obuka mora u celosti doći na zavidno mesto. Obustavljaju se odsustva. Jedinica mora imati osećaj da će sada preduzeti ratni pohod.

b) I nadalje je važno neprestano izviđanje, utvrđivanje žarišta nemira i rukovodećih mesta — organa. Mora se organizirati sistem poverenika i doušnika. Važna je saradnja službenih organa. Između Srbije i Hrvatske potrebno je obostrano obaveštenje za jednu eventualnu akciju.

c) Samopouzdanje, samo po sebi dobre srpske žandarmerije, trpelo je zbog uspešnih prepada na žandarmerijske stanice. Treba ga ponovo uspostaviti pridavanjem manjih nemačkih odeljenja žandarmerijskim stanicama. Potrebna je kontrola stanja oružja koje je izdato žandarmeriji.

d) Jedinice, u predstojećem vremenu, moraju biti u neprestanom pokretu. Stanovništvo mora steći utisak da će se sada protivu bandi preduzeti akcija — borba svim sredstvima. Bande se moraju goniti. U tom cilju, a prema situaciji u pojedinim srezovima, bit će potrebno da se prikupe jedinice, ili brojno jaki odred. Motorizirana goneća odeljenja ne smeju dozvoliti da bande dođu do odmora. Svima sredstvima treba povećati pokretljivost jedinica. Protivtenkovski divizion mora se što brže pojaviti u svim oblastima nemira. Tenkovski vodovi i borna kola iz plena treba svuda da izazovu strah i užas. Školu za letače »Zemun« upotrebiti u istom cilju. Treba se nadati da će s povišenom aktivnošću jedinica porasti i sadejstvo stanovništva, koje sada i samo trpi jako od bandi.

e) Beograd kao glavni grad zemlje mora bezuslovno biti osiguran.

Sva sredstva treba prikupiti, te da se i ovde dobije utisak o jačoj aktivnosti.

⁹ Opširnije o tome vidi dok. for. 44, 58, 91 i 181.

f) Osiguranje železničkih pruga, vešlačkih objekata i logora je naročito važno. U tom cilju treba upotrebiti folksdojčersku stražu i druge organizacije koje su u formiranju.

Treba težiti skupnom logorovanju i time da se uštedi u snagama potrebnim za osiguranje.

g) Stanovništvo treba zainteresovati za ugušivanje ustanka. Treba potpomoći i podsticati pojačanu propagandu protivu komunističkih ideja, kao i uzvraćanje na rusku i englesku radio-propagandu u beogradskim radio-vestima. Isticanje nemačkih pobeda i ruskih poraza, kao i objavljivanje smrtnih kazni, streljanja, uspeha u borbi protivu bandi, pretnji da će se taoci uzimati iz redova članova obitelji, kućevlasnika, članova organa vlasti itd. *Kazne:* ograničenje kretanja, zatvaranje lokala, štamparija, streljanje i vešanje talaca.

Za ovo upotrebiti sve mogućnosti propagande u štampi, na radiju, u kinu, plakatima, lecima itd.

h) Zatim je važno najbrže izveštavanje, da čak i najniži službeni organi mogu dejstvovati — zahvatiti na licu mesta, i da se ne gubi vreme pri izdavanju zapovesti za veće poduhvate.

IV)

Svi vojnički i građanski službeni organi u Srbiji moraju od komandanta Srbije biti jedinstveno vođeni i upotrebljeni. To važi pre svega za propagandnu službu »Lippert« [Lippert] za opunomoćenike Ministarstva inostranih poslova, zatim za kontraobaveštajnu službu i sve policijske organe.

Vlastite veze ovih organa prema gore moraju se kontrolisati, i po mogućnosti moraju se prekidati, te da nijedan protivrečni izveštaj ne stigne do O. K. H. ili O. K. W., koji bi tamo stvarao nemir.

DNEVNI IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 13. AVGUSTA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKCIJAMA PARTIZANSKIH ODREDA U SRBIJI I BANATU I O PROTIVMERAMA¹

KOMANDA '12. ARMIJE'
Prim. 14. avg. 941/11,00
Ia, br. 1808/41. pov.

Poverljivo

Telegram

Upućeno:

OKW/WFSt, odelj. teritorijalne odbrane, istovremeno:

OKH/Gen. St. d. H, oper. odeljenju

Dnevni izveštaj 13. 8. 4L³

1.) 13. 8. pre podne 60 bandita napalo dvojica vojna putnička kola južno od Topole. 2 vojnika mrtva, 1 ranjen."

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003087.

² štambilj primaoca.

³ Vidi izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 10. avgusta 1941. o represivnim merama u Užicu (Zbornik, tom I, knj. i, dok. br. 126). U izveštaju Obaveštajnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 11. avgusta 1941. piše: »10. 8. ponovo 4 prepada bandi na opštinske zgrade na području Topola — Milanovac. U Milanovcu zapaljeno 7 senika. U rejonu Stublina (10 km jugozap. od Obrenovca) prepad komunista na opštine. Iz Beograda, Valjeva i Topole upućene snage u cilju okruženja. Na izveštaj o pojavi bandi u rejonu Lapova, 28. oklopni vod, ojačan sa 50 ljudi iz Čuprije, upućen je u Lapovo« (AVII, NAV-T-312, r. 425, 8003089). A u izveštaju istog odeljenja od 12. avgusta 1941. piše: »10. 8. prepad bande na Bogatić (10 km severozapad. od Šapca), porušena gradska većnica. Izvešena crvena zastava. Jedinice ponovo uspostavile red. 11. avgusta uveče požar u fabrici aviona Zmaj — Zemun. Pretpostavlja se sabotaža koju su počinili otpušteni radnici: 20 radnika uhapšeno. Noću 11/12. avgusta prepad na trofejno skladište Petrovgrad. Jedan vojnik mrtav« (AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 80030818).

* Ovu zasedu su postavili delovi 1. šumadijskog NOP odreda na putu Topola — Kragujevac, kod s. Cumića (Zbornik, tom I, knj. 2, dok. br. 27).

12. 8. noću porušena pruga južno od železničke stanice Markovac.⁵ Kasa na železničkoj stanici opljačkana. 1 četa sa oklopnim vodom premeštena u Lapovo.

11. 8. Izvršen napad na rudnik Misača⁶ (7 km severozapadno od Arandelovca).

12. 8. došlo do eksplozije na lokomotivi na pruzi Stalać — Niš usled podmetnutog eksploziva. Bez gubitaka.

12./13. 8. podmetanjem vatre izazvane velike paljevine pšenice u srezu Petrovgrad. Uništeno 40—50 jutara.

2.) 12. 8. prilikom akcije južno od čačka ubijena 4 naoružana komunista.

10. 8. prilikom akcije u Sokolcu 88 uhapšenih predato civilnoj vlasti.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ic/AO
Br. 6097/41. pov. od 13. 8. 1941.

F. d. R.
Resler
poručnik

361 ⁵ Akciju su izveli delovi 2. šumadijskog NOP odreda i pri tom razoružali žandarme, demolirali železničku stanicu i zaplenili 2 puško-mitraljeza i 32 puške (AVII, Nda, reg. br. 30/3, k. <19, a. NOP, reg. br. 2,1/3, k. 1984.

⁶ Ovu akciju na rudnik Orašac u s. Misači su izvele 1. i 3. četa Prvog šumadijskog NOP odreda i pri tom demolirale rudničke instalacije (»Centralna Srbija«, str. 105).

**NAREĐENJE VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU
OD 13. AVGUSTA 1941. ZA ORGANIZACIJU SOPSTVENIH I
SRPSKIH KOLABORACIONISTICKIH JEDINICA U BORBI
PROTIV PARTIZANA¹**

Str. Qu, 13. 8. 41.

18. okt. 1941. primljen od poručnika
Grafa Kaštela. Fajt²
Odelj. Ia br. 399/41. pov.

VIŠA KOMANDA LXV

Predmet: Borba protiv komunističkih bandi.

Borba protiv bandi i održavanje mira i reda, koji su do sada bili isključivi zadatak policije i žandarmerije, preneti su na Višu komandu LXV.³

U tu svrhu se naređuje:

1.) Borbu protiv bandi, koje se pojavljuju na svakom mestu i koje vrše prepade većinom noću ili u ranim jutarnjim časovima, treba voditi na *ofanzivan način* s najvećom energijom i efikasnošću.

2.) Divizije treba da izdele dodeljene sektore i da svakom bataljonu, odnosno svakoj samostalno smeštenoj jedinici pripadne jedan određen odsek, na kome će za ofanzivnu borbu protiv bandi biti odgovoran komandant bataljona (komandant odseka).

3.) Srpska policija, do sada rasparčana na male žandarmerijske stanice, prikupiće se u jače žandarmerijske grupe jačine od 50 do 100 ljudi i u cilju aktivnog sadejstva potčiniće se komandantima bataljona, odnosno komandantima odseka na čijim se rejonima nalaze.⁴ Treba odmah uspostaviti vezu

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 78—80. Na margini je utisnut pečat primaoca, ali nečitljiv.

² Rečenica je dopisana rukom.

³ Vidi dok. br. 108.

⁴ General artiljerije Bader, komandant IViše [komande 65, (14. avgusta 1941. je naredio sledeće:

»1.) Srpska žandarmerija, do sada rasparčana ima veliki broj manjih straža, prikupiće se u jače žandarmerijske stanice u sledećim mestima:

a.) na prostoriji 704. peš. div. — Obrenovac, Ub, Valjevo, Mionica, Bogatić, Šabac, Loznica, Krupanj, Požega, Užice,

b.) na prostoriji 714. peš. div. — Umka, Mladenovac, Arandelovac, Lazarevac, Topola, Palanka, Veliko Orašje, Markovac, Lapovo, Čuprija, Paraćin, Zajčar, rudnik Bor,

sa srpskom policijom. Karta s popisom naseljenih mesta u kojima su prikupljene jedinice srpske žandarmerije dostaviće se naknadno.⁵

4.) Komandanti bataljona, odnosno komandanti odseka, kao što je već naređeno, treba u rejonu svog razmeštaja da formiraju 1—2 jagd-komande u jačini od 1 oficira i 30 do 50 ljudi,⁶ snabdeveni kamionima, u sadejstvu sa srpskim policijskim odredima treba na *ofanzivan način* da tragaju za komunističkim bandama, da ih isteruju iz skloništa, da postavljaju zasede, da im budu za petama, da ih uništavaju i progone do iznemoglosti.

Ovim jagd-komandama treba pridavati pripadnike policije, službe bezbednosti, srpske žandarmerije i tumače. Jednom dobijeni borbeni dodir sa bandama ne sme se ni pod kakvim okolnostima, čak ni noću prekidati, sve dok pojačanja ne budu stigla radi okruženja bandi. Treba održavati usku vezu sa feld — i krajskomandanturama!

Jagd-komande nose odgovarajuće oznake svojih bataljona, odnosno svojih jedinica, npr. J. K-da 1. 721. pp.

5.) Vođenje borbe: rejonu za poteru jagd-komandi i srpske policije obuhvaćeni su bataljonskim odsecima.

Starešina jagd-komande i njegovo odeljenje su samostalni i održavaju vezu sa srpskom policijom. Dejstvo će se često protegnuti na nekoliko dana. Snabdevanje hranom može se redovno vršiti uzimanjem s terena na osnovu odredbi Zakona o rekviziciji. Jagd-komande moraju biti u vezi s komandantom svog odseka pomoću kurira i radio-sredstava, kako bi im se u slučaju neprijateljskog otpora mogla uputiti pojačanja iz centra, tj. iz rejona razmeštaja bataljona.

c.) na prostoriji 717. peš. div. — Gornji Milanovac, čačak, Kraljevo, Kruševac.

2.) Srpskim žandarmerijskim stanicama koje se ne nalaze u mestima smeštaja trupnih jedinica, sa izuzetkom Obrenovca, Uba, Šapca, Bogatića, Umke i rudnika Bora, treba s obzirom na jačinu svake stanice uputiti pogodnog starešinu sa najmanje 1 vodom radi podrške.

3.) Sipsika žandarmerija će se načelno potčiniti trupnim jedinicama u pogledu smeštaja i snabdevanja. Komandanti bataljona i poterna odeljenja treba srpsku žandarmeriju načelno da uključuju u dejstva.

4.) Komandant Srbije je zamoljen da u istom smislu žandarmerijskim stanicama Obrenovac, Ub, Šabac, Bogatić, Umka i rudnik Bor uputi odgovarajuće vodove iz (64. policijskog bataljona, odnosno sa iBor iz landesšicen-bataljona i da im izda potrebna uputstva za saradnju sa srpskom žandarmerijom« (AVII, NAV-T-501, ir. 246, s. 87).

⁵ Redakcija nije pronašla kartu. Spisak svih okružnih žandarmerijskih komandi i žandarmerijskih stanica na teritoriji Srbije, sa brojnim stanjem, komesar Tasa Dinić je 16. avgusta 1941. dostavio komandantu Srbije (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 114-8).

⁶ O tome vidi dtk. br. 108 i 109.

6.) O delatnosti jagd-k-di, kao i o ostalim akcijama naređenim od bataljona, koje uvek treba izvršavati u sadejstvu sa srpskom policijom i tumačima, kratko izveštavati u dnevnim operativnim izveštajima.

7.) Opšte nastojanje treba da bude da se zadobije poverenje stanovništva i da se ono pokrene na saradnju u pogledu dostavljanja obaveštenja o mestima skrovišta, jačini i sastavu bandi.

8.) Za prevoženje jagd-komandi i srpske policije, kao i za prevoženje drugih snaga biće pridati:

a) 1 transportna auto-kolona, manja, iz Atine (sada po naređenju upućena u čačak), koja će se potčiniti 717. pd. Stiže verovatno 18. 8. 41.

b) 1 transportna auto-kolona od 30 kamiona (sa srpskim vozačima) potčiniće se 714. pd. (12 kamiona pridato 12. 8.41.714. pd).

c) 878. transportna auto-kolona, manja, pMčiniće se 704. pd. Polovina auto-kolone namenjena je 734. pp za upotrebu na prostoriji Beograd — Grocka — Rajja — Stepojevac, koja je dodeljena puku za vršenje potere.

9.) Dodeljene kamione treba na najjednostavniji način ojačati oklopom protiv vatre pešadijskog naoružanja. Radi toga treba stupiti u vezu sa četnom štabnom grupom tenkovskih vodova u Kragujevcu. Osim toga, divizijama će se kao zamena za izviđačka oklopna kola dodeliti oko 10 putničkih automobila, na kojima se sada vrše pripreme za ugradnju jednog lakog mitraljeza.

Sve dodeljene kamione i putničke automobile, a isto tako i sopstvene kamione, divizije treba da upotrebe samo za povećanje pokretljivosti rezervi. Zabranjuje se upotreba za druge ciljeve.

Bader
general artiljerije

BR. 297

IZVEŠTAJ FELIKSA BENCLERA OD 14. AVGUSTA 1941, MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA RAJHA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I NJEGOVOJ DELATNOSTI NA TERITORIJI SRBIJE'

Telegram

Beograd,	14. avgusta 1941.	18,00 časova
Prispeće:	14. „ „	21,30

MINISTARSTVO SPOLJNIH POSLOVA, BERLIN

Br. 508 od 14. 8.

Poverljivo!

Gospodinu ministru spoljnih poslova Rajha
Prema telefonskom naređenju br. 1027,² a u vezi s telefonskim izveštajima br. 476³ i br. 493."

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T420, r. 200, s. 153317-8.

² Taj dokument redakcija nije pronašla.

³ Ovaj opširni izveštaj u kome daje svoju ocenu o razvoju NOP-a i četništva iDM, Feliks iBencler je dostavio Ministarstvu spoljnih poslova 8. avgusta 1941. Po njegovom mišljenju jednovremena akcija protiv komunista i četnika, kao protiv nacionalne srpske inteligencije, dovela bi odmah do ujedinjenja i širenja ustanika. Postojeće nemačke posadne divizije i policija su suviše slabe da bi izišle na kraj sa takvim ustanokom, jer je on povezan sa ustaničkim pokretima u NDH i u Crnoj Gori. Analizirajući vojno-političku situaciju on predlaže niz mera za suzbijanje NOP-a, s napomenom da se mere protiv četnika odlože za kasnije (AVII₁ London 6, s. 3009M-8).

⁴ U ovom izveštaju Feliksa Benderà, od 12. avgusta 1941, piše sledeće:

»Od telegrafskog izveštaja od 1. avgusta, situacija se ovde pogoršala. Prepadi i sabotaze, sa izuzetkom Beograda, u porastu. Uspešno uništenje komunističke bande jačine 50 ljudi u vremenu od 7. do 9. avgusta zahtevalo je trodnevno angažovanje (300) tri hiljade ljudi policije i vojnih jedinica.

Usled mnogobrojnih prepada na dosada slabe srpske žandarmerijske stanice, započeto prikupljanje žandarmerije u veće grupe, koje su pojačane od strane nemačke vojne komande. Ovim treba da bude pojačan moral i volja za borbu srpske žandarmerije. Ima pojedinih slučajeva prebegavanja žandarma. Saradnja vodstva četnika i komunista dosada nije utvrđena. Naprotiv, komunisti pokušavaju da lažnim parolama, ponekad i prisilnim merama, deluju na pristalice četnika, i to sa uspehom, kako je to saznao k-dant Srbije. Ako se četnici združe s komunistima, onda neće biti moguća upotreba srpske žandarmerije. Komesarska vlada pokazuje dobru volju, ali postaje slabija i nesigurna. SD i nemačka policija pretrpani poslom, jer su brojno slabi. Pošto je

1. Situacija traži temeljitu odluku o tome da li borbi protiv rastućih komunističkih akcija treba sve drugo podrediti, ili već sada, istovremeno s akcijom protiv komunista, treba onemogućiti i srpsku zavereničku kliku, što mi je isto stavljeno u zadatak. Kao što već proizilazi iz mojih, gore pomenu-tih telefonskih izveštaja, smatram prvo ispravnim. U datim uslovima, za uspešnu borbu protiv komunista, potrebna nam je u razumnoj meri komesarska vlada i oslonac u srpskom narodu, kao i saradnja srpske žandarmerije. Ako istovremeno nastupimo i protiv srpskih nacionalnih krugova i protiv komunista, to bi u sadašnjem trenutku neosporno dovelo do obrazovanja jedinstvenog fronta protiv nas. Predlažem stoga da se odustane od opštih akcija čišćenja, dok se u zemlji opet ne uspostavi mir. Zatim, dok akcije čišćenja budu obustavljene, biće neophodno da se pojača položaj komesarske vlade, da bi joj se ojačalo zaleđe u borbi protiv komunista. U obzir bi otprilike došlo: imenovanje Aćimovića komesarskim ministrom-predsednikom, zatim, pored komesarske vlade, formiranje jednog direktorijuma od tri poverljiva energična čoveka, protivkomunistički i protiv slobodnozidarski orijentisana, koji uživaju ugled u zemlji. Možda je čak potrebno da se uspostavi jedna istinska vlada, kao otprilike u Grčkoj; da se, uz saglasnost vojnoupravnog komandanta, obrazuje jedno javno telo koje bi prihvatilo proglašavanje vlade i izraze narodne volje, možda u obliku jednog stalnog narodnog predstavništva, koje ne bi imalo pravo odlučivanja, već samo reprezentativan karakter. Pošto se Srbiji ne mogu staviti u izgled teritorijalni dobici, mora se podići raspoloženje stanovništva koje je sada potišteno i skoro očajničko, a uz to i ugled i izvršna moć vlade sredstvima koja su napred pomenuta, jer će se inače stvoriti veoma hranljiva podloga za komunističku propagandu. Molim uputstvo da li mogu da delam u predloženom smislu.

2. U napred opisanoj nametnutoj situaciji, pridržavao sam se sledeće političke linije i na nju u velikoj meri uticao: a) Jačanje sadašnje komesarske vlade, čak i uz opasnost da ne bude potpuno pouzdana; b) izgradnja srpske žandarmerije; c) podsticanje, koliko je to snošljivo, jednog pokreta okupljanja svih protivkomunističkih elemenata. Sve te mere služe da se dobije u vremenu, jer će možda pri novim velikim uspesima na istoku nastupiti olakšanje, a delatnost komunističkih bandi, posle branja kukuruznih polja i nailaska hladnog vremena, biti otežana.

hitno traženo pojačanje nemačkom policijom odbijeno, k-dant Srbije je sada tražio jednu diviziju, a povremeno preduzima sve moguće mere bezbednosti aktivirajući raspoložive trupe do krajnjih mogućnosti« (AVII, London 6, s. 300998).

3. Vojnoupravni komandant je učinio sve što se moglo zamisliti u pogledu aktiviranja vojske i u pojedinačnim slučajevima. On ima puno razumevanje za političku situaciju i s njim najtešnje saradujem. Nastavljaju se i pripreme za opštu akciju čišćenja, za koju su, kako je javljeno, pripremljeni pomoćni položaji na teritoriji Hrvatske i Bugarske. Kao trenutnu meru, zahtevao sam da se najoštrije postupi protiv uhvaćenih komunista, kao i uopšte protiv Jevreja, koji nesumnjivo saraduju s komunistima. Tim povodom molim za odluku da li se Jevreji mogu poslati Dunavom nizvodno, ili ih treba uputiti u Generalni guberneman.⁵

Bender

BR, 114

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 17. AVGUSTA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI I RAZVOJU USTANKA U NDH'

17/8.

Br. 253/41.

Strogo poverljivo!

- 1.) O. K. W., odelj. za inostranstvo
- 2.) O. K. H., odeljenju za vojne izaslanike — pukovniku Šmitu
- 3.) Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku
- 4.) Komandantu Srbije

KR

Nemački general u Zagrebu

Političko stanje:

Italija je juče sebi prigrabila vojnu upravu u delovima *hrvatsko-dalmatinskog primorja* koji su još preostali Hrvatskoj.² Detaljniji izveštaj sledi u podne. Novo nasilje Italije prema mladoj hrvatskoj državi doneće nesumnjivo nove poteškoće

⁵ Misli se u logore na teritoriji Poljske.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 361n2.

² Vidi Zbornik, Itom XIII, krnj. il, dok. (br. 118: naređenje italijanskog Generalštaba Kopnene vojske od 15. avgusta 1941. Komandi 2. armije o posedanju demilitarizovane zone u NDH.

zagrebačkoj vladi. To je utoliko pre za osudu, pošto su se u poslednjim danima zapažali snažni *začeci unutrašnje konsolidacije*. Nakon što je poglavnik preduzeo energične mere kod ustaša (što britanski radio na čudan način pripisuje mom uticaju), sledilo je približavanje, o čemu je takođe već javljeno, vodećih ličnosti Seljačke stranke,³ približavanje koje je navodno nastalo inicijativom tih ličnosti. I hrvatsko borbena udruženje »Sokoli« sledilo je taj primer. Isto tako se različite grupe muslimana odriču svojih dosadašnjih oportunističkih vođa u prilog poglavniku. Ako novi napad Italijana ne pokvari račune, početkom sledeće sedmice treba da dođe do *reorganizacije vlade*, pri čemu treba da raniji član Seljačke stranke dr Berković, čovek kojeg naši saveznici ne gledaju sa simpatijama, preuzme potpredsedništvo i da, kako se čuje, iz vlade istupi ministar prosvete Budak, ozloglašeni kao italofil, klerikalac i slobodni zidar. Budak je uostalom prekjucer imao višerasovni razgovor sa italijanskim poslanikom. Kako sam i kod italijanske vojne misije mogao da ustanovim, kod Italijana stvarno vlada velika nervoza zbog pasivnog otpora Hrvata. Tako mi se jučer potužio general *Oksilija* da su Hrvati poslali italijansko-hrvatski legionarski bataljon u Bosnu, radi suzbijanja ustaničkog pokreta, umesto u Veronu. Savetovao sam (još pre poslednjih događaja) upravo Kvaterniku da nekako radi forme *postavi nekoliko italijanskih oficira u krugu Vrhovne komande*, pošto sam se pribojavao od zaoštavanja. Sve u svemu, treba naročito ceniti germanofilsko držanje pretežne većine vladajućih krugova, uključivši i poglavnika, pri čemu je na kraju svejedno što bi mase hrvatskog naroda apsolutno odbile zauzimanje suprotnog stava.

Kao značajan simptom treba takođe zabeležiti da je *poglavnik* ovih dana vodio duže pregovore s jednim istaknutim vođom Srba u Hrvatskoj.

Ustanički pokret:

Kod Sarajeva i kod Prijedora došlo je između 12. i 15. do angažovanja nemačkih jedinica.⁴ Kod Sokolca, severno od Sarajeva,

³ Reč je o Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS).

⁴ O prvim danima ustanka u okolini Sarajeva i u Bosanskoj krajini vidi knjigu »Četrdeset prva«, str. 210–220, 453–463. U izveštaju Obaveštajnog odeljenja (komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 16. avgusta 1941. piše: »U Hrvatskoj sev. od Prijedora 14. 8. 41. nemačke jedinice prilikom akcije čišćenja dobile su vatru. Prostor Bihać — Bos. Petrovac — Bos. Krupa čiste jedinice NDH. Situacija severoist. od Sarajeva zategnuta. Upućen nemački poterni odred [12. vod. 3. bat. 738. pp] u Drinjaču« (AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003084-5). Opširnije o dejstvima 718. pd na teritoriji NDH vidi izveštaj Više komande 65 od 17. avgusta 1941 (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 803751104).

otvorena je na dan 13. vatra na nemačke vojnike,⁵ 15 km istočno od Sarajeva spaljen je jedan most. Posle toga, na dan 14. dve nemačke čete i jedna nemačka baterija, kao i oko dva bataljona Hrvata, izvršili su akciju čišćenja.⁶ Na našoj strani nekoliko ranjenih. Jučer južno od Zvornika angažovanje jednog nemačkog voda s mitraljezom, i pri tome su uhvaćena tri zarobljenika. Prekjucer sam na povratku sa službenih razgovora u Atini prokrstaro u letu na maloj visini oblast Zvornik — Tuzla — Doboj — Derventa, ali nisam mogao ništa zapaziti, što nije čudno kod ove vrste ustanka. Pa ipak hrvatska Vrhovna komanda izveštava o žarištima ustanka u tom kraju. Kod Vlasenice uništena je jedna hrvatska četa.⁷

13. i 14. severno od Prijedora vodila su borbu, pored hrvatskih snaga, nemačka odeljenja jačine oko polučete.⁸ Na žalost tri mrtva. Jučer dovršenje akcije.

Područje ustanka jugozapadno od Banjaluke (italijanska zona) bez promene. *Italijani su zabranili dejstvo Hrvata od Knina protiv Drvara.*

Nemački general u Zagrebu
Br. 253/41. str. pov.
17. 8. 1941.

5. *primeraka*
2. primerak generalu
3. „ načelniku
4. „ nemačkom poslanstvu
5. „ komandantu oružanih snaga na Jugoistoku — Ic

⁵ Ovu akciju su izveli delovi Romanijske partizanske čete (vidi Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 28; Rudolf Gertler, Der Weg der 118. Jäger-Division, Druckbrei Walck, Angskury (gegen) 1955, str. 17).

⁶ Ove dve čete i jedna baterija nemačke 718. pd, sa četom domobrana, 9. avgusta 1941., posle oštne borbe, zauzele su s. Mokro i potisnule delove Romanijske partizanske čete Sarajevske oblasti (vidi »Kronologiju«, str. 74).

⁷ Partizani Sreskog štaba za Birač i Planinska četnička grupa su 10. avgusta 1941. zauzeli Vlasenicu i pri tom razbili i zarobili delove 4. domobranskog graničnog bataljona (Zbornik ;tom IV, knj. 1, dok. br. 254, 256 i 261; »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941–1945«, I, str. 84).

• U cilju ugušenja ustanka u Bos. Krajini, tu operaciju su preduzele jače ustaško-domobranske snage, podržane delovima nemačke 718. pd. U početnim dejstvima lustanici Isu odbačeni lod komunikacija. Međutim zbog širenja ustanka u srednjoj i istočnoj Bosni, krajem avgusta su napadi obustavljeni. (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 41, 49 i 257; AVII, a. NDH, reg. br. 13,14 i 15/2, k. 1).

**IZVEŠTAJ VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU
OD 18. AVGUSTA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA
NA JUGOISTOKU O AKCIJAMA PARTIZANA I SOPSTVENIM
DEJSTVIMA NA TERITORIJI SRBIJE¹**

Telegram²

Komandantu oružanih snaga

Prilog 61

na Jugoistoku (K-di 12. A) Ic

ŠALJE: VIŠA KOMANDA LXV

Dnevni operativni izveštaj od 18. avgusta 1941.

- 1.) 704. pd: 5 jagd-komandi³ iz I /724. pp opkolilo je jednu bandu jačine od 100 ljudi na planini Gradina, 11 km ju-goistočno od Užica. 38 mrtvih bandita, 14 zgrada srušeno. Sopstveni gubici: jedan dobrovoljac Srbin mrtav. Ratni plen: 31 mitraljez, 18 pušaka, 10 ručnih bombi, 1 pištolj, municija, 9 šatora, 1 logorska biblioteka, lične isprave sa fotografijama i željezničkim kartama.⁴
- 2.) *Železnička pruga Užice — Čačak zaprečena* neeksplozivnom bombom kod Rasna, 4 km juž. od Požege. Svi telefonsko-telegrafski vodovi presečeni. Upućena jagd-k-da iz Užica.
- 3.) Na kamion s vojnom poštom otvorena vatra 7 km juž. od *Lešnice*. Prateće odeljenje *zarobilo dvojicu*, nemačkih sopstvenih gubitaka.
- 4.) Zelezničku stanicu Dublje, 10 km zap. od Šapca, razorili komunisti. Jagd-k-de iz 7. i 8 /750. pp. stupile u dejstvo.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 1(1920).

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najhitniji podaci. Na njemu se nalazi i utisnut pečat primaoca ovog telegrama, komandanta Srbije, ali nečitljiv.

³ Reč je o potemim odeljenjima (vidi dok. br. 108 i 109).

⁴ Ova borba je vođena na Drežničkoj gradini (kod Užica). Nemačka poterna odeljenja su opkolila i napala 1. užičku četu Užičkog NOP odreda. Posle sedmočasovne borbe četa je uspela da se probije, uz gubitke od 5 mrtvih i 4 ranjena. Za odmazdu, Nemci su spalili 40 kuća i pored puta Požega — Užice obesili 43 seljaka (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 16, knj. 2, dok. br. 11 i 25; AVII, a. NOP, reg. br. 1—12, k. 1641, reg. br. 4-[^]f, k. 11983, iNda, reg. br. 62/1, k. 26., reg. br. 29/4, k. 28, reg. br. 38/1, k. 51).

Komunisti otvorili vatru 200 m juž. od Dublja.⁵ Sopstveni gubici 1 mrtav i 1 ranjen.

Ustanici se povukli u pravcu Lipolista. 8 /750. pp preduzela gonjenje i čisti Lipolist.

5.) 3 1724. pp prebačena iz *Lajkovca u Mionicu*.

1.) 717. pd: bivši srpski žandarm bacio 18. 8. 41. eksplozivno punjenje na put 5 km severoistočno od Raške. Jagd-k-da iz II /737. pp spalila kuću počiniooca dela. Za počiniocem se traga.

2.) Na osnovu iskaza jednog zarobljenog bandita, jagd-k-da iz I /749. pp u noći 19. 8. stupila u dejstvo na koti 875, 14 km zap. od Čačka, protiv bande za koju se naslućivalo da se tamo nalazi. Rezultat još nije dobijen.

718. pd:

1.) Jagd-k-de iz I /738. pp na prostoriji Prijedor, Sokolac i Vlasenica bez dodira s neprijateljem.⁶

2.) Jagd-k-de iz 11/750 pp u dejstvu od Šapca u jugozap. pravcu. *Akcija* još u *toku*.

714. pd:

1.) 18. 8. 41. jagd-k-da iz 11/721. pp spalila u s. Gložane, 2 km istočno od *Lapova*, jednu *seljačku kuću* u kojoj je pronađena municija. Ukućani streljani.

2.) 9 /721. pp u patroliranju sev. od *Kikinde*,⁷ jedan *bandii* streljan, a jedan bandit teško ranjen.

Viša komanda LXV

Ia

⁵ Na ovom terenu je dejstvovao Posavski odred (vidi »Centralna Srbija«, str. 96—9(7)).

⁶ U izveštaju komandantu oružanih snaga na Jugoistoku od 18. avgusta 1941. piše: »U Hrvatskoj, ikod Sokodca, sev. ist.od Sarajeva, otvorena je vatra na nemačke vojnike. 15 km istočno od Sarajeva spaljen most. Nemačke jedinice su sprovele akciju čišćenja (AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8003075).

⁷ U pitanju je hapšenje pripadnika NOP-a u s. Mokrinu (vidi Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 206).

¹ Paraf nečitak.